

Technická univerzita v Liberci
Ekonomická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE



2012

Mgr. Dana Semotjuková

Technická univerzita v Liberci
Ekonomická fakulta

Studijní program: **N 6208 – Ekonomika a management**
Studijní obor: **Podniková ekonomika**

**Komparace členských a nečlenských států EU v rámci evropské části
bývalého Sovětského svazu z hlediska vybraných ukazatelů
institucionální kvality se zaměřením na mikrosféru**

**The Comparison of Member and Non-member EU Countries in the
European Part of the Former Soviet Union in Terms of Selected
Indicators of Institutional Quality Focusing on Microspheres**

DP – PE – KEK 2012 61
Mgr. Dana Semotjuková

Vedoucí práce: Ing. Šárka Laboutková, Ph.D., katedra ekonomie
Konzultant: doc. Ing. Jan Pavel, Ph.D., VŠE

Počet stran: 127 Počet příloh: 8

Datum odevzdání: 4. května 2012

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne 4. května 2012

Mgr. Dana Semotjuková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Ing. Šárce Laboutkové, Ph.D. za vedení mé diplomové práce a za řadu cenných připomínek při jejím zpracovávání.

Anotace

Diplomová práce se zabývá hodnocením institucionální kvality v evropských zemích bývalého Sovětského svazu. Zaměřuje se na rozdíly mezi zeměmi, které se staly členy Evropské unie (Estonsko, Litva a Lotyšsko), a zbývajících státy (Bělorusko, Moldavsko, Rusko a Ukrajina). Institucionální kvalita je sledována pomocí vybraných indexů ekonomické svobody, indexu vnímání korupce a indexu jednoduchosti podnikání Doing Business. V první části práce je vysvětlen význam pojmu institucionální kvalita, zejména je zdůrazněn jeho vliv na hospodářský vývoj, a jsou popsány jednotlivé indexy. V další části je pozornost věnována politicko-ekonomickému vývoji v jednotlivých zemích. Ve třetí části následuje hodnocení a porovnávání států pomocí vybraných indexů, kdy je sledováno, zda členství v Evropské unii má vliv na kvalitu institucionálního prostředí. V závěru jsou výsledky porovnávání shrnuty a nastíněny možné příčiny zjištěných rozdílů.

Klíčová slova

ekonomická svoboda, institucionální ekonomie, institucionální kvalita, korupce, podnikání, reformy, transformace, tranzitivní ekonomika

Annotation

The topic of this thesis is evaluation of Institutional Quality in European countries of the former Soviet Union. It focuses on differences between countries that became members of the European Union (Estonia, Latvia and Lithuania), and the remaining states (Belarus, Moldova, Russia and Ukraine). Institutional Quality is monitored with selected Economic Freedom Indexes, the Corruption Perception Index and the Ease of Doing Business Index. The first part of the thesis defines the concept of Institutional Quality, mainly its impact on economic process and describes the individual indexes. The following part deals with the political-economic process in the individual countries. The third part evaluates and compares the states with selected indexes and investigates if European Union membership affects the quality of institutional environment. In the conclusion, the results of the comparison are summarized and possible causes of differences are stated.

Key words

business, economic freedom, institutional economics, institutional quality, corruption, reforms, transformation, transitive economics

Obsah

Seznam zkratek.....	11
Seznam tabulek.....	12
Seznam obrázků.....	14
Úvod	16
1. Nová institucionální ekonomie a institucionální kvalita	18
1.1 Institucionalismus	19
1.2 Nová institucionální ekonomie	20
1.3 Institucionální kvalita	22
1.4 Východiska a metody analýzy institucionální kvality	25
2. Ekonomická svoboda, korupce a podnikání	28
2.1 Indexy ekonomické svobody	28
2.2 Problematika korupce	35
2.3 Index Doing Business	39
3. Evropské státy bývalého Sovětského svazu.....	43
3.1 Ruská federace	43
3.2 Ukrajina	47
3.3 Bělorusko	50
3.4 Moldavsko	52
3.5 Estonsko.....	55
3.6 Litva.....	57
3.7 Lotyšsko.....	59
3.8 Hospodářský růst v zemích bývalého Sovětského svazu.....	61
4. Komparace států z hlediska vybraných indexů institucionální kvality.....	67
4.1 Indexy ekonomické svobody	67
4.2 Index vnímání korupce	85
4.3 Doing Business Index	88
4.4 Komparace zvolených indexů a jejich vztah k hospodářskému vývoji	111
Závěr.....	118

Seznam citací:	120
Seznam použité literatury:.....	124
Seznam příloh	127

Seznam zkratk

CPI	Index vnímání korupce (<i>Corruption Perception Index</i>)
ČR	Česká republika
DB	Doing Business
EU	Evropská unie
FH	Freedom House
FI	Fraser Institute
GDP	Hrubý domácí produkt (<i>Gross Domestic Product</i>)
HF	Heritage Foundation
NIE	Nová institucionální ekonomie
SNS	Společenství nezávislých států
TI	Transparency International

Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled indexů a ukazatelů (2011)	24
Tabulka 2: GDP per capita	65
Tabulka 3: Hodnota indexu ekonomické svobody (FI) v roce 2009	68
Tabulka 4: Hodnoty hlavních komponentů indexu ekonomické svobody (FI) v roce 2009	69
Tabulka 5: Chain-Linked Summary Index	70
Tabulka 6: Index ekonomické svobody (FH) 2011	73
Tabulka 7: Index ekonomické svobody (FH) od roku 1991	75
Tabulka 8: Index ekonomické svobody (HF) 2012	77
Tabulka 9: Index vnímání korupce (2011)	85
Tabulka 10: Index CPI od roku 1999	87
Tabulka 11: Doing Business Index 2012	89
Tabulka 12: Vývoj indexu DB od roku 2006	91
Tabulka 13: Zahájení podnikání	92
Tabulka 14: Získání povolení na výstavbu skladových prostor	95
Tabulka 15: DB – Získání připojení na elektřinu	97
Tabulka 16: DB – Registrace vlastnictví	99
Tabulka 17: DB – Získávání úvěrů	101
Tabulka 18: DB – Ochrana investorů	101
Tabulka 19: DB – Daňová regulace	102
Tabulka 20: DB – Vymahatelnost smluv	104
Tabulka 21: DB – Výhlášení insolvence	106
Tabulka 22: DB – Zahraniční obchod	108
Tabulka 23: Údaje za rok 2010	112
Tabulka 24: Obecné informace o evropských státech bývalého SSSR	I
Tabulka 25: GDP per capita EU	II
Tabulka 26: Index ekonomické svobody FI 2009 (EU)	VI
Tabulka 27: Index ekonomické svobody FH 2011 (EU)	VII
Tabulka 28: Index ekonomické svobody HF 2012 (EU)	VIII
Tabulka 29: CPI 2011 (EU)	IX

Tabulka 30: DB 2012 (EU)	X
--------------------------------	---

Seznam obrázků

Obrázek 1: Vývoj indexu ekonomické svobody na světě (102 zemí) od roku 1980.....	32
Obrázek 2: Roční růst GDP – Estonsko	61
Obrázek 3: Roční růst GDP – Litva	62
Obrázek 4: Roční růst GDP – Lotyšsko	62
Obrázek 5: Roční růst GDP – Bělorusko	63
Obrázek 6: Roční růst GDP – Moldavsko	63
Obrázek 7: Roční růst GDP – Rusko.....	64
Obrázek 8: Roční růst GDP – Ukrajina	64
Obrázek 9: Chain-Linked Summary Index.....	70
Obrázek 10: Růst GDP (%)	72
Obrázek 11: Vývoj indexu ekonomické svobody (HF) od roku 1995	81
Obrázek 12: Index CPI od roku 1999	87
Obrázek 14: Vývoj indexu DB od roku 2006.....	91
Obrázek 15: Zahájení podnikání – počet procedur.....	93
Obrázek 16: Zahájení podnikání – počet dní.....	93
Obrázek 17: Zahájení podnikání – náklady.....	94
Obrázek 18: Stavební povolení – počet procedur.....	95
Obrázek 19: Stavební povolení – počet dní.....	96
Obrázek 20: Stavební povolení - náklady.....	96
Obrázek 21: Připojení na elektřinu – počet procedur	97
Obrázek 22: Připojení na elektřinu – počet dní	98
Obrázek 23: Připojení na elektřinu – náklady	98
Obrázek 24: Registrace vlastnictví – počet procedur	99
Obrázek 25: Registrace vlastnictví – počet dní	100
Obrázek 26: Registrace vlastnictví – náklady	100
Obrázek 27: Daňová regulace – počet plateb	102
Obrázek 28: Daňová regulace – počet hodin.....	103
Obrázek 29: Daňová regulace – celková daňová sazba.....	103
Obrázek 30: Vymahatelnost smluv – počet procedur.....	104

Obrázek 31: Vymahatelnost smluv – počet dní.....	105
Obrázek 32: Vymahatelnost smluv - náklady.....	105
Obrázek 33: Vyhlášení insolvence – počet let.....	106
Obrázek 34: Vyhlášení insolvence - náklady	107
Obrázek 35: Vyhlášení insolvence – návratnost.....	107
Obrázek 36: Zahraniční obchod – počet dokladů.....	108
Obrázek 37: Zahraniční obchod – počet dní.....	109
Obrázek 38: Zahraniční obchod – náklady.....	109
Obrázek 39: Růst GDP (%)	116
Obrázek 40: Chain-Linked Summary Index.....	117
Obrázek 41: Vývoj indexu HF od roku 1995	117

Úvod

Státy bývalého Sovětského svazu patří mezi postkomunistické země, též nazývané tranzitivní ekonomiky, a tvoří poměrně nesourodou skupinu. Náleží sem jednak členské země Evropské unie (Estonsko, Litva, Lotyšsko), které za posledních dvacet let prošly dynamickým vývojem a lze je považovat za vyspělé demokracie. Dále Rusko, které se po chaosu 90. let stává opět světovou velmocí, Ukrajina, jedna z největších evropských zemí, která se zmítá mezi proevropskou a proruskou orientací, Moldavsko, jedna z nejchudších zemí Evropy, a Bělorusko jakožto symbol totalitního a izolovaného státu.

Patří sem samozřejmě i kavkazské republiky (Arménie, Azerbajdžán a Gruzie) a asijské státy (Kazachstán, Kyrgyzstán, Turkmenistán, Tádžikistán a Uzbekistán), ale v této práci bude pozornost věnována pouze evropským zemím.

Práce porovnává rozdíly ve vývoji mezi státy, které se staly členy Evropské unie (tedy Estonskem, Litvou a Lotyšskem) a zbývajících evropskými zeměmi, které mají na Evropskou unii určité vazby. Komparace je prováděna z hlediska několika vybraných hledisek tzv. institucionální kvality.

Institucionální kvalita je poměrně široký pojem v současnosti často používaný k objasnění rozdílů v ekonomickém vývoji zejména tranzitivních ekonomik. Tyto země, ačkoliv vyšly ze stejné situace – pád komunistického režimu, vykazují značné rozdíly v ekonomické výkonnosti, u řady z nich dosažené výsledky zdaleka neodpovídají původním odhadům. Ukazuje se totiž, že na hospodářskou výkonnost, vyspělost a kvalitu života obyvatel mají vliv kromě čistě ekonomických ukazatelů i jiná hlediska, která jsou sledována právě v rámci institucionální kvality.

Pojem instituce je nejčastěji definován jako určitý soubor pravidel, na jejichž základě společnost funguje, případně jsou instituce chápány jako konkrétní organizace. Pravidla jsou jak psaná a jasně definovaná, zejména v rámci právního systému, tak i nepsaná, která se odrážejí v chování jednotlivých subjektů na trhu. Tato pravidla mají vliv na fungování

podnikatelského a právního prostředí, na vymahatelnost práva, ale také na kvalitu života a životní úroveň obyvatel jednotlivých zemí.

Institucionální kvalitu lze tedy chápat jako hodnocení úrovně a funkčnosti sledovaných institucí. Toto hodnocení provádí nejrůznější mezinárodní organizace pomocí řady indexů a ukazatelů, které se zaměřují na dílčí hlediska a vytvářejí pořadníky jednotlivých zemí.

Cílem práce je porovnat hodnoty vybraných ukazatelů institucionální kvality v Pobaltských státech, jakožto členských zemí EU, s ostatními evropskými státy bývalého SSSR a zjistit, zda členství v EU mělo a má významný vliv na formování a zlepšování institucionální úrovně jednotlivých zemí.

Ke komparaci byly zvoleny tři indexy ekonomické svobody, index vnímání korupce a Doing Business Index. Vybrány byly proto, že mají podstatný vliv na mikrosféru – zejména na fungování podnikatelského prostředí a činnost podniků v daných zemích.

První část práce se věnuje vymezení pojmů institucionální ekonomie a institucionální kvalita a vysvětlení metodologie a způsobu výběru dat. Druhá obsahuje charakteristiku zvolených ukazatelů. Třetí část práce stručně popisuje politicko-ekonomický vývoj jednotlivých zemí od rozpadu Sovětského svazu do současnosti. Ve čtvrté části je provedena komparace vybraných zemí z hlediska zvolených ukazatelů a shrnuty a popsány zjištěné výsledky.

1. Nová institucionální ekonomie a institucionální kvalita

Některé státy bývalého Sovětského svazu i dvacet let po pádu komunistických režimů trpí značnými hospodářskými problémy. Navíc vývoj v jednotlivých zemích je dosti rozdílný. Zatímco některé se poměrně dobře přizpůsobily tržnímu hospodářství, v jiných životní úroveň neroste tak rychle, většina bohatství se soustředí pouze do rukou „vyvolených“, rozmáhá se korupce, a ačkoliv se často jedná o státy s nerostným bohatstvím, úrodnou půdou, průmyslovou základnou, či velkým podílem vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva, počet lidí, kteří žijí na hranici chudoby, je v nich velký.

To samozřejmě vybízí k otázkám proč systémové změny, které fungovaly jinde, zde nejsou tak účinné? Existuje při transformaci těchto ekonomik i jiná cesta než masivní a rychlá privatizace?

Jedno z možných vysvětlení nabízí přístup nové institucionální ekonomie (NIE). Ukazuje se totiž, že čistě ekonomický pohled nedokáže na tyto otázky uspokojivě odpovědět a že na hospodářský vývoj mají podstatný vliv i jiné než čistě ekonomické faktory.

Jak uvádí např. kol. CES VŠEM: *„Vývoj soudobé ekonomické teorie, čerpající zejména z neoklasické teorie, se v současnosti dostává do stále větších těžkostí při vysvětlování probíhajících změn ve společnosti. Jednou z hlavních příčin je určitá uzavřenost hlavního proudu ekonomické teorie, která jakoby nebrala v potaz dynamický vývoj ostatních společensko-vědních disciplín. Přitom konkrétní tvorba hospodářské politiky vyžaduje jak kvalitní znalosti ekonomické teorie, které se zaměřují na čistě ekonomické příčiny a faktory fungování trhů, tak i znalost ostatních aspektů, které mohou ovlivnit chování jednotlivých aktérů, a tím i výslednou podobu politik a trhů“* (kol. CES VŠEM, 2010, s. 99).

Základní teze NIE tedy zní: *„Růst a vývoj závisejí rozhodujícím způsobem na současných platných institucích. Ochota i schopnost se specializovat a tím přispět k vyšší dělbě práce, jakož i investovat do dlouhodobých kapitálových statků jsou zásadním způsobem závislé na jistotě vlastnických práv“* (Voight, 2008, s. 11).

M. Olson se zase táže, proč jsou některé národy bohaté a jiné chudé a dochází k závěru, že: *„jediné zbývající přijatelné vysvětlení velkých rozdílů v blahobytu národů spočívá v kvalitativních odlišnostech jejich institucí a současné hospodářské politice“* (Voight, 2008, s. 11, 12).

Sledování vlivu institucí na ekonomický vývoj ovšem není pouze současnou záležitostí. Již na konci 19. století se objevil nový ekonomický směr nazvaný institucionalismus, na který potom v druhé polovině 20. století navázala nová institucionální ekonomie.

Následující podkapitoly se blíže věnují vysvětlení pojmů institucionalismus, nová institucionální ekonomie a institucionální kvalita.

1.1 Institucionalismus

Institucionalismus se rozvinul v USA na konci 19. století jako reakce na neoklasickou ekonomii a na její ignorování úlohy institucí, opomíjení vlivu sociálně-psychologických, politických, kulturních a sociologických faktorů na ekonomický vývoj a zdůrazňování *„racionálního ekonomického člověka“* (Sojka, 2010, s. 206).

Institucionalisté oproti tomu zkoumají vliv technického pokroku a sociálně-ekonomického systému na vývoj hospodářských struktur a zabývají se vlivem mocenských vztahů významných zájmových skupin a vlivem institucí v těchto procesech. Podle nich existující institucionální uspořádání znemožňovalo efektivní využívání ekonomického potenciálu a vedlo k mrhání zdroji.

„V pojetí předních amerických ekonomů tohoto směru instituce a jejich vývoj determinují efektivnost ekonomiky i trhu, který je zde chápán rovněž jako společenská instituce“ (Sojka, 2010, s. 206).

Hlavním předmětem zkoumání jsou instituce, jež *„lze definovat jako společenské uspořádání či pravidlo regulující vzájemné vztahy jednotlivců i společenských skupin, současně však v pojetí institucionalistů zahrnuje i různé druhy organizací. ... Instituce zde*

mají povahu tradic, zvyků, uznávaných forem chování sociálních skupin i právem kodifikovaných norem a jsou založeny na sociální psychologii“ (Sojka, 2010, s. 209).

Institucionalismus byl založen na metodickém kolektivismu a člověk byl chápán jako společenská bytost.

1.2 Nová institucionální ekonomie

Nové institucionální směry se začaly rozvíjet od konce 60. let 20. století a na rozdíl od tradičního institucionalismu se nestavěly do opozice vůči neoklasické ekonomii, ale spíše usilovaly o její doplnění či zrealističtění s důrazem na úlohu institucí. Z neoklasicismu byl ponechán metodický individualismus.

Oproti tradičnímu přístupu NIE přichází s odlišnými východisky. Prvním z nich je předpoklad **omezené racionality**. Tento koncept zavedl Herbert Simon (1955), když nahradil individuální maximalizaci užitku konceptem uspokojujícího jednání. Jednotlivci si vytvářejí reálnou představu o úrovni užitku, na který mohou dosáhnout. Pokud této předpokládané výše nedosahují, začnou hledat alternativní způsoby jednání. „*Může se ukázat, že při nejistotě může být racionální použít pravidla jako pomůcky k rozhodování o tom, jak bychom se v takových situacích měli zachovat*“ (Voight, 2008, s. 19).

Druhým východiskem NIE jsou **transakční náklady** směnných jednání. Jedná se zejména o náklady na vyhledávání informací, vyjednávání a prosazování a jejich výše závisí na povaze stávajících institucí (Voight, 2008, s. 18). Podle neoklasického konceptu jsou transakční náklady nulové.

Všeobecně akceptovatelná definice institucí zatím neexistuje (Voight, 2008, s. 21). Instituce jsou zpravidla chápány třemi způsoby, a to buď jako výše zmíněná **pravidla hry** (chování) ve společnosti (North, 1990), anebo jako **prominentní organizace** (např. banky, univerzity apod.). Třetí přístup definuje instituce jako rovnovážné strategie hráčů a nahlíží na ně jako na **výsledek hry**.

Voight (2008, s. 22) instituce definuje jako: „**obecně známá pravidla**, s jejichž pomocí jsou uspořádány opakující se interakce a jež jsou vybavena donucovacím mechanismem, který v případě porušení pravidel vede k sankci, či k hrozbě sankce.“

Pravidla by měla být obecně známá a lze je chápat jako výsledek lidského jednání. Mohou mít dvě odlišné formy – příkazy, nebo zákazy.

Dohled nad prosazováním pravidel může být uskutečňován několika způsoby. Do určité míry se každé pravidlo prosazuje samo. Dále dohled probíhá prostřednictvím „imperativní sebekontroly“ – pravidla jsou internalizována (zvnitřňují se, berou za svá) – týká se to hlavně etických pravidel. Kontrola dodržování může být prováděna i formou spontánního společenského dohledu, nebo organizovaného soukromého či státního dohledu (Voight, 2008).

„Cílem nové institucionální ekonomie je odpovědět na otázku, jak alternativní uspořádání institucí, vlastnických práv a ekonomických organizací působí na chování lidí, alokaci ekonomických zdrojů a ekonomickou rovnováhu. Mezi závažné otázky patří, proč se forma ekonomické organizace může lišit i v podmínkách stejného právního systému“ (Sojka, 2010, s. 450).

1.2.1 Význam nové institucionální ekonomie při hodnocení tranzitivních ekonomik

Jak už bylo uvedeno, hlavním problémem postsovětských ekonomik je nenaplnění původních očekávání poměrně hladkého a rychlého přechodu na fungující tržní systém a přetrvávání značných problémů a také prohlubování rozdílů mezi jednotlivými zeměmi. Zkrátka proces transformace je mnohem složitější, než se původně zdál.

V České republice se „alternativním pohledem“ na ekonomickou transformaci zabývají zejména L. Mlčoch, P. Machonin a M. Sojka (2000). Podle nich se přístupy k transformaci dají rozdělit do dvou hlavních proudů. První vychází zejména z neoklasicismu a klade důraz na makroekonomickou stabilizaci, liberalizaci trhu a privatizaci. „*Jakmile dojde k vytvoření makroekonomického prostředí s přísnou finanční disciplínou, která vytváří*

pevná rozpočtová omezení pro všechny soukromé ekonomické subjekty (...), začne fungovat stroj kapitalistického trhu (...). Všechny subjekty se musí dříve nebo později přizpůsobit, nebo musí z trhu odejít (Mlčoch, Machonin, Sojka, 2000, s. 13).

Druhý alternativní směr vychází zejména z keynesovského a institucionálního přístupu a nesdílí víru v přizpůsobení trhu. Trh je chápán jako instituce, která musí být v postsovětských společnostech znovu vytvořena. V tomto procesu je potřeba věnovat zásadní pozornost institucionální změnám, které hrají klíčovou úlohu. „*Makroekonomická stabilizační politika je i v těchto přístupech považována za důležitý komponent, sama o sobě však nemůže vytvořit podmínky pro nezbytné společenské a ekonomické změny. Liberalizace trhů, má-li být efektivní, musí následovat až po nezbytné institucionální přípravě* (Mlčoch, Machonin, Sojka, 2000, s. 13).

Hlavními problémy transformačních procesů v bývalých socialistických zemích byl přílišný důraz na privatizaci a liberalizaci a následné podcenění cílené transformace institucí, nevytvoření fungujícího právního rámce, malý důraz na morální a kulturní standardy, podcenění modernizace klíčových oblastí vědy, výzkumu, vzdělávání, zdravotní péče a ochrany životního prostředí a také nedostatek motivace k ekonomickým a pracovním aktivitám společně s dědictvím komunistických rovnostářských principů (Mlčoch, Machonin, Sojka, 2000, s. 16).

1.3 Institucionální kvalita

Hodnocení institucionální kvality se pokouší pomocí řady ukazatelů a indexů definovat, kvantifikovat a porovnávat kvalitu jednotlivých institucí. Instituce jsou zpravidla chápány, v souladu s konceptem NIE, buď jako formální či neformální pravidla fungování společnosti, nebo jako konkrétní organizace.

Na institucionální kvalitu lze přitom nahlížet ze dvou hledisek. V užším slova smyslu je chápána jako kvalita správy (governance) a „*definována jako tradice a instituce, jejichž*

prostřednictvím je země spravována. Tyto charakteristiky zahrnují proces vybírání vlád, sledování jejich činnosti a způsob jejich výměny, schopnost vlády efektivně formulovat a realizovat vhodné politiky, respekt občanů a státu vůči institucím, které určují jejich ekonomické a sociální interakce“ (Žák a Kadeřábková, 2002, s. 47). Na základě této definice byl vytvořen samostatný index institucionální kvality, který posuzuje míru demokracie, politickou stabilitu, schopnost vlády, regulační břemeno, právní řád a korupci.

Z širšího hlediska (např. kol. CES VŠEM 2010) pojem institucionální kvalita zahrnuje jak úroveň demokracie, státních institucí, politického systému a legislativy, tak další faktory ekonomické, sociální, kulturní, etické, morální, ekologické, intelektuální aj., problematiku lidských práv, práv žen a menšin, úroveň veřejných služeb, vzdělávání, zdravotnictví, občanská práva, svobody a povinnosti, možnost a míru participace občanů na správě země, zkrátka všechny složky, které ovlivňují životní úroveň a kvalitu života v jednotlivých zemích.

Všechny tyto složky jsou poté nejrůznějšími mezinárodně uznávanými organizacemi a institucemi zpracovávány do systému indexů a ukazatelů (viz Tabulka 1) umožňujících porovnávání jednotlivých států. Kvalitní instituce tedy napomáhají formování hospodářské politiky a zároveň působí na hodnoty, morálku a občanskou společnost v dané zemi.

„Jsou to totiž kvalitní instituce, které podporují účast obyvatel na veřejných diskuzích a umožňují občanům konat racionální a informovanou volbu v oblastech veřejných služeb, jako jsou zdravotnictví, vzdělávání, životní prostředí, práva a občanské povinnosti, jež zvyšují kvalitu života bez ohledu na to, zda občané svého práva účastnit se využijí či nikoliv. Kvalitní instituce rovněž napomáhají formování veřejných hodnot dané země“ (kol. CES VŠEM, 2010, s. 11).

Někdy se v této širší souvislosti hovoří o spíše o alternativních nebo politicko-ekonomických faktorech (Žák a Kadeřábková, 2002) ovlivňujících ekonomický vývoj a institucionální kvalita je chápán jako jeden z těchto faktorů.

„Politicko-ekonomické faktory rozšiřují spektrum proměnných, které vysvětlují dosahovaná dlouhodobá tempa růstu a zvláště jejich dlouhodobě přetrvávající rozdíly mezi

vyspělými a méně rozvinutými ekonomikami. Specificky jsou potom politicko-ekonomické faktory rostoucí měrou využívány při hodnocení průběhu a výsledků transformace v post-socialistických zemích“ (Žák a Kadeřábková, 2002, s. 31).

Tato práce vychází z širšího pojetí pojmu institucionální kvalita a podrobněji se věnuje hodnocení ekonomické svobody a korupce, jakožto důležitých ukazatelů nutných pro fungování podniků v jednotlivých zemích.

Tabulka 1: Přehled indexů a ukazatelů (2011)

Název indexu	Vydávající organizace	Stručný popis
Index lidského rozvoje (HDI)	UN Development Programme	HDP na obyv., střední délka života, vzdělání
Index demokracie	Economist Intelligence Unit	Volební proces a pluralita, fungování vlády, politická spoluúčast a kultura, občanské svobody
Index šťastné planety	New Economics Foundation	Spokojenost se životem, průměrná délka života, ekologická stopa
Index kvality života	International living	Životní náklady, volný čas, ekonomika, živ. prostředí, svoboda, zdravotnictví, infrastruktura, bezpečnost, klima
Index ekonomické svobody	Fraser Institute	Velikost vlády, právní prostředí, peněžní systém, zahr. obchod, regulace úvěr. trhu, trhu práce a podnikání
Index ekonomické svobody	Freedom House	Politická práva, občanské svobody
Index ekonomické svobody	Heritage Foundation	Podnikání, obchodování, soukr. vlastnictví, trh práce, fiskální, investiční a měnová oblast, vládní zásahy a korupce
Index vnímání korupce	Transparency International	Korupce
Globální barometr korupce		Polit. strany, legislativa, soukr. sektor, média, st. správa, soudnictví
Index neprůhlednosti	Kurtzman Group	Korupce, nedostatky práv. systému, nátlaková hosp. politika, účetní standardy a corporate governance, regulace
Kvalita veřejné správy	World Bank	Demokracie a polit. stabilita, výkonnost vlády a regulační kvality, právní řád a kontrola korupce

Index regulační kvality	CES VŠEM	Efektivita vlády, trhu a podniků, instituce
Kvalita veřejných institucí	World Economic Forum	
Doing Business Index	World Bank	Podmínky podnikání
Kvalita podnikové správy	World Economic Forum	Rámcové předpoklady, ochrana a výkon práv, otevřenost a průhlednost, spol. odpovědnost
Efektivnost produktových trhů		Vládní zásahy
Efektivnost finančních trhů		Efektivnost a důvěryhodnost finančních trhů
Efektivnost trhu práce		Pružnost a efektivnost pracovních trhů, efektivní využití talentů
Ukazatel jakosti životního prostředí	Yale & Columbia University	
Žebříček svobody tisku	Reporters without borders	
Index otevřeného rozpočtu	International Budget Partnership	
Potential Competitiveness Rankings	Japan Centre for Economic Research	
Index globální integrity	Global Integrity	

Zdroj: CES VŠEM

1.4 Východiska a metody analýzy institucionální kvality

V této podkapitole je věnována pozornost způsobům hodnocení institucionální kvality (a tedy způsobům určování jednotlivých indexů a ukazatelů), kdy se v hojné míře používají tzv. měkká data – viz dále.

1.4.1 Východiska analýzy institucionální kvality

První pokusy o objasnění rozdílů v růstové výkonnosti bývalých komunistických zemí pomocí indikátorů institucionální kvality se objevily v druhé polovině 90. let. Tyto analýzy nejprve poukazovaly na význam liberalizace a počátečních podmínek.

Na začátku tisíciletí se pozornost při objasnění rozdílů ekonomické výkonnosti tranzitivních ekonomik soustředila na tři skupiny faktorů: 1. makroekonomické proměnné, zejména míra inflace a velikost rozpočtového deficitu, 2. proměnné charakterizující postup strukturálních reforem, především liberalizace a privatizace, 3. proměnné charakterizující počáteční podmínky. Poté se přidává ještě úroveň rozvoje institucí, která je zpočátku charakterizována ukazatelem politické stability a následně jsou využívány ukazatele korupce (Žák a Kadeřábková, 2002).

V dalších pokusech byly instituce považované za podmínku fungující tržní ekonomiky rozčleněny do dalších systémů a skupin. V první skupině se nalézají instituce představující právní rámec pro ekonomickou aktivitu, v druhé skupině jsou politická práva a občanské svobody, do třetí skupiny lze zařadit ekonomickou liberalizaci (Žák a Kadeřábková, 2002).

1.4.2 Metody analýzy a měkká data

Vzhledem k tomu, že pro hodnocení institucionální kvality jsou důležité zejména kvalitativní aspekty, často subjektivně vnímané, nelze vycházet pouze z běžně dostupných statistických dat (nazývaných též tvrdá data), a proto na popularitě nabývá využívání tzv. měkkých dat.

Tvrdá data jsou kvantifikovatelná, přesná, testovatelná, jejich soubory vytvářejí statistiky, datové soubory a nejrůznější poměrové ukazatele. Tato data jsou většinou sledována

v pravidelných intervalech a zjišťována standardizovanou a mezinárodně uznávanou metodologií. Zpravidla jsou dodávána s určitým zpožděním a reflektují minulost. Jsou označována za objektivní, lze je vyjádřit čísly a často jsou považována za nezpochybnitelná (kol. CES VŠEM, 2010).

Měkká data jsou obtížně měřitelná a uchopitelná za pomoci standardních postupů. Nejčastěji jsou zjišťována pomocí dotazníků, konzultací a rozhovorů, a proto jsou spíše kvalitativního charakteru a popisují chování, vnímání nebo postoje. Zahrnují jak minulé zkušenosti, tak očekávání do budoucnosti. Vycházejí spíše z metod sociologie, psychologie a ostatních humanitních věd. Jejich hlavní výhodou je, že dokáží lépe pochopit a vysvětlit realitu v širším než ekonomickém pohledu a používají se proto pro popisy komplexních jevů.

Nabízí se zde ale otázka, nakolik jsou tato měkká data přesná a k jak velkému zkreslení dochází. Zkreslení se nelze ubránit, jelikož se jedná o data subjektivní, závislá na percepčních schopnostech jak dotazovaných subjektů, tak expertů, kteří tyto informace zpracovávají - ovlivňuje je množství zkušeností, hloubka znalostí problému, vzdělání, sociální postavení, ovlivněnost médií apod.

Zkreslení ovlivňuje i to v jaké zemi se šetření provádí, při vyšší životní úrovni dochází k nadhodnocení, v chudších zemích je naopak problém viděn spíše kriticky. Často také neexistuje jednotná definice a metodologie hodnocení ukazatele, nebo se metodologie v čase mění, a ačkoliv jednotlivé agentury hodnotí totéž, výsledky mohou být velmi odlišné. Rovněž dotazníky používané pro hodnocení nemohou na své škále nikdy obsáhnout celou hloubku problému. Ukazatelé jsou proto většinou bezrozměrné a umožňují sestavit pouze pořadí zemí.

I přes řadu problémů ale obliba měkkých dat roste, a to zejména u agentur, které vytvářejí ukazatele a žebříčky zemí v oblastech kvality života – podíl měkkých dat se zde pohybuje asi kolem jedné poloviny. Měkká data se tedy postupně stala rovnocennými partnery k tvrdým datům a slouží k dokreslení tvrdých dat a k charakteristikám, které nelze tvrdými daty zachytit (kol. CES VŠEM, 2010).

2. Ekonomická svoboda, korupce a podnikání

V této kapitole jsou popsány způsoby tvorby zvolených indexů. Indexy ekonomické svobody, index vnímání korupce a Doing Business Index byly vybrány hlavně kvůli své komplexnosti a bezprostřednímu vlivu na fungování podnikatelského prostředí v daných zemích.

Indexy ekonomické svobody sledují oblasti podnikání, obchodování, soukromého vlastnictví, trhu práce, zahraničního obchodu, velikost vlády, kvalitu právního prostředí, svobodu ve fiskální, investiční a měnové oblasti a politická práva o občanské svobody.

Korupce snižuje důvěryhodnost země pro zahraniční investory a snižuje efektivnost využití zdrojů a tím i ekonomickou výkonnost, prohlubuje morální úpadek společnosti, a zejména v postsovětských republikách je zásadním problémem neblaze ovlivňujícím fungování podnikatelských subjektů.

Doing Business Index na rozdíl od indexů ekonomické svobody, které jsou obecnější, poskytuje praktické a konkrétní informace o fungování podnikatelského prostředí a o nákladech a administrativní náročnosti, které souvisí s chodem podniku.

2.1 Indexy ekonomické svobody

Kvalitu institucionálního prostředí přibližuje specifické hledisko ekonomické svobody, které hodnotí úlohu státu v ekonomice. Indexy ekonomické svobody představují komplexní a propracovanou metodiku, jež je konstruována ze širokého spektra dílčích ukazatelů s využitím tvrdých i měkkých dat a která je používána pro širší mezinárodní srovnání. Index ekonomické svobody dlouhodobě zpracovávají tři organizace: Freedom House, Fraser Institute a Heritage Foundation (kol. CES VŠEM, 2010).

Na indexech ekonomické svobody lze dobře demonstrovat slabiny a omezení měkkých dat. Ačkoliv všechny tři organizace vydávají index ekonomické svobody, nehodnotí totéž a indexy mezi sebou nelze porovnávat. Index Fraser Institue poskytuje informace zejména o politickém systému, fungování právního prostředí, vymahatelnosti práva a tržním prostředí v dané zemi, což může hrát důležitou roli např. při rozhodování podniku o vstupu na daný trh. Index organizace Freedom House spíše hodnotí stav lidských, občanských a politických práv a svobod v dané zemi, což má zásadní vliv na život tamních obyvatel. Poslední index Heritage Foundation, vycházející z konzervativních hodnot, je zaměřen hlavně na hodnocení ekonomických faktorů s důrazem na rozvinutost tržního hospodářství a minimalizaci státních zásahů. Souhrnem těchto tří indexů lze tudíž získat poměrně celistvý pohled na fungování jednotlivých zemí. Následující podkapitoly se věnují metodikám, které používají jednotlivé organizace, v příloze č. 3 je přehled nejdůležitějších zdrojů, které se pro tvorbu jednotlivých indexů používají.

2.1.1 Fraser Institute

Fraser Institute (FI) je kanadská nezávislá vzdělávací a výzkumná organizace, založená v roce 1974, zabývající se hlavně veřejnou politikou s důrazem na zlepšování kvality života jednotlivců i celkovou svobodu a prosperitu. Pozornost je věnována hodnotám jako osobní svoboda a zodpovědnost, právo volby a tržní prostředí. Ve svých výzkumech se organizace zaměřuje na vliv současných politik jednotlivých států na ekonomické a sociální výsledky.

Fraser Institute publikuje index již od roku 1970, ale metodologie byla průběžně pozměňována a aktualizována. V současnosti je index součástí obsáhlé Zprávy o ekonomické svobodě světa (Economic Freedom of the World). Poslední zpráva je z roku 2011 s výsledky datovanými k roku 2009, přičemž zde lze nalézt data již od roku 1970, upravená podle současně používané metodiky.

Index ekonomické svobody zahrnuje pět hlavních oblastí, které se dále dělí na 23 komponentů, z nichž některé se dále dělí na několik dalších sub-komponentů, takže se celkem hodnotí 42 oblastí (Gwartney, Lawson a Hall, 2011, s. 5):

1. Velikost vlády: výdaje, daně, státní podniky

- výdaje na spotřebu vlády
- transfery a dotace
- státní investice a rozsah sektoru státních podniků
- nejvyšší mezní daňová sazba (nejvyšší mezní sazba daně z příjmu, nejvyšší mezní sazba daně ze mzdy)

2. Kvalita právního prostředí a ochrana soukromého vlastnictví

- Nezávislost soudů
- Nestannost a bezúhonnost soudů
- Ochrana vlastnických práv
- Hrozba vojenských zásahů do právního řádu a politického systému
- Integrita právního systému
- Vymahatelnost smluv
- Regulační zásahy vlády při prodeji nemovitého majetku

3. Přístup ke zdravým penězům

- Průměrný roční růst peněžní zásoby
- Variabilita inflace
- Současná míra inflace
- Svoboda vlastnictví devizových účtů v domácích a zahraničních bankách

4. Svoboda v zahraničním obchodě

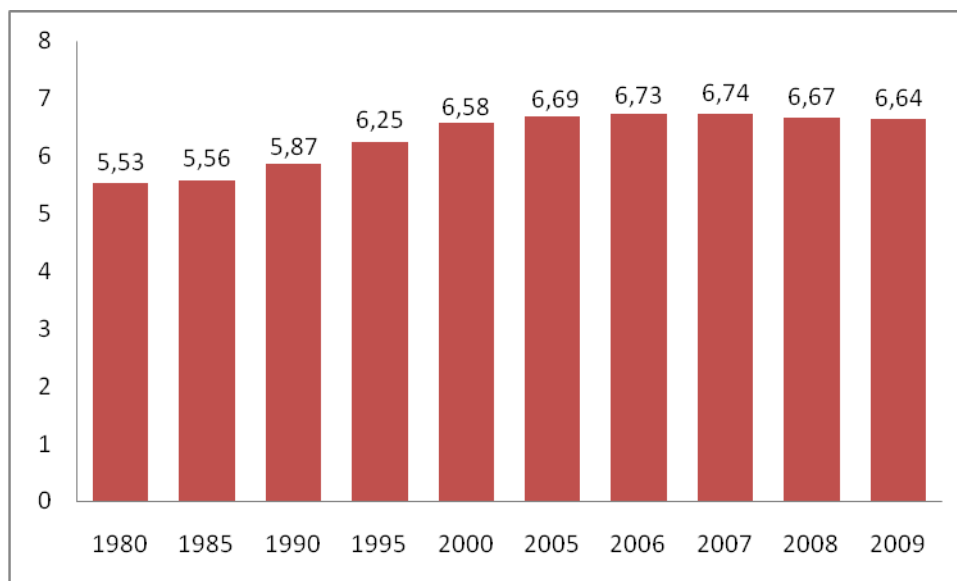
- Daně v zahraničním obchodě (příjmy z daní ze zahraničního obchodu, hlavní celní sazby, odchylky od celních sazeb)

- Regulační překážky obchodu (necelní překážky obchodu, stanovené pevné ceny exportu a importu)
- Skutečná a potencionální velikost obchodu
- Rozdíl mezi oficiálním kurzem měny a kurzem na černém trhu
- Kontrola zahraničních kapitálových toků (omezení zahraničního vlastnictví a investic, kontola kapitálu)

5. Regulace úvěrového trhu, trhu práce a podnikání

- Regulace úvěrového trhu (vlastnictví bank, podmínky pro konkurenci zahraničních bank, úvěry v soukromém sektoru, úrokové míry)
- Regulace trhu práce (výše minimální mzdy, pravidla najímání a propouštění pracovníků, pravidla kolektivního vyjednávání, pracovní doba, náklady na najímání a propouštění pracovníků, branná povinnost)
- Regulace podnikání (cenová kontrola, administrativní nároky, náklady byrokracie, zahájení podnikání, „zvláštní“ platby, úplatky, protežování, omezení při licenčním řízení, celkové náklady na přizpůsobení)

Každý komponent je ohodnocen na škále od 0 (minimum) do 10 (maximum). Nejdříve jsou zjištěny hodnoty subkomponentů, jejichž průměrem se stanoví hodota komponentu. Hodnoty komponentů jsou poté rovněž zprůměrovány, čímž se získají hodnoty hlavních oblastí. Z průměru těchto pěti oblastí lze poté vypočítat index ekonomické svobody daného státu a analogicky index ekonomické svobody na světě.



Obrázek 1: Vývoj indexu ekonomické svobody na světě (102 zemí) od roku 1980

Zdroj: Economic Freedom of the World: 2011 Annual Report

2.1.2 Freedom House

Freedom House (FH) je nezávislá a nezisková americká organizace, která byla založena již v roce 1941 skupinou elitních osobností, novinářů, intelektuálů a politiků na protest proti okupaci Evropy a rozšiřování fašismu. Po druhé světové válce se jejím hlavním cílem stala obhajoba a monitorování demokracie a kritika autoritářských režimů na světě – zejména komunismu, ale i jiných totalitních režimů v Asii a Africe. Po skončení studené války se organizace více zaměřila na sledování vývoje v postkomunistických zemích a na náboženskou svobodu.

První stručnou zprávu (Balance Sheet of Freedom) o stavu politických práv a občanských svobod organizace vydala již v roce 1950. V roce 1972 vyšla propracovanější a obsáhlejší roční zpráva The Comparative Study of Freedom. A od roku 1978 každoročně publikuje studii Freedom in the World, ve které je každá země hodnocena škálou indikátorů a poté je sestaven žebříček jednotlivých zemí. Od devadesátých let jsou potom samostatně vydávány Zpráva o svobodě tisku (Freedom of the Press), publikace o vývoji tranzitivních

ekonomik (Nations in Transit, Countries at the Crossroads) a Zpráv o stavu ženských práv a Zpráva o svobodě na internetu (Women's Rights Survey, Freedom on the Net).

V poslední zprávě Freedom in the World 2012 jsou obsažena data za rok 2011 a je hodnoceno celkem 194 zemí a 14 teritorií. Hodnocení každé země se skládá ze dvou částí, první část obsahuje celkový přehled země s historickým pozadím a stručným popisem hlavních událostí v daném roce. V druhé části je číselně hodnocen stav politických práv a občanských svobod na škále od 1 (nejvyšší možný stupeň svobody) do 7 (nejnižší možný stupeň svobody). Toto hodnocení určuje celkový status země – svobodná (průměr hodnocení 1,0 až 2,5), částečně svobodná (3,0 až 5,0) a nesvobodná (5,5 až 7,0). V této části je ještě obsažen přehled hodnocení země za posledních 10 let.

Celkem se sleduje 10 oblastí týkajících se politických práv a 15 oblastí týkajících se občanských svobod. Politická práva jsou rozčleněna do tří kategorií: volební systém (3 oblasti), politický pluralismus a participace na vládě (4 oblasti) a schopnost vlády (3 oblasti). Občanská práva jsou rozdělena do čtyř podkategorií: svoboda vyznání a náboženství (4 oblasti), svoboda sdružování a organizování (3), právní stát (4) a osobní svoboda a práva (4).

2.1.3 Heritage Foundation

Heritage Foundation (HF) je nezávislá americká výzkumná a vzdělávací instituce, jejímž posláním je definovat a prosazovat konzervativní veřejnou politiku založenou na hodnotách jako je svoboda podnikání, minimální vládní zásahy, individuální svoboda, tradiční americké hodnoty a obrana národních zájmů.

Index Ekonomické svobody je publikován každoročně od roku 1995. Poslední vydaná zpráva *The 2012 Index of Economic Freedom* (Miller, Holmes and Feulner, 2012) shrnuje vývoj 184 zemí světa za rok 2011. Index se skládá z deseti komponentů, které jsou hodnoceny na škále od 0 (minimum) do 100 (maximum):

1. **Svoboda podnikání** se hodnotí pomocí 10 faktorů: počet úkonů, dnů, množství nákladů a minimální kapitál potřebný k zahájení podnikání, počet úkonů, dnů a množství nákladů potřebných k získání licence, počet let, množství nákladů a tempo „zotavení“ potřebné k ukončení podnikání.
2. **Svoboda obchodu** je vyjádřena jako kombinace průměrné celní sazby a necelních překážek vývozu a dovozu zboží a služeb. Mezi netarifní bariéry patří množstevní omezení, cenová regulace, regulační zátěž, omezování investic, omezování zakázek a přímé zásahy vlády.
3. **Fiskální svoboda** je vymezená sazbou daně z příjmu fyzických osob a podnikatelských subjektů a podílem vládních daňových příjmů na GDP.
4. **Velikost vlády** uvažuje procentuální velikost vládních výdajů (včetně spotřeby a transferů) na GDP.
5. **Měnová svoboda** kombinuje kritéria cenové stability a cenových regulací.
6. **Investiční svoboda** hodnotí omezování přílivu zahraničního kapitálu, podmínky pro zahraniční investice (včetně právní ochrany a byrokratických procedur), opatření vůči zahraničnímu vlastnictví půdy, omezování investic v jednotlivých sektorech, vyvlastňování investic bez náhrady, kontrolu zahraničního obchodu a kontrolu pohybu kapitálu.
7. **Finanční svoboda** měří otevřenost a nezávislost bankovního a finančního systému, tedy míru vládních regulací a zásahů, úroveň peněžního a kapitálového trhu, vládní ovlivňování alokace úvěrů a otevřenost zahraniční konkurenci.
8. **Svoboda soukromého vlastnictví** je hodnocena podle míry ochrany a vynutitelnosti vlastnických práv, dále se sleduje riziko vyvlastnění a nezávislost soudnictví.
9. **Osvobození od korupce** je hodnoceno podle tradičního ukazatele Transparency International – indexu vnímání korupce (viz další kapitola).
10. **Svoboda trhu práce** sleduje flexibilitu trhu práce – poměr minimální a průměrné mzdy, náklady na přijímání a propouštění pracovníků, omezení pracovní doby, výpovědní lhůtu a povinné odstupné.

Neváženým průměrem těchto deseti oblastí vznikne celkové hodnocení, podle kterého jsou země rozděleny na svobodné (80 bodů), téměř svobodné (70-80 bodů), mírně svobodné (60-70 bodů), nesvobodné (50-60 bodů) a utlačované (pod 50 bodů).

2.2 Problematika korupce

Korupce je dodnes závažným problémem většiny tranzitivních ekonomik, a to zejména právě postsovětských republik, kde má zásadní vliv na fungování institucí., proto jí je v této práci věnována samostatná podkapitola.

„Korupce se projevuje v politickém procesu i soudním systému, je však rovněž ekonomickým jevem. V ekonomické sféře především odráží neschopnost státu realizovat základní funkce, protože oslabuje účinnost hospodářských politik, je tedy symptomem slabosti ekonomických struktur a institucí. Korupčnost prostředí a korupční chování jsou podporovány nedostatečně jasným oddělením státu a trhu, veřejné a soukromé sféry, nadměrnou a nesystémovou regulací (Žák a Kadeřábková, 2002, s. 60).

Podle Žáka (2004, s. 70-72) je ke korupčnímu jednání zapotřebí existence tří základních prvků:

1. **Samostatné, oddělené subjekty, které mají rozhodovací pravomoci a které fungují v modelu zastupování (principal-agent).** Čímž jsou myšleny tyto tři typy agentů – politické elity, výkonná moc a legislativní orgány, které od voličů získávají mandát k výkonu státní moci, ovšem s velmi omezenou možností kontroly správnosti rozhodování těchto orgánů. Jedná se o to, že voliči nejsou schopni kontrolovat kvalitu rozhodování těchto agentů (které navíc mohou vytvářet takové legislativní prostředí, ve kterém je přístup k rentě vyhrazen jen těm, kteří mají patřičné informace), a tudíž zde vzniká jakési „vakuum odpovědnosti“, které ke korupčnímu jednání přímo vybízí.
2. **Existence renty, kterou je možné získat v souvislosti s výkonem funkce subjektem dosažené.** Získání renty závisí na dostupnosti informací. Pokud existuje informační asymetrie a některé agenty mají informační převahu, vznikají nerovné podmínky pro zainteresované subjekty a roste možnost korupčního jednání. Agenty s výraznou informační převahou působí i jako nájemci výkonů jim podřízených úřadů a podléhají tlaku zájmových skupin, a tudíž v tomto postavení jsou to právě úřady a zájmové skupiny, které mají informační převahu nezbytnou pro získání renty, což umožňuje prorůstání korupce do všech vyjednávacích procesů.

3. **Existence takového institucionálního rámce, který buď umožní rentu získat, nebo sníží na minimum možnost odhalení a odsouzení korupčního jednání.** Obecně je přijímáno pravidlo, že vyšší mzdy odrazují od korupce. Tam kde výnos z korupce výrazně převyšuje legální příjem, tam výše mzdy na korupci nemá vliv. Také vyvíjející se morální hodnoty jednotlivých společností mají vliv na rozdílné chápání korupčního jednání, což se pak může promítat i do výsledných měření korupce. Odhalení a potrestání korupčního jednání je závislé zejména na pravděpodobnosti dopadení, důsledném prosazování zákona, nezávislosti soudů na politické moci a jednotném výkladu práva pro všechny.

Podle rozsahu je rozlišována **byrokratická** (malá, drobná) korupce, při níž velký počet veřejných činitelů přijímá malé úplatky a protislužby (na tuto korupci má zásadní vliv výše mzdy – pokud je agent přesvědčen, že jeho ohodnocení není dostatečné, snáze podléhá korupci), a **politická** (velká) korupce, která zahrnuje rozsáhlé zneužívání veřejných prostředků relativně malým počtem veřejných činitelů (Kadeřábková a Žák, 2002, s. 61, Žák 2004, s. 71).

Existuje řada přístupů zabývajících se měřením, hodnocením, vývojem a dopady korupce. V této práci bude pozornost věnována Indexu vnímání korupce (Corruption Perception Index – CPI), který pravidelně vydává organizace Transparency International (viz dále).

Pro úplnost je třeba doplnit, že problematika korupce bývá součástí i dalších komplexnějších hodnocení, indexů a ratingů, kterými se zabývá celá řada mezinárodních institucí. Mezi nejvýznamnější patří například již výše zmiňovaná organizace Freedom House, jež v roce 2003 vydala zprávu Nations in Transit, ve které byl kromě jiných ukazatelů zařazen i ukazatel hodnocení korupce tranzitivních ekonomik, a zároveň používá index CPI při konstrukci indexu ekonomické svobody.

Dále se korupci věnují instituce jako např. Political Risk Services Inc. (International Country Risk Guide), Světové ekonomické fórum (World Competitiveness Report), či Světová banka¹.

2.2.1 Index vnímání korupce (CPI)

Index CPI je publikován organizací Transparency International (TI), což je celosvětová nevládní a nezisková organizace, jejímž posláním je od roku 1993 boj proti korupci. V jeho rámci zajišťuje empirické výzkumy týkající se této problematiky. Do výzkumného portfolia kromě indexu CPI dále patří (Transparency International ČR, 2010):

- **Globální barometr korupce** (Global Corruption Barometr – GCB): průzkum prováděný mezi více než 70 000 domácnostmi ve více než 65 zemích, který zkoumá názory a zkušenosti respondentů v oblasti korupce
- **Index plátců úplatků** (Bribe Payers Index – BPI) řadí exportní země podle náchylnosti firem, které v nich sídlí, k uplácení při zahraničních obchodních transakcích. Vychází z průzkumu mezi místními podnikateli, kteří hodnotí praktiky zahraničních firem působících v jejich zemi.
- **Sborníky Global Corruption Report (GCR)** zkoumají problematiku korupce z pohledu specifických sektorů nebo oblastí. Sborníky obsahují názory odborníků s praktickými zkušenostmi s problematikou korupce, případové studie a zprávy vypracované pobočkami TI.
- **Studie National Integrity System (NIS)** – jedná se o sérii studií zpracovávaných v jednotlivých zemích se zaměřením na silné a slabé stránky důležitých institucí, které by měly zajišťovat kvalitní veřejnou správu a integritu.

Pomocí indexu CPI lze sestavit pořadí zemí podle stupně vnímání existence korupce mezi úředníky veřejné správy a politiky. Jedná se o složený index, který vychází z výsledků průzkumů vztahujících se ke korupci a prováděných nezávislými institucemi a který odráží

¹ Např. autoři Hellman, Jones, Kaufman (2000) – *korupce veřejných rozhodnutí* nebo Kaufmann, Kraay, Zoido-Lobaton (2002) – *indikátory vládnutí*

názory odborníků a představitelů podnikatelské sféry. Pro zařazení země do indexu je potřeba, aby pro ni byly k dispozici nejméně tři spolehlivé zdroje údajů týkajících se korupce.

TI definuje korupci jako „*zneužití svěřených pravomocí k získání osobních výhod*“ (Transparency International ČR, 2010, s. 2). Index CPI se zaměřuje na korupci ve veřejném sektoru, do které jsou zapojeni státní úředníci, veřejní činitelé a politici. Výzkumy se soustředí na uplácení státních úředníků, uplácení při zadávání veřejných zakázek nebo zneužívání veřejných prostředků. Dále se sledují dopady a účinnost protikorupčních opatření v rámci veřejného sektoru.

Korupce obecně zahrnuje nelegální jednání, a proto je obtížné hodnotit absolutní míru korupce na základě tvrdých empirických údajů (např. výše zaplacených úplatků, počet trestních stíhání) – tyto údaje spíše hovoří o kvalitě právního a soudního systému apod. Proto jsou zdrojem údajů průzkumy, zjišťující názory zástupců podnikatelské sféry a odborníků na danou zemi, přičemž může jít o rezidenty zkoumaných zemí i o zahraniční experty.

Index CPI vychází z 13 různých průzkumů provedených 10 nezávislými organizacemi a zahrnuje data zpravidla za období dvou let. Údaje musí být dostatečně doloženy a vysvětlení použité metodologie musí umožňovat posouzení spolehlivosti zdroje. Data jsou poté převedena na škálu od 0 do 10 a jejich průměrem je vytvořen index CPI. Nulová hodnota znamená, že veškeré ekonomické transakce země ovládají úplatky, vydírání a podplácení, hodnota 10 znamená zemi bez korupce. Hodnocení nižší než 5 bodů považuje TI za korupci přebujelou.

Bodové hodnocení země vyjadřuje míru vnímané korupce ve veřejném sektoru, zatímco pořadí uvádí pozici ve vztahu k jiným zemím zahrnutým v průzkumu.

Index CPI je založen na hodnocení jednotlivých zemí, která vycházejí ze zdrojových průzkumů, jejichž složení se v čase mění. Navíc se postupně měnil jak počet zdrojů, tak počet zahrnutých zemí a docházelo také k drobným úpravám v metodologii. Proto index

CPI není vhodným nástrojem ke sledování a srovnávání změn hodnocení jednotlivých zemí v průběhu času a nelze ho používat k analýze přesných trendů.

Meziroční srovnání je možné u zemí, kde je oproti předchozímu hodnocení možné vysledovat změnu ve vnímání korupce přímo v použitých zdrojových údajích a musí být splněna následující kritéria (Transparency International ČR, 2010):

1. oproti předchozímu roku došlo ke změně minimálně o 0,3 bodu;
2. posun daným směrem potvrdila více než polovina zdrojů použitých pro hodnocení dané země.

2.3 Index Doing Business

Index Doing Business (DB) je projektem Světové banky a jeho cílem je mezinárodní srovnávání regulace, omezování a administrativní náročnosti podnikání v jednotlivých zemích.

Projekt byl založen v roce 2002, první žebříček zahrnoval pět oblastí a byl sestaven v roce 2003, poslední dostupné hodnocení je z roku 2012 (obsahuje data, která byla dostupná k 1. 6. 2011). Analyzuje následujících 10 klíčových oblastí podnikatelských aktivit (a jednu dodatkovou – podmínky zaměstnávání), a to zejména z hlediska jejich finanční, časové a procedurální náročnosti (Doing Business, 2012):

1. **Zahájení podnikání** zahrnuje všechny procedury nutné pro zahájení činnosti na modelovém příkladě obchodní nebo výrobní firmy s maximálně 50 zaměstnanci a jednodušší vlastnickou strukturou. Je sledován **počet procedur**, čímž se myslí počet vnějších subjektů (státní úřady, právníci apod.), se kterými budoucí podnikatel přichází do styku, **počet kalendářních dní** nutných na absolvování procedur (i opakované), což je doba od podání žádosti na příslušný subjekt po obdržení potřebného dokumentu. Dále jsou sledovány **finanční náklady zahájení podnikání**

(všechny oficiální poplatky, platby za právnické služby apod.) v procentech průměrného ročního příjmu na obyvatele a **povinný minimální kapitálový vklad**.

2. **Získání povolení** – jsou zaznamenávány všechny procedury, které v modelovém příkladu musí absolvovat stavební firma, která chce vybudovat skladové prostory. Sleduje se opět **počet procedur**, tedy počet kontaktů s externími subjekty nutných na vyjednávání a získání všech nezbytných informací a povolení, dále **počet dní** nutných na absolvování potřebných procedur a **finanční náklady**.
3. **Získání připojení na elektřinu** – na předchozím modelovém případě výstavby skladovacích prostor se sleduje počet procedur, dní a finančních nákladů nutných pro získání elektrické přípojky.
4. **Registrace vlastnictví** je hodnocena podle počtu procedur, dní a finančních nákladů nutných na prodej majetku mezi dvěma podnikatelskými subjekty a převod vlastnických práv.
5. **Získávání úvěrů** je hodnoceno pomocí dvou hledisek – **hloubka úvěrových informací** (zahrnuje hodnocení zákonů ovlivňujících rozsah, dostupnost a kvalitu úvěrových informací dostupných přes veřejný nebo soukromý úvěrový registr) a **index zákonných práv věřitelů a dlužníků** (vybraná hlediska z legislativy v oblasti konkurzu, vyrovnání a zástavního práva).
6. **Ochrana investorů** hodnotí sílu ochrany minoritních investorů vůči zneužití podnikových aktivit ze strany manažerů pro jejich obohacení. Ukazatel rozlišuje tři klíčové oblasti ochrany investorů: **průhlednost transakcí** (index otevřenosti – zda právnická osoba může zabezpečit zákonné schválení transakce, zda je nutné zveřejnění transakce veřejnosti, zda je požadováno zveřejnění transakce ve výroční zprávě a zda musí vnější orgán posoudit transakci před jejím provedením), **odpovědnost manažerů za vlastní operace** (index odpovědnosti – hodnotí možnosti vynucení odpovědnosti výkonných orgánů za různé stupně poškození společnosti) a **možnost akcionářů žalovat manažery** (index žalovatelnosti – rozsah dokumentů dostupných žalobci od žalovaného a svědků, možnost přímého výsledku obžalovaných a svědků ze strany žalobce, možnost získání požadovaných dokumentů od obžalovaného, právo akcionářů s méně než 10% podílem požadovat kontrolora na prozkoumání transakce, dokazování odpovědnosti za porušení povinností v civilním řízení – kol. CES VŠEM, 2009).

7. **Daňová regulace** – hodnotí se daně a povinné platby, které každoročně musí odvádět středně velký podnik a administrativní zátěž daní. Sledují se tři kritéria: **počet daňových plateb za rok** (počet plateb, jejich frekvence, počet zúčastněných úřadů, metody placení), **časová náročnost** (vyjádřena v počtu hodin za rok, které jsou nutné pro přípravu, podání a platbu daní) a **celková daňová zátěž** (všechny povinné daně a poplatky, které podnik platí, je vyjádřena jako podíl hrubého obchodního zisku společnosti).
8. **Podmínky zahraničního obchodu** – sleduje se počet a náklady všech procedurální požadavků vývozu a dovozu. Hodnotí se **množství dokumentů** požadovaných úřady při exportu a importu, **dobu** od iniciace po vyřízení zásilky a **náklady** na vyřízení transakce.
9. **Vymahatelnost smluv** hodnotí efektivitu soudního systému při vymáhání splatného dluhu, tedy **počet procedur** od podání žaloby procesu až po zaplacení platby a počet **dní** a **náklady** nutné na soudní řízení.
10. **Vyhlášení insolvence** nahradilo dříve používané ukončení podnikání. Sleduje se **dobu** (v letech), za kterou dostanou věřitelé zaplaceno a **finanční náročnost** insolvenčního řízení (podle nákladů a podle míry návratnosti prostředků, které nárokuje subjekty mohou získat od nesolventní firmy ze svých pohledávek).
11. **Podmínky zaměstnávání** jsou sledováno pomocí **indexu rigidity zaměstnanosti**, který se skládá ze tří dílčích indexů: indexu obtížnosti přijímání pracovníků (omezování termínovaných kontraktů a počtu smluv na dobu určitou, poměr minimální mzdy k průměrné přidané hodnotě pracovníka), indexu nepružnosti pracovní doby (omezování noční práce a práce přes víkend, povinná délka pracovního týdne a týdenní pracovní doby a délka placené dovolené) a indexu obtížnosti propouštění (zda může být nadbytečnost důvodem pro propuštění, povinnost informovat odbory, povinnost nabízet před propouštěním rekvalifikaci nebo jiné místo, prioritní pravidla pro propouštění a opětovné zaměstnávání). Druhým sledovaným ukazatelem jsou **náklady na propouštění pracovníků**, které zahrnují povinné odstupné a dávky při skončení poměru.

Sledovaným parametrům jednotlivých oblastí jsou přiřazeny váhy, kterými se podílí na hodnotě dílčího ukazatele, a pomocí určené metodiky je vytvořeno pořadí všech zemí

v rámci každého ukazatele. Průměrem pořadí těchto dílčích ukazatelů je vytvořen celkový žebříček všech sledovaných zemí, kdy pořadí země je zároveň hodnotou indexu. Země s nízkými hodnotami indexu jsou na tom nejlépe.

3. Evropské státy bývalého Sovětského svazu

Sovětský svaz oficiálně zanikl k 31. prosinci 1991. Nejprve byl nahrazen Společenstvím nezávislých států (SNS, podzim 1991), v jehož rámci jednotlivé země postupně vyhlásily svou nezávislost.

Členy SNS se nestaly pobaltské státy, později vystoupila i Ukrajina a v současnosti z evropských států zůstávají Rusko, Moldavsko a Bělorusko. Význam této organizace je ale spíše symbolický, nejvýznamnějším počinem bylo vytvoření zóny volného obchodu mezi členskými státy.

Tato kapitola se stručně věnuje přehledu nejdůležitějších politicko-ekonomických událostí v jednotlivých státech.

3.1 Ruská federace

Kapitola je rozdělena do čtyř částí. První popisuje neklidné období 90. let, kdy byl prezidentem Boris Jelcin. Je to doba charakteristická náročnou a mnohdy divokou a chaotickou transformací sovětského hospodářského systému, kterou doprovázel značný ekonomický propad a pokles životní úrovně většiny obyvatel a zároveň nebývalý rozmach stínové ekonomiky a rozvoj organizovaného zločinu.

Druhá část se věnuje éře Vladimíra Putina, tedy období hospodářského růstu, návratu Ruska do popředí světové politiky a obnovování velmocenských tendencí. Třetí část je zaměřena na dobu od nástupu Dmitrije Medvěděva do prezidentské funkce do současnosti.

3.1.1 1991 – 1999: éra Borise Jelcina²

Ruská federace oficiálně vznikla 25. prosince 1991. Prezidentem se již v červnu 1991 stal Boris Jelcin. Po pokusu o puč v roce 1993 byly odstraněny poslední zbytky sovětské moci a vstoupila v platnost Ústava, podle níž se Ruská federace stala právní nástupkyní SSSR se závazkem převzít všechny dluhy.

V roce 1992 začala radikální ekonomická transformace, jejímž cílem bylo přeměnit sovětskou centrálně plánovanou ekonomiku na tržní. Způsobem šokové terapie byla zavedena liberalizace cen a zahraničního obchodu spolu se směnitelností rublu. Domácí trh byl zavalen zbožím ze zahraničí, ale v důsledku hyperinflace se životní úroveň obyvatel hluboce propadla.

Negativní dopad na ekonomiku mělo přerušení mnoha výrobních vazeb v důsledku rozpadu SSSR. Na území jiných států se tak ocitla řada moderních a strategicky důležitých podniků, logistických center a sítí.

Kontroverzní společensko-politické důsledky přinesla divoká privatizace, neboť díky ní kontrolu nad většinou ruského průmyslu získala, často na základě pochybných smluv, hrstka ruských podnikatelů a finančníků, tzv. oligarchů. To samozřejmě významně přispělo k prohloubení sociální diferenciace obyvatelstva a k nárůstu rozdílu v úrovních příjmů mezi nejbohatšími a nejchudšími.

První fáze privatizace probíhala formou šeků na nákup akcií státních firem, které dostal každý občan a z kterých poté většinu levně vykoupili investoři. V další fázi se podniky prodávaly ve finančních aukcích, ze kterých nejkontroverznější byly tendry, v nichž vláda poskytovala akcie výměnou za úvěry. Investoři poskytli vládě půjčky výměnou za právo spravovat v privatizovaných společnostech akcie. Jelikož se ale půjčky často nesplácely, řada podílů se dostala do rukou oligarchů.

² Zpracováno podle: Ruská ekonomika po reformách nabrala sílu, 2011; Dějiny Ruska, 2011.

Ekonomika dále trpěla velkým podílem nelegálního vývozu kapitálu, finančními spekulacemi a pádem kursu rublu, který byl postupně vytěsňován dolarem. Zvýšení daní vedlo ke snížení jejich výběru, státu chyběly příjmy i z vývozu ropy a plynu, jejichž celosvětové ceny byly nízké. Z důvodu nedostatku státních prostředků nebyl stát schopen dostatečně financovat sociální závazky, školství, zdravotnictví, vědu a kulturu.

Nestabilní měna, nevyplácení důchodů a platů ze strany státu vedlo k nahrazování finančních vztahů za barterové, jež dále oslabovaly fungování ekonomiky. K tomu ještě v roce 1994 vypukla první rusko-čečenská válka (do roku 1996). Důsledkem byl pokles GDP a prudké snížení životní úrovně.

Negativní vývoj kulminoval v roce 1998, kdy propukla měnová krize. Kvůli nárůstu vnějšího zadlužení byla vláda nucena vyhlásit platební neschopnost, což srazilo kurz rublu z šesti na dvacet rublů za dolar a vedlo k pádu většiny ruských komerčních bank a nárůstu inflace až na 40% (Ruská ekonomika po reformách a propadu nabrala sílu, 2011). Politickým důsledkem krize byl pád vlády a odchod Borise Jelcina z prezidentské funkce k 31. 12. 1999. Ale již v roce 1999 se propad zastavil a díky snížení kurzu rublu a zpřísnění rozpočtové politiky nastalo hospodářské oživení.

3.1.2 2000 – 2008: éra Vladimíra Putina³

Období Putinova prezidentství (dvě funkční období) je spjato se silným ekonomickým růstem, který měl několik hlavních příčin.

Zejména došlo k celosvětovému nárůstu cen ropy, plynu a dalších komodit, což přineslo zvýšené příjmy do ruského rozpočtu. Dále se začaly projevovat výsledky ekonomické transformace let devadesátých a zároveň byla vytvořena rozumná makroekonomická politika, v rámci níž se zlepšily podmínky pro investice, proběhla reforma

³ Zpracováno podle: Ruská ekonomika po reformách nabrala sílu, 2011; Kožušková, 2008.

elektroenergetiky, byla snížena daňová zátěž nesurovinových odvětví a zmenšeny byrokratické překážky obchodování.

Na druhou stranu zejména Putinovo druhé funkční období je spjato se znovuposilováním úlohy státu. Kreml usiloval zejména o získání moci nad lukrativním ropným a plynárenským sektorem, a proto v roce 2005 ovládl plynárenský komplex Gazprom, který mu zajistil monopol na vývoz plynu.

Kontrolu nad produkcí ropy stát získal v roce 2005 díky podle řady pozorovatelů zinscenovanému procesu s M. Chodorkovským, vlastníkem firmy Jukos, která do té doby ovládala většinu odvětví. Jukos poté zbankrotoval a jeho aktiva převzala státem kontrolovaná společnost Rosněft. Následně vzrostla síla státních společností i ve zbrojním a leteckém průmyslu a v produkci hliníku.

Většina oligarchů ovšem dokázala najít s Putinem společnou řeč a dál i za pomoci státních institucí rozšiřovat své majetky. To samozřejmě vedlo k poklesu důvěry obyvatelstva ve státní instituce, které se začaly kompromitovat jako prostředníci majetkových přesunů nebo politického boje, a začala opět vzkvétat korupce.

Dalším problémem Putinovy éry bylo postupné omezování polických práv a občanských svobod, které pokračuje dodnes. Týká se to zejména manipulování výsledků voleb, dosazování vybraných osob na místa jak ve státní správě, tak v samosprávě jednotlivých republik a krajů, a omezování svobody tisku.

3.1.3 Období od roku 2008 do současnosti

Za vlády Dmitrije Medveděva bylo Rusko zasaženo globální ekonomickou krizí, která ukončila období ekonomického růstu – nejvíce se projevila v roce 2009 propadem GDP – viz kapitola 3.8. Přesto se Rusko udrželo v první desítce nejsilnějších ekonomik světa (podle MMF).

V ekonomické aktivitě má dominantní postavení Moskva, kde je také nejvyšší životní úroveň, a další velká města, z nichž zejména ta na Sibiři a Dálném východě představují surovinovou základnu. Venkov nadále zaostává. Podstatnou část příjmů ruské ekonomiky nadále tvoří příjmy z těžby ropy, zemního plynu, uhlí a barevných kovů.

Mezi hlavní současné problémy ruské ekonomiky (Rusko – Souhrnná teritoriální informace, 2011) patří zejména prohlubující se diferenciací mezi příjmy nejbohatších a nejchudších 10 % obyvatel, dále mezi pracovníky rozpočové a podnikatelské sféry a mezi jednotlivými regiony federace. Dále je to nepříznivá demografická situace, nízká konkurenceschopnost ruského průmyslu, závislost na improtu, nízký růst produktivity práce, nedostatečné investice do infrastruktury, nízká diverzifikace ekonomiky a její vysoká závislost na exportu surovin (Rusko – Souhrnná teritoriální informace, 2011).

Z hlediska politických a občanských svobod zůstává problémem omezování svobody tisku a politické plurality, pronásledování a omezování opozice a odpůrců současného režimu a manipulování výsledků voleb.

Posledně jmenované je také hlavní příčinou veřejných protestů a demonstrací, které započaly po parlamentních volbách v prosinci 2011, nicméně znovuzvolení V. Putina do prezidentského křesla se zabránit nepodařilo.

3.2 Ukrajina⁴

Ukrajinská republika vyhlásila nezávislost 24. srpna 1991. Prvním prezidentem byl zvolen Leonid Kravčuk, kterého v roce 1994 vystřídal prezident Leonid Kučma. V roce 1996 byla přijata nová ústava, která moc v zemi rozdělila mezi prezidenta a jednokomorový parlament (Verchovna rada Ukrajiny).

⁴ Zpracováno podle: Ukrajina – Souhrnná teritoriální informace, 2011; Ukrajina, 2012.

Ukrajinská ekonomika byla druhou největší v rámci Sovětského svazu. Po jeho rozpadu bylo podobně jako v sousedním Rusku nastoleno „šokovou terapií“ tržní hospodářství a vývoj byl velmi podobný.

3.2.1 Politický vývoj

V první polovině 90. let mnoho podniků ukončilo činnost, řada těch lukrativních se dostala do rukou oligarchů nebo mafie. Navíc zemi postihla hyperinflace a obchod se změnil na barterový. V roce 1996 byla zavedena nová měna, ukrajinská hřivna, a situace se částečně stabilizovala

Vztah k Rusku dodnes zůstal problematický a způsobuje rozdělení země na západ, který historicky více tíhne k Evropě, a proruský orientovaný východ. Nejvíce se toto rozdělení projevilo v roce 2004, kdy v zemi po prezidentských volbách proběhla neozbrojená tzv. oranžová revoluce. Hlavní příčinou byl nesouhlas se zfalšovaným vítězstvím proruského kandidáta, premiéra Viktora Janukovyče. Prezidentem se nakonec stal Viktor Juščenko, premiérkou Julia Tymošenková.

Naděje na pozitivní změny ovšem netrvala příliš dlouho a rozpory jak mezi proruský a proevropsky orientovanými stranami, tak mezi představiteli oranžové revoluce se prohlubovaly. Tymošenková byla po několika měsících z premiérského křesla odvolána a předčasné parlamentní volby v roce 2007 vyhrála strana bývalého prezidentského kandidáta Janukovyče. Tymošenková byla znovu jmenována premiérkou.

Na přelomu let 2008/2009 propukl rusko-ukrajinský plynový konflikt, neboť ruský koncern Gazprom odmítl dodávat plyn ukrajinskému Naftohazu, pokud ten nesplatí dluhy za předchozí dodávky. Vše vyvrcholilo přerušením dodávek plynu, což postihlo i střední a jihovýchodní Evropu.

V roce 2010 se Tymošenková utkala s Janukovyčem o post prezidenta Ukrajiny. Viktor Janukovyč zvítězil těsným výsledkem v obou kolech, a ačkoli mezinárodní pozorovatelé

uznali volby za regulérní, Tymošenkova podala stížnost k Ústavnímu soudu Ukrajiny na neplatnost voleb. Tuto stížnost ale nakonec sama stáhla.

V říjnu 2011 byla Tymošenkova ve zpolitizovaném procesu odsouzena na sedm let vězení kvůli podpisu údajně nevýhodné smlouvy s Ruskem o dodávkách zemního plynu. Tento proces byl hlavním důvodem toho, že představitelé Evropské unie odložili podpis již vyjednané asociační dohody o přidružení Ukrajiny, která měla být podepsána v prosinci 2011.

Vzhledem ke své přetrvávající silné orientaci na Rusko Ukrajina nezažádala o členství v Evropské unii. Evropská unie je nicméně jejím největším obchodním partnerem (zhruba 30 % se podílí na zahraničním obchodu Ukrajiny), Ukrajina se účastní řady jejích programů a v roce 2008 se připojila s podporou EU ke Světové obchodní organizaci WTO.

3.2.2 Ekonomická situace

Na počátku 21. století Ukrajina zaznamenala poměrně rychlý a stabilní hospodářský růst (viz kapitola 3.8), v roce 2008 však byla zasažena celosvětovou finanční krizí a musela společně s Maďarskem přijmout mnohamiliardový úvěr od Mezinárodního měnového fondu.

Problémem ukrajinského hospodářství zůstává orientace na obory s nízkou přidanou hodnotou, tedy zejména na těžký průmysl a metalurgii, a velké administrativní a legislativní překážky, které brání rozvoji malého a středního podnikání (jak je zřejmé z kapitoly 4).

Vysoká nezaměstnanost a nízké mzdy vedou k pracovní migraci, a to zvláště do Ruska a ostatních postsovětských republik, dále do států jižní Evropy, ale také do Německa, Polska a ČR. Podle oficiálních údajů se počet pracujících v zahraničí pohybuje kolem 2 mil. osob, podle neoficiálních odhadů je mnohem větší (kolem 7 mil. osob).

Páteř ukrajinské ekonomiky představuje nerostné bohatství, a to hlavně těžba černého uhlí v oblasti Donbasu. Významný je i strojírenský, chemický a potravinářský průmysl. Největší průmyslová centra se nacházejí ve východní, a tedy prorusky orientované části země. Ukrajina také disponuje kvalitní a úrodnou černozemní půdou.

3.3 Bělorusko⁵

Bělorusko se svým vývojem značně odlišuje od ostatních evropských postkomunistických zemí. Po nadějných reformách devadesátých let nastoupilo cestu k autoritářskému a nedemokratickému systému, který je spjat s postavou prezidenta Lukašenka.

Bělorusko vyhlásilo nezávislost 25. srpna 1991, ačkoliv ještě několik měsíců předtím byla většina Bělorusů pro zachování SSSR. Vývoj zpočátku směřoval cestou demokratické transformace a reform, ale v roce 1994 byla přijata nová ústava s velmi širokými prezidentskými pravomocemi, které byly v dalších letech ještě více upevňovány včetně zrušení omezení počtu funkčních období.

3.3.1 Politický vývoj

V roce 1994 zvítězil v prezidentských volbách Alexandr Lukašenko, odpůrce rozpuštění Sovětského svazu. Po svém zvolení nejprve začal rozvíjet aktivní kampaň proti korupci a upevňovat vztahy s Ruskem. Podařilo se mu prosadit ruštinu jako úřední jazyk a zároveň i přes odpor parlamentu prosadit rozšíření prezidentských pravomocí, např. o právo kdykoliv rozpustit parlament, či nadřazení prezidentských výnosů nad zákony.

První masovější protesty proti prezidentské politice proběhly již v roce 1996 a byly tvrdě potlačeny policií. Protesty opozice se v následujících letech stupňovaly, stejně jako

⁵ Zpracováno podle: Bělorusko – Souhrnná teritoriální informace, 2011; Dějiny Běloruska, 2012.

intenzita policejních zásahů proti nim. Účastníci protestů byli vězněni nebo odsuzováni k nuceným pracím, množily se i případy „záhadných“ zmizení, či neobjasněných vražd.

Volby, ať už se jedná o parlamentní nebo prezidentské, byly vždy provázeny značnými nesrovnatelnostmi, sčítání hlasů bylo neprůhledné a zahraniční pozorovatelé je označovali za zmanipulované. Poslední takto kritizované prezidentské volby proběhly v prosinci 2010, kdy byl Lukašenko počtvrté zvolen prezidentem.

Úloha politických stran je kvůli silnému postavení prezidenta zanedbatelná. Veškerá moc je soustředěna do rukou jednoho muže, a tudíž úlohu parlamentní demokracie, plurality politických stran i opozice supluje skupina osob pečlivě vybraných prezidentem.

Běžnou praxí je pronásledování a cenzura nezávislých médií včetně kontroly internetu, jehož je vláda jediným poskytovatelem. Omezována je i náboženská svoboda a akademická práva – studenti i profesori mohou být za účast na opozičních akcích vyloučeni ze škol.

Svoboda sdružování je také výrazně omezena. Většina nevládních organizací musela ukončit svou činnost a byla zavedena trestní odpovědnost za členství ve zrušené nebo neregistrované organizaci. V roce 2005 bylo zakázáno poskytovat zahraniční pomoc těmto nevládním subjektům. Stejně tak je omezována činnost nezávislých odborů.

Kvůli nedemokratickým praktikám je Bělorusko v jakési mezinárodní izolaci. Jeho hlavním politickým a obchodním partnerem zůstává Rusko, s nímž zatím formálně vytvořilo Svazový stát Ruska a Běloruska. V roce 1995 tyto státy podepsaly dohodu o celní unii, jejíž součástí se později stal i Kazachstán. Nicméně tyto integrační snahy v posledních letech ochlazují, a to zejména kvůli sporům o cenu ruské ropy, kterou Bělorusko nakupovalo za velmi výhodné ceny a dále prodávalo za ceny světové.

Evropská unie se k Bělorusku staví velmi zdrženlivě. Po prezidentských volbách v roce 2006 byly zavedeny sankce vůči Bělorusku v podobě zákazu vstupu na území EU osobám odpovědným za manipulaci voleb a zmrazení účtů představujících zdroje pro běloruský režim. V roce 2009 byly tyto sankce načas pozastaveny, ale po represích, které následovaly

po prezidentských volbách v roce 2010, byly opětovně zavedeny. Podmínkou rozvoje vzájemných vztahů s EU je propuštění všech politických vězňů.

3.3.2 Ekonomická situace

Jedním z důvodů podpory Lukašenka ze strany Bělorusů byla relativně stabilní ekonomická situace zejména v počátcích jeho vlády. Ekonomický systém lze charakterizovat jako centrálně řízená ekonomiku s prvky smíšeného hospodářství (Nečasová, 2008).

Proces privatizace, který byl nastartován na počátku devadesátých let, byl v roce 1996 zmrazen a řada velkých a ziskových podniků zejména chemicko-zpracovatelského průmyslu zůstala státní. Soukromé podnikání se podílí na ekonomice asi z jedné čtvrtiny, v malé privatizaci bylo zprivatizováno asi 70 % podniků, velká privatizace prakticky nezačala. Podniky byly převedeny na akciové společnosti, ve kterých má rozhodující podíl stát (Nečasová, 2008).

Běloruská ekonomika je závislá především na dodávkách ruských energetických surovin. Výrazné zdražení těchto dodávek a zároveň nižší poptávka po běloruském zboží, pokles zahraničních investic, výrazné regulace ekonomiky a také zvýšení průměrné mzdy na 500 USD (jeden ze slibů předvolební prezidentské kampaně z roku 2010) vedly v posledních letech ke zhoršení parametrů běloruské ekonomiky, k nárůstu zadluženosti a zrychlení inflace (Bělorusko – Souhrnná teritoriální informace, 2011).

Hlavními odvětvími běloruského hospodářství jsou petrochemický, strojírenský, těžební a vojenský průmysl, dále oblast výroby oděvů, sklářský průmysl a průmysl optických zařízení (Bělorusko – Souhrnná teritoriální informace, 2011).

3.4 Moldavsko

Moldavsko patří mezi nejchudší země Evropy. Tzv. Besarábie byla tradičně suchou a chudou oblastí. Mezi světovými válkami toto území patřilo Rumunsku, v roce 1940 bylo

obsazeno sovětskými vojsky a vazby na Rumunsko násilně zprůtrhány. Na rozdíl od jiných svazových republik zde neproběhla výraznější industrializace, a proto rozpad SSSR znamenal pro tuto zemi velmi silný otřes. Dodnes je hlavním obchodním partnerem Rusko.

3.4.1 Politický vývoj

Moldavská republika vyhlásila nezávislost 27. srpna 1991. Ještě před tím však vyhlásila samostatnost tzv. Podněstesterská Moldavská republika, kterou ale žádný stát neuznal. Hlavním důvodem bylo, že zatímco Moldavané byli více kulturně a historicky orientováni na Rumunsko a po vyhlášení nezávislosti se vrátili k národnímu jazyku a latince, a dokonce po nějakou dobu usilovali o spojení s Rumunskem, slovanské obyvatelstvo Podněstří více tíhlo k Rusku. Spory vyústily v roce 1992 v ozbrojený konflikt, který byl ukončen příměřím a vytvořením demilitarizovaného pásma, kde na bezpečnost dohlíží vojenská mise.

Moldavsko dodnes zůstává rozdělenou zemí a moldavská administrativa nemá žádný vliv na dění v separatistickém Podněstří, kde je u moci totalitní režim v čele s prezidentem Igorem Smirnovem.

Mezinárodní společenství vyvíjejí tlak na oba přímé aktéry, aby konflikt ukončili. Bohužel největší obchodní partner Moldavska Rusko skrytě podporuje podněsterskou vládu, jelikož se to hodí jeho strategickým zájmům, neboť tím jen prohlubuje ekonomická závislost Moldavska. Problém komplikuje i to, že v Podněstří je soustředěna většina průmyslu, zatímco zbytek země je převážně zemědělský – je jen dodavatelem vína, ovoce a zeleniny do Ruska a na Ukrajinu.

Politická scéna je v Moldavsku orientována spíše levicově, v několika parlamentních volbách zvítězili komunisté, na druhou stranu je mezi veřejností velmi populární myšlenka na členství v EU. Spolupráce s EU byla v posledních letech realizována v rámci několika plánů a programů (Akční plán EU-MD, Evropská politika sousedství a Východní partnerství), které mají pomoci k transformaci země na fungující demokracii s tržní ekonomikou.

Podmínkou hlubší spolupráce s EU je vyřešení situace v Podněsteří a také stabilizace domácí vnitropolitické scény, kdy se od roku 2010 po opakovaných parlamentních volbách stále nedaří vytvořit fungující vládní koalici.

3.4.2 Ekonomická situace⁶

Při hodnocení ekonomické situace země se nelze spoléhat na statistické údaje. Tyto údaje jsou deformovány zejména vysokým podílem neevidované šedé ekonomiky (min. 20 %), nezdaněným zemědělstvím, vysokou mírou korupce a také přebujelou administrativou s nízkou kvalitou úředníků. Do určité míry také přežívá socialistické přerozdělování.

Nejasný je např. i základní údaj týkající se počtu obyvatelstva, který se pohybuje od 3,2 mil. do 4,5 mil. Je to dáno i tím, že značná část průběžného obyvatelstva pobývá v zahraničí (v sezoně až 1 mil.).

Hlavním problémem je i samostatná existence Podněsteří, jehož ekonomika je pro kišiněvskou vládu absolutně nekontrolovatelná a je otázkou, nakolik jsou věrohodné údaje, které totalitní režim Podněsterské republiky zveřejňuje – ekonomika je pod zásadním vlivem státu s minimální demokratickou kontrolou a bez respektu ke světovým hospodářským standardům.

Ekonomická situace je těsně svázána s vývojem v Rusku. Po propadu v devadesátých letech nastal od roku 2001 poměrně stabilní růst GDP kolem 7 % ročně (viz kapitola 3.8) až do roku 2006, kdy došlo ke zpomalení kvůli ztrátě ruského trhu vína. V roce 2007 zemi zasáhlo katastrofální sucho a v následujících letech se již projevila celosvětová finanční krize (nejvíce propadem GDP v roce 2009).

Země má příznivé klima pro intenzivní zemědělství, zejména pro pěstování vína, ovoce, zeleniny a tabáku, naopak nedisponuje téměř žádným nerostným bohatstvím. Z průmyslu

⁶ Zpracováno podle: Moldavsko – Souhrnná teritoriální informace, 2011.

má dominantní postavení zpracovatelský průmysl (téměř 90 %), ze kterého má nejvyšší podíl výroba potravin a nápojů (cca 50 %). Infrastruktura je ovšem ve velmi špatném stavu a energeticky je země závislá na dovozech z Ruska.

Problémem moldavské ekonomiky je i velmi vysoký podíl (až 25 %) ekonomicky aktivního obyvatelstva pracujícího v zahraničí (hlavně v Rusku, Itálii, ale i v ČR). Značná část venkovského obyvatelstva také není zaměstnána a přežívá jen díky své vlastní zemědělské produkci.

3.5 Estonsko

Estonsko je nejsevernější stát z pobaltských zemí. Okolo 70 % obyvatel tvoří Estonci, kteří hovoří estonštinou, což je uralský jazyk příbuzný finštině. Estonci nepatří ani mezi pobaltské, ani mezi slovanské národy, ale jsou příbuzní Finům a kulturně i historicky více tíhnou ke skandinávským zemím. Tímto národnostním složením i kulturním zázemím se Estonsko významně liší od ostatních postsovětských evropských států.

3.5.1 Politický vývoj⁷

Estonsko vyhlásilo nezávislost 20. srpna 1991 a právně tak navázalo na předválečnou Estonskou republiku. Poslední sovětsí vojáci zemi opustili v roce 1994.

Již v roce 1992 proběhlo v Estonsku hlasování o vstupu do EU. Toto hlasování bylo spojené se změnou ústavy, která (na základě nuceného včlenění do SSSR během 2. světové války) nedovolovala přímou účast země v jakékoliv unii omezující suverenitu Estonska.

Oficiální žádost o členství v EU byla podána 24. listopadu 1995 a země byla jediným z pobaltských států, který byl zařazen na Lucemburském summitu v roce 1997 do první skupiny kandidátských zemí.

⁷ Zpracováno podle Estonsko v Evropské unii, 2012.

Do Evropské unie Estonsko vstoupilo spolu s ostatními zeměmi 1. května 2004 (v březnu téhož roku vstoupilo do NATO).

3.5.2 Ekonomická situace⁸

Po vyhlášení nezávislosti se Estonsko rovněž ocitlo ve velmi tíživé ekonomické situaci. Zahraniční obchod byl zcela závislý na Rusku, GDP se propadlo o 30 % (viz kapitola 3.8), zemi zasáhla hyperinflace.

V roce 1992 se premiérem stal Mart Laar, jemuž se pomocí řady liberálních reforem podařilo z Estonska vybudovat jednu z nejúspěšnějších tranzitivních ekonomik. Reforma byla založena na pěti hlavních krocích, které estonská administrativa naplňuje dodnes.

1. **Mířit vysoko – pořizovat jen nové stroje a technologie.** Byla zavedena např. elektronizace agendy vlády a státních úřadů, což přispívá k transparentnosti a umožňuje kontrolu činnosti státních úřadů ze strany občanů. Dále v zemi fungují elektronické volby, či elektronické podávání daňového přiznání.
2. **Monetární reforma a vyrovnaný rozpočet.** V roce 1992 byla do oběhu zavedena estonská koruna, která byla pevně svázána s německou markou, později s eurem. Euro bylo po odkladech zavedeno v roce 2011.
3. **Otevřená ekonomika, zrušení cel.**
4. **Vláda zákona** – jedná se o zdůraznění potřeby institucionálního rámce reforem!
5. **Privatizace.** Byl použit model německého Treuhandu kombinovaný s kupony, kdy se podnik prodá strategickému investorovi a minoritní podíl rozdělí obyvatelstvu.
6. **Daňová reforma.** Estonsko jako první na světě zavedlo jednotnou plochou daň z příjmu ve výši 26 % pro osoby i firmy (osoby s velmi nízkými příjmy se nedanily).

Na příkladu Estonska lze názorně demonstrovat, že pokud je ekonomická transformace doplněna i institucionálními reformami, země může dosáhnout značného pokroku.

⁸ Zpracováno podle: Laar, 2007; Ekonomika Estonska, 2012.

V roce 1999 estonské hospodářství pokleslo v důsledku ruské krize. Následně bylo zavedeno zvláštní zdanění firem. Právníkové osoby nemusely vůbec platit daň z příjmu, pokud svůj zisk v zemi reinvestovaly.

V roce 2008 se ekonomika opět dostala do recese, a to nejen v souvislosti se světovou finanční krizí, ale i v důsledku vysoké domácí inflace, nárůstu cen energií. Propad se prohloubil i v roce 2009, nicméně estonské vládě se stále dařilo naplňovat maastrichtská kritéria.

Estonské hospodářství je založeno především na službách, významné jsou sektory informačních technologií, telekomunikace a bankovníctví. Z průmyslu je nejdůležitější dřevozpracující, elektrotechnický, chemický a těžba ropných (živičných) břidlic, díky které Estonsko představuje světový unikát. Tato břidlice pokrývá více jak 80 % domácích zdrojů primární energie a činí Estonsko energeticky nezávislým. Růst estonského hospodářství je také podporován přísunem skandinávského kapitálu.

3.6 Litva

Vyhlášení litevské nezávislosti předcházely poměrně dramatické události. Nejvyšší rada Litevské republiky vyhlásila nezávislost již 11. března 1990, tedy ještě před oficiálním rozpadem SSSR.

3.6.1 Politický vývoj⁹

Sovětský svaz s tímto postupem ale nesouhlasil a nejprve v dubnu 1990 vyhlásil hospodářskou blokádu Litvy a poté ustanovil promoskevský Výbor národní spásy, který v lednu 1991 ohlásil převzetí moci v zemi. Sovětské jednotky obsadily budovy rozhlasu a televize, zvihla se vlna protestů a došlo k ozbrojeným srážkám, při kterých zahynulo

⁹ Zpracováno podle: Litva – Souhrnná teritoriální informace, 2011;

několik lidí. Sovětský svaz uznal nezávislost Litvy až v září 1991, poslední ruské jednotky opustily Litvu až v roce 1993.

V roce 1995 byla podepsána dohoda o přidružení Litvy k EU. V roce 1998 podala Litva oficiální žádost o členství v EU. Přístupová jednání byla zahájena v roce 1999 a v roce 2004 země vstoupila do NATO a EU. Členem eurozóny Litva zatím není.

3.6.2 Ekonomická situace

Po vyhlášení nezávislosti a rozpadu SSSR se země stejně jako ostatní pobaltské státy dostala do hlubokých hospodářských problémů, které byly způsobeny plnou závislostí na sovětské ekonomice. Zemi zasáhla hyperinflace a bylo nutné provést zásadní reformy.

V roce 1991 byla zahájena privatizace pomocí systému voucher, který byl analogický české kuponové privatizaci. Byla zavedena nová měna – litevský litas, provedena daňová reforma a zavedena rovná daň ve výši 33 %. Do země začaly proudit zahraniční investice, díky liberální politice se začal rozvíjet zahraniční obchod a hospodářský propad se v roce 1994 zastavil.

Od roku 1995 následovalo období stabilního ekonomického růstu, v letech 2000 – 2007 patřila Litva dokonce mezi nejrychleji rostoucí ekonomiky světa a po krizových letech 2009 a 2010 se hospodářství opět vzpamatovává.

Mezi hlavní hospodářské problémy Litvy patří přetrvávající ekonomická migrace obyvatelstva, způsobená vysokou nezaměstnaností zejména mladých lidí do 25 let. V důsledku protikrizových opatření byly v letech 2010 a 2011 sníženy starobní důchody a další sociální dávky. Více než čtvrtinu příjmů státního rozpočtu tvoří příspěvky z EU, které se budou postupně snižovat.

Dalším problémem je (na rozdíl od Estonska) energeticky náročné hospodářství. Země má málo nerostných surovin, není zde těžký průmysl. V důsledku sovětské éry je v zemi málo

středně velkých podniků. Průmyslu dominuje lehký průmysl, zejména výroba potravin, zpracování tabáku, textilu, dřeva, nábytku, skla a těžba rašeliny. Nejvýznamnější postavení má rafinérie AB Orlen Lietuva, která vytváří zhruba 10 % HDP.

Důležitou roli hraje i zemědělství, kde pracuje kolem 14 % obyvatelstva. Výhodou Litvy je také vysoký podíl kvalifikované pracovní síly a vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva.

3.7 Lotyšsko¹⁰

Lotyšsko je nejchudší z pobaltských zemí a navíc jej v roce 2008 zasáhla hluboká hospodářská recese, kdy se ocitlo na pokraji bankrotu.

3.7.1 Politický vývoj

Nezávislost Lotyšska byla vyhlášena 4. května 1990, a to s přechodným obdobím. Podobně jako v Litvě byl tento akt doprovázen ozbrojenými konflikty. Po útocích sovětských jednotek v sousední Litvě na začátku roku 1991 lotyšské obyvatelstvo zabarikádovalo parlament a sovětské jednotky zaútočily na ministerstvo vnitra. V následném referendu se nicméně přes 80 % obyvatelstva vyjádřilo pro nezávislost.

Po neúspěšném srpnovém puči, kdy sovětská vojska uzavřela silnice do Rigy, parlament odhlasoval ukončení přechodného období a Moskva uznala nezávislost v září 1991. Ruští vojáci se stáhli ze země do roku 1994 a v zemi bylo obnoveno demokratické zřízení.

Brzy po obnovení nezávislosti se Lotyšsko stalo členem OSN a dalších světových organizací. Asociační dohoda s EU byla podepsána, stejně jako v Litvě, v roce 1995, oficiální jednání o vstupu do EU byla zahájena v roce 1998, do EU a NATO země vstoupila v roce 2004. Členem eurozóny není.

¹⁰ Zpracováno podle: Lotyšsko – Souhrnná teritoriální informace, 2011.

3.7.2 Ekonomická situace

Hospodářský vývoj od počátku kopíroval vývoj v sousedních zemích. Země se nejdříve musela vymanit z ekonomické závislosti na SSSR, postihla ji hyperinflace. Zároveň byla zahájena privatizace a nezbytné reformy, byla přijata nová měna Lat, zavedena rovná daň (25 %), a tak se hospodářský propad v roce 1994 zastavil. Po bankovní a rozpočtové krizi v letech 1995 a 1997 pak země zažívala stabilní období hospodářského růstu. Po vstupu do EU se dokonce stala nejrychleji rostoucí ekonomikou v Evropě a byla často označována za ekonomického tygra.

Tento rychlý ekonomický růst byl jednou z příčin přehřátí ekonomiky, které způsobilo, že se země dostala v roce 2008 do hluboké finanční a hospodářské krize, která v Lotyšsku vypukla ještě před rozšířením globální hospodářské krize.

Mezi hlavní příčiny patřil masivní příliv bankovního kapitálu hlavně ze strany skandinávských bank, kdy úvěry byly poskytovány bez dostatečných záruk. Finanční sektor, a to zejména spekulace na realitním trhu, silný příliv zahraničních investic a prostředků z fondů EU, se podstatnou mírou podílel na prosperitě země, zatímco špatně privatizovaný a nedostatečně modernizovaný průmysl s orientací na výrobu a s nízkou přidanou se na tvorbě GDP podílel jen okrajově.

Prohluboval se deficit běžného účtu platební bilance a zhoršoval se stav veřejných rozpočtů. Po zpřísnění podmínek poskytování úvěrů, prudce klesla schopnost splácet, zhoršila se platební morálka firem, mnohé se dostaly do platební neschopnosti a zhroutil se trh s nemovitostmi. Dále došlo k poklesu domácí poptávky, k poklesu objemu průmyslové výroby, k nárůstu inflace a nezaměstnanosti a zároveň vypukla krize bankovního sektoru.

Zhoršoval se rating země a prognózy dalšího vývoje, a tak byla vláda nucena v roce 2009 požádat o pomoc Evropskou komisi a Mezinárodní měnový fond. Podmínkou pro schválení podpory bylo vypracování plánu stabilizace lotyšské ekonomiky, který se týká zejména rozpočtové a bankovní sféry. Po schválení úvěrového rámce pomoci již v roce 2010 došlo k mírnému ozdravení lotyšské ekonomiky, které následovalo i v dalších obdobích.

V důsledku předkrizového vývoje tvoří přes 70 % GDP služby (zejména doprava, obchod a komerční služby). Zpracovatelský průmysl představuje necelých 25 %, nejvýznamnější podíl má potravinářský a dřevařský průmysl a kovovýroba.

Energeticky je Lotyšsko silně závislé na dovozech ze zahraničí, z vlastních zdrojů využívá jen vodu a dřevo.

3.8 Hospodářský růst v zemích bývalého Sovětského svazu

Údaje uvedené v grafech zobrazují roční procentní růst GDP a vycházejí z dat publikovaných Světovou bankou (Indicators, 2012). GDP je sestaven podle definice Světové banky jako suma hrubé hodnoty produkce všech residentů a veškerých daňových výnosů mínus veškeré subvence, které nejsou zahrnuty do hodnoty produkce, dále se nezohledňují odpisy vyprodukovaných aktiv a čerpání nebo znehodnocení přírodních zdrojů.

Růst je zachycen od roku 1992, tedy rok po vyhlášení nezávislosti jednotlivých zemí, a končí rokem 2010, za který jsou poslední zveřejněné údaje.



Obrázek 2: Roční růst GDP – Estonsko

Zdroj: www.worldbank.org, vlastní úprava



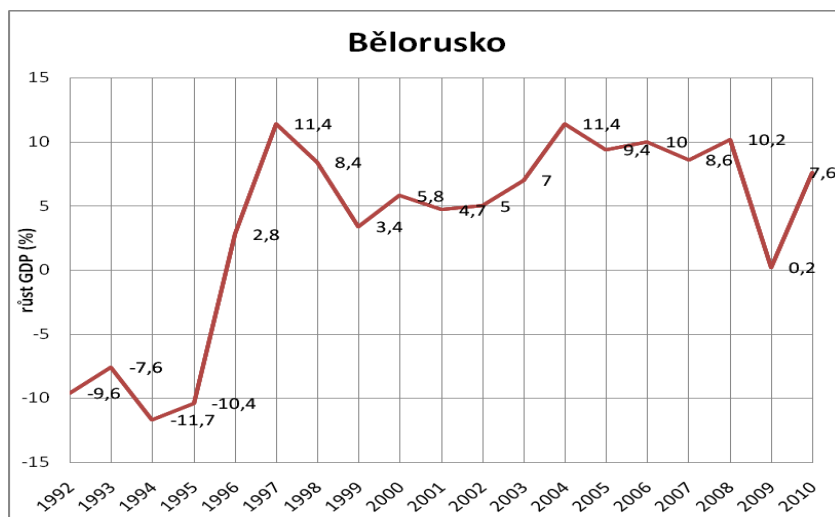
Obrázek 3: Roční růst GDP – Litva

Zdroj: www.worldbank.org, vlastní úprava



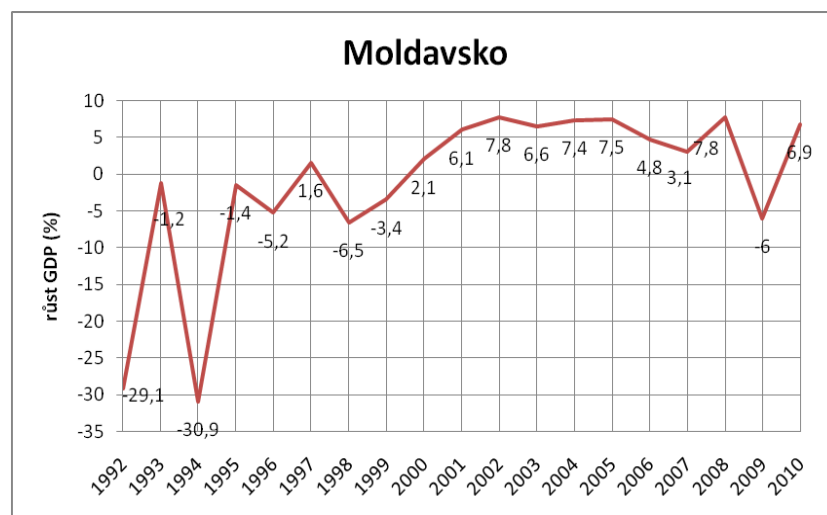
Obrázek 4: Roční růst GDP – Lotyšsko

Zdroj: www.worldbank.org, vlastní úprava



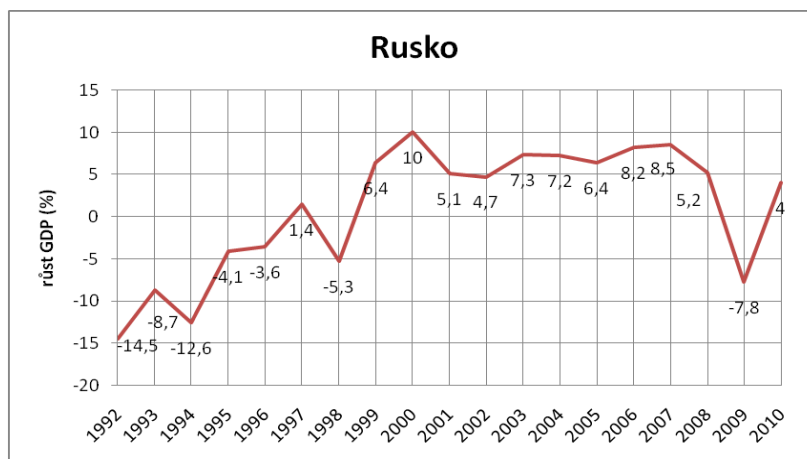
Obrázek 5: Roční růst GDP – Bělorusko

Zdroj: www.worldbank.org, vlastní úprava



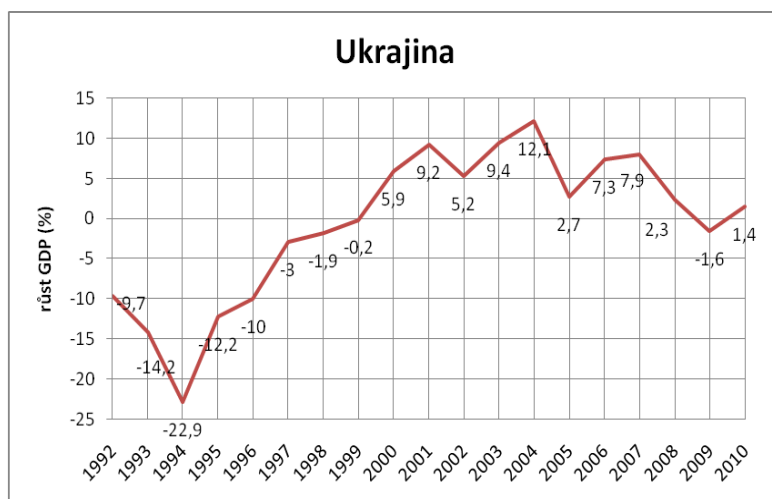
Obrázek 6: Roční růst GDP – Moldavsko

Zdroj: www.worldbank.org, vlastní úprava



Obrázek 7: Roční růst GDP – Rusko

Zdroj: www.worldbank.org, vlastní úprava



Obrázek 8: Roční růst GDP – Ukrajina

Zdroj: www.worldbank.org, vlastní úprava

Z grafů je zřejmý již výše zmiňovaný hluboký hospodářský propad všech států v první polovině devadesátých let, který se u některých států (hlavně u Moldavska, Ruska a Ukrajiny) zastavil až na konci desetiletí. I pobaltské státy se na počátku devadesátých let ocitly v depresi větší než 20 %. V porovnání s tím propad ruského a běloruského hospodářství nebyl tak hluboký.

Od roku 2000 až do předkrizového roku 2008 všechny státy zažily dlouhé období stabilního a poměrně výrazného hospodářského růstu, kdy se roční přírůstky často pohybovaly okolo 10 % GDP. V roce 2009, v případě Lotyšska a Estonska už v roce 2008, došlo k výraznému propadu v důsledku světové hospodářské krize. Je zřejmé, že tento

propad byl daleko hlubší ve členských státech EU, které byly krizí mnohem více zasaženy než např. Ukrajina, kde byl zaznamenán pokles 1,6 % GDP, či Bělorusko, které se do recese vůbec nedostalo. U Estonska a Lotyšska byl tento propad způsoben i vlastními ekonomickými problémy (viz výše).

V roce 2010 se již všechny země (s výjimkou Lotyšska) dostaly do kladných čísel, kdy nejvýraznější růst zaznamenaly Bělorusko a Moldavsko.

Z grafů lze vypožorovat, že ekonomiky členských států EU jsou citlivější na celosvětovou hospodářskou situaci, než ekonomiky ostatních zemí, ve kterých přežívají direktivní a protekcionalistická opatření. Dobře je to vidět na příkladu Běloruska, které se již v roce 1996, rok a půl od nástupu A. Lukašenka, dostalo do hospodářského růstu, jako jediné se v důsledku celosvětové krize neocitlo v recesi a jeho průměrný hospodářský růst ze za posledních 15 let pohyboval kolem 7 %.

Druhá tabulka vychází opět z údajů Světové banky a zobrazuje velikost GDP na hlavu (v USD) v některých vybraných letech. Pro srovnání jsou uvedeny hodnoty České republiky, v příloze č. 2 se pak nachází údaje za celou EU za poslední zveřejněný rok 2010.

Tabulka 2: GDP per capita

země	1992	1995	2000	2008	2010
Bělorusko	1666	1371	1273	6328	5765
Estonsko	2601	3029	4144	17578	14345
Litva	2314	2176	3267	14071	10933
Lotyšsko	1842	1986	3302	14858	10705
Moldavsko	625	477	354	1696	1631
Rusko	3095	2670	1775	11700	10440
Ukrajina	1418	936	636	3891	3007
ČR	2903	5349	5521	20729	18242

Zdroj: www.worldbank.org, vlastní úprava

Z tabulky lze vyčíst, že na počátku existence samostatných států dosahovalo nejvyšších hodnot Rusko, které zřejmě těžilo ze svého centrálního a velmocenského postavení z období totality. Z pobaltských států byla výchozí pozice Estonska a Litvy srovnatelná,

Lotyšsko se spíše blížilo k Bělorusku a Ukrajině. Moldavsko patřilo mezi nejchudší státy Evropy. V roce 1995 je u všech států (s výjimkou Estonska a Lotyšska) patrný pokles hodnoty, který v případě nečlenských států EU trval až do roku 2000. Mezi lety 2000 až 2008 všechny státy zaznamenaly několikanásobný nárůst ukazatele, nejvýraznější u Ruska a Ukrajiny.

V roce 2010 mělo nejvyšší GDP na hlavu Estonsko, které ale bylo až na jednadvacátém místě v rámci EU (viz příloha č. 2), a tedy se mu nepodařilo předstihnout žádný „starý“ členský stát. Podobné hodnoty Litvy a Lotyšska jsou srovnatelné s hodnotou Ruska a v rámci EU jsou hodnoceny lépe než Rumunsko a Bulharsko. Bělorusko se pomalu přibližuje k výsledkům Bulharska (viz příloha č. 2).

Všem zemím bez ohledu na jejich členství v EU nebo vnitropolitickou situaci se po období hospodářské nestability v devadesátých letech podařilo dosáhnout na počátku století stabilního ekonomického růstu a všechny země byly do určité míry zasaženy v roce 2009 celosvětovou krizí. Členské státy EU jsou oproti zbývajícím zemím bohatší, i když Rusku se v posledních letech podařilo dosáhnout podobných výsledků a Bělorusko se přibližuje k nejslabším státům EU.

4. Komparace států z hlediska vybraných indexů institucionální kvality

Tato část práce se zabývá komparací jednotlivých zemí z hlediska výše popsaných indexů. Nejprve jsou analyzovány tři indexy ekonomické svobody, poté index vnímání korupce a nakonec Doing Business Index. V závěrečné části kapitoly jsou sledovány a popsány vzájemné vztahy mezi jednotlivými indexy.

4.1 Indexy ekonomické svobody

U každého indexu jsou nejprve analyzována poslední zveřejněná měření a poté je sledován vývoj v čase. V závěrečné části této podkapitoly jsou hledány vzájemné souvislosti mezi hodnotami jednotlivých indexů.

4.1.1 Index ekonomické svobody: Fraser Institute

Data uvedená v této práci vychází z poslední dostupné zprávy *Economic Freedom of the World, 2011 Annual Report*, kterou organizace Fraser institute (FI) vydala v roce 2011 a která obsahuje data za rok 2009 – proto je poslední uváděná hodnota indexu datována k roku 2009.

Zpráva nezahrnuje hodnocení Běloruska, jelikož v zemi zřejmě není možné nalézt nezávislý subjekt, se kterým by FI mohl spolupracovat na výzkumu.

Pro úplnost porovnání jsou uváděny hodnoty indexu a jeho složek pro Českou republiku a průměr 27 států Evropské unie. V příloze č. 3 se nachází údaje za všechny státy EU.

1. Hodnota indexu ekonomické svobody (FI) v roce 2009

První tabulka obsahuje celkovou hodnotu indexu a pořadí země v rámci celosvětového hodnocení. Celkem bylo sledováno 141 zemí, hodnota 0 znamená nejnižší úroveň a hodnota 10 maximální úroveň ekonomické svobody (viz kapitola 2.1.1).

Tabulka 3: Hodnota indexu ekonomické svobody (FI) v roce 2009

	Hodnota	Pořadí
Estonsko	7,52	15.
Litva	7,40	24.
Lotyšsko	6,92	60.
Rusko	6,55	81.
Moldavsko	6,29	96.
Ukrajina	5,70	125.
ČR	7,13	46.
Průměr EU	7,25	-

Zdroj: Economic Freedom of the World, 2011 Annual Report, vlastní úprava

Již tato tabulka ukazuje na značné rozdíly mezi zeměmi. Nejvyšší hodnoty, a tedy nejvyšší úrovně ekonomické svobody dosáhlo v roce 2009 Estonsko, které bylo dokonce na čtvrtém místě v rámci EU (za Velkou Británií, Finskem a Slovenskem – viz příloha č. 3). Nad unijním průměrem se ještě nacházela Litva, Lotyšsko již mírně zaostávalo.

Nečlenské státy EU za pobaltskými zaostávají. V rámci EU mělo nejnižší hodnocení Řecko (6,55 – viz příloha č. 3), což je stejná hodnota, jaké dosáhlo Rusko. Vzhledem k nehodnocení Běloruska měla nejhorší výsledek Ukrajina, která se ocitla až na 125. místě žebříčku, což znamená poslední místo v rámci Evropy. Za ní se nacházely již jen africké státy, Barma a Venezuela.

Druhá tabulka obsahuje podrobnější hodnocení pěti hlavních složek indexu ekonomické svobody v roce 2009, což umožňuje lépe identifikovat slabé a silné stránky jednotlivých zemí.

Tabulka 4: Hodnoty hlavních komponentů indexu ekonomické svobody (FI) v roce 2009

	1. Velikost vlády	2. Právní prostředí	3. Přístup k zdravým penězům	4. Svoboda zahraničního obchodu	5. Regulace trhů a podnikání
Estonsko	5,5	7,2	9,5	7,8	7,7
Litva	6,7	6,5	9,2	6,9	7,7
Lotyšsko	4,8	6,4	8,9	7,1	7,4
Rusko	6,8	5,7	8,3	5,8	6,1
Moldavsko	5,6	5,6	7,7	6,3	6,1
Ukrajina	5,7	4,7	5,3	6,7	6,0
ČR	4,9	6,4	9,5	7,6	7,3
<i>Průměr EU</i>	5,3	7,0	9,5	7,3	7,1

Zdroj: Economic Freedom of the World, 2011 Annual Report, vlastní úprava

Velikost vlády zahrnuje výši výdajů na spotřebu vlády, transfery, dotace, investice a státní podniky a nejvyšší mezní daňovou sazbu. V rámci EU jsou hodnoty tohoto komponentu velmi variabilní (pohybují se od 3,2 do 7,3), takže se hodnoty jak členských, tak nečlenských států pohybují v rámci unijních výsledků.

V hodnocení **kvality právního prostředí** se všechny státy s výjimkou Estonska pohybují pod unijním průměrem, Litva a Lotyšsko jsou zhruba na úrovni České republiky. Nečlenské státy mají poměrně nízké hodnocení, nejhůře je na tom Ukrajina.

Oblast **přístupu k zdravým penězům** je opět u všech států, s výjimkou Estonska, pod unijním průměrem. Lotyšsko mělo v roce 2009 nejnižší hodnocení ze všech států EU, což zřejmě souvisí s finanční a hospodářskou krizí, která zemi zasáhla již v roce 2008. Nečlenské státy již výrazněji zaostávají, nejnižší hodnocení má opět Ukrajina.

Svoboda v **zahraničním obchodě** je posuzována zejména podle míry regulací a omezování zahraničních obchodních aktivit. Nadprůměrných hodnot opět dosahuje Estonsko, k průměru se blíží i zbývající pobaltské státy. Z nečlenských zemí dosahuje nejlepšího hodnocení Ukrajina, která se přibližuje k Litvě, naopak největší překážky zahraničnímu obchodu jsou v Rusku.

Regulace trhů zahrnuje regulaci úvěrového a pracovního trhu a regulaci podnikatelského prostředí. Všechny pobaltské státy vykazují v rámci EU nadprůměrné hodnoty. Hodnoty ukazatele pro Rusko, Moldavsko a Ukrajinu jsou podobné a výrazně nižší než v Pobaltí.

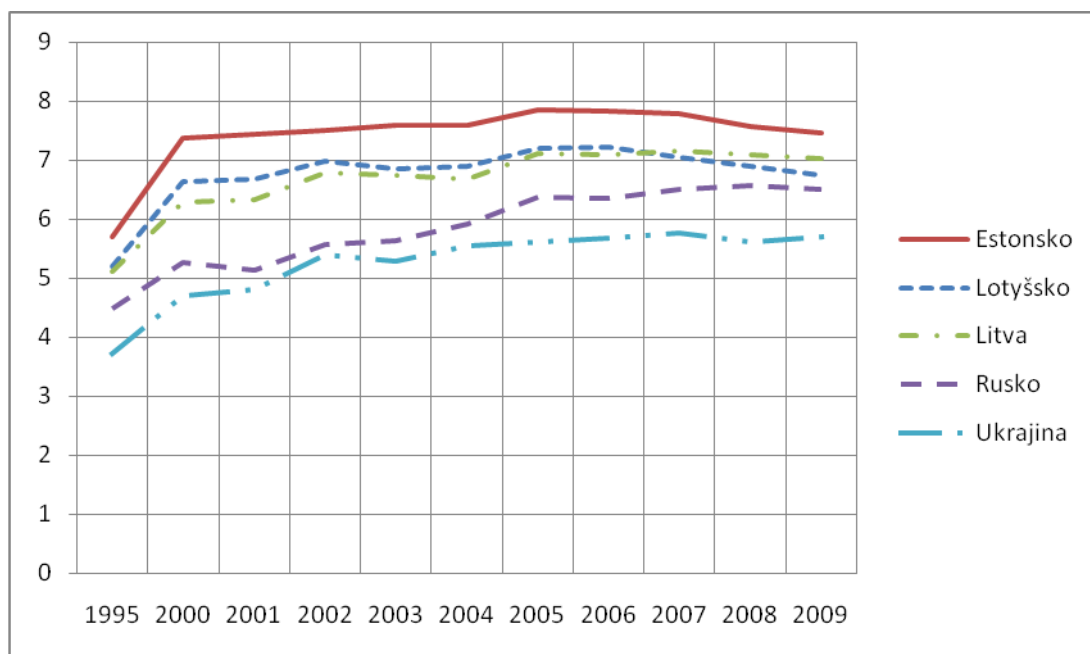
2. Vývoj indexu ekonomické svobody (FI) od roku 1995

Poslední tabulka zachycuje vývoj indexu ekonomické svobody v čase. Jelikož se metodika výpočtu indexu od roku 1970, kdy byl vypracován první index, postupně měnila, společnost vyvinula speciální index nazvaný Chain-Linked Summary Index. V tomto indexu jsou hodnoty upraveny a přepočítány podle metody používané ve výchozím roce tak, aby je bylo možné porovnávat v čase. Proto se hodnota tohoto indexu za rok 2009 nepatrně liší od oficiálního indexu ekonomické svobody. Do roku 2000 byl index vydáván v pětiletých intervalech, poté každoročně. Údaje pro Moldavsko a Bělorusko nejsou k dispozici.

Tabulka 5: Chain-Linked Summary Index

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Estonsko	5,7	7,36	7,42	7,50	7,58	7,57	7,84	7,81	7,77	7,55	7,45
Lotyšsko	5,19	6,62	6,66	6,97	6,83	6,89	7,18	7,21	7,03	6,88	6,73
Litva	5,10	6,28	6,32	6,77	6,74	6,68	7,11	7,09	7,15	7,08	7,02
Rusko	4,49	5,27	5,15	5,57	5,64	5,93	6,37	6,36	6,50	6,57	6,50
Ukrajina	3,72	4,70	4,80	5,39	5,29	5,55	5,60	5,68	5,76	5,60	5,69
ČR	5,79	6,48	6,55	6,66	6,82	6,85	6,70	6,69	6,92	6,87	6,82

Zdroj: Economic Freedom of the World, 2011 Annual Report, vlastní úprava



Obrázek 9: Chain-Linked Summary Index

Zdroj: Economic Freedom of the World, 2011 Annual Report, vlastní úprava

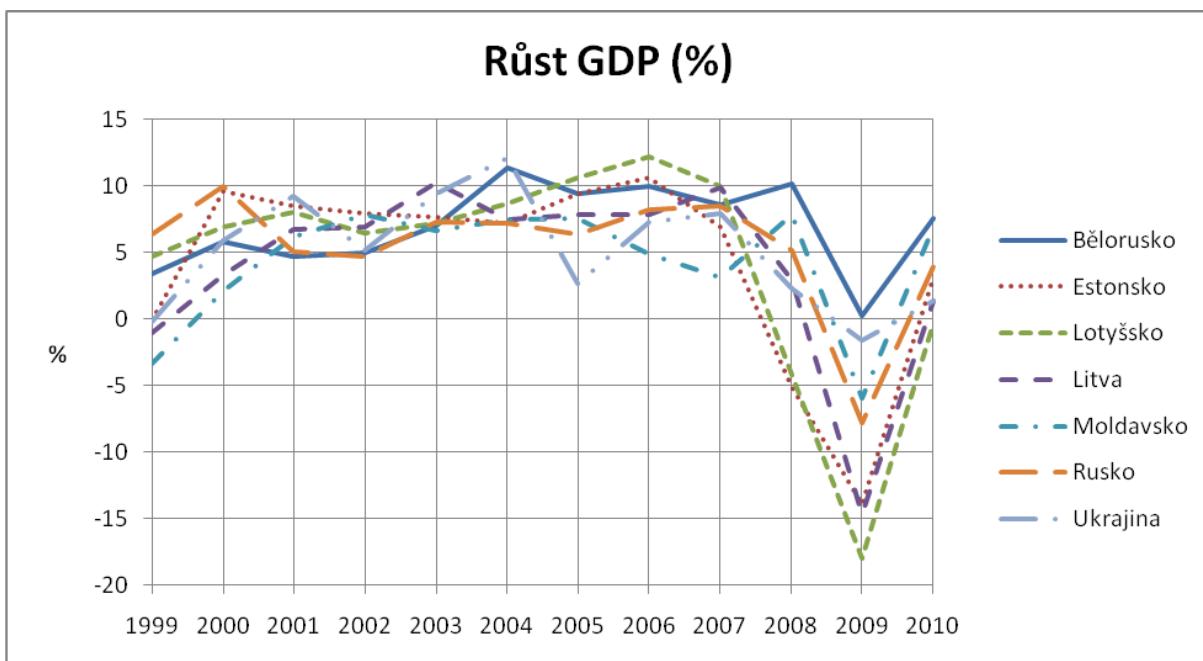
Z tabulky i grafického vyjádření je zřejmé, že se hodnoty indexu u všech sledovaných států od roku 1995 až do roku 2006 zvyšovaly. Od roku 2007 hodnoty spíše stagnují nebo klesají.

Estonsko od počátku dosahovalo výrazně vyšších hodnot než ostatní státy. Vývoj Litvy a Lotyšska je velmi podobný, od roku 2007 je lépe hodnocena Litva, která se přibližuje k výsledkům Estonska.

Rusko a Ukrajina zaostávají. Z grafu vyplývá, že největší rozdíl mezi nimi a členskými státy byl na počátku tisíciletí. V této době se také hodnoty Ukrajiny a Ruska přibližovaly. Poté začaly výsledky Ukrajiny spíše stagnovat, zatímco Rusko své postavení zlepšovalo, a to zejména v letech 2001 až 2008 (tedy po celou éru vlády Vladimíra Putina), a v roce 2009 se dokonce přiblížilo k hodnotě Lotyšska.

Ukrajina je od počátku nejhůře hodnoceným státem (bez údajů Běloruska a Moldavska). Teprve v roce 2009 dosáhla obdobných hodnot jako Pobaltské státy v polovině devadesátých let.

Při porovnání tohoto grafu s grafem hospodářského růstu všech zemí uvedeným níže lze nalézt určitou souvislost. Od roku 2000 do roku 2008 rostly jak ekonomiky sledovaných zemí, tak hodnoty indexu. V roce 2009 došlo k hospodářskému propadu a i hodnoty indexu u všech států s výjimkou Ukrajiny jsou nižší než v předchozím roce. Přičemž k určité stagnaci nebo zhoršení hodnoty indexu nastalo v některých zemích již v roce 2007.



Obrázek 10: Růst GDP (%)

Zdroj: www.worldbank.org, vlastní úprava

3. Shrnutí

Z hodnocení FI je zřejmý výrazný náskok Estonska, které se nachází v hodnocení všech ukazatelů nad průměrem EU, a dokonce patří mezi nejlépe hodnocené členské státy. Litva a Lotyšsko dosahují mírně horších výsledků a většinou se pohybují na úrovni nových členských států EU. Nicméně v rámci všech ukazatelů jsou hodnoceny lépe než Rusko, Moldavsko a Ukrajina.

Hlavním problémem nečlenských států zůstává velmi nízká úroveň právního a podnikatelského prostředí a horší přístup ke zdravým penězům. V Rusku a Moldavsku navíc přetrvávají výraznější překážky zahraničnímu obchodu.

Zatímco rozdíl v hodnocení Ukrajiny a členských států zůstává od roku 1995 přibližně stejně velký, Rusku se v posledních pěti letech tento náskok podařilo snížit.

4.1.2 Index ekonomické svobody: Freedom House

Index organizace Freedom House (FH) doplňuje indexy ekonomické svobody o hodnocení stavu politických práv a občanských svobod. Poslední zpráva *Freedom in the World 2012* byla publikována na počátku roku 2012, a tudíž vychází z informací datovaných k roku 2011.

1. Hodnoty indexu ekonomické svobody (FH) v roce 2011

V první tabulce je hodnocena úroveň politických práv a občanských svobod na škále od 1 do 7, kdy stupeň jedna je nejlepší hodnocení a stupeň 7 nejhorší hodnocení (viz kapitola 2.1.2). Dále je zde uveden tzv. status – zda je země svobodná, částečně svobodná, či nesvobodná.

Tabulka 6: Index ekonomické svobody (FH) 2011

	Politická práva	Občanské svobody	Status
Bělorusko	7	6	Nesvobodná
Estonsko	1	1	Svobodná
Lotyšsko	2	2	Svobodná
Litva	1	1	Svobodná
Moldavsko	3	3	Částečně svobodná
Rusko	6	5	Nesvobodná
Ukrajina	4*	3	Částečně svobodná
ČR	1	1	Svobodná

Zdroj: Freedom in the World 2012, vlastní úprava

*Podle zprávy *Freedom in the World 2012* (Gwartney, Lawson and Hall, 2012, s. 21) Ukrajina oproti předchozímu roku obdržela o stupeň horší ohodnocení, a to v důsledku posilování pravomocí prezidenta a jeho zasahování do nezávislosti soudů, kvůli omezování svobody slova, zvyšování nátlaku na opoziční uskupení a omezování činnosti nevládních organizací.

V rámci Evropské unie mají všechny členské státy status svobodné země a hodnocení převážně stupněm 1. Pouze Bulharsko, Rumunsko, Řecko a Lotyšsko mají obě oblasti hodnocené známkou 2 a Maďarsko má stupeň 2 za občanské svobody (viz příloha č. 4).

Tabulka jasně ukazuje přínos členství v EU na stav politických a občanských práv. Pouze pobaltské státy mají status svobodné země, a ačkoli je Lotyšsko hodnoceno stupni 2, není to v rámci EU výjimka.

Naopak nečlenské státy na status svobodné země nedosahují. Ukrajina byla ještě v roce 2009 hodnocena jako svobodná (viz následující tabulka), ale zřejmě v důsledku nástupu nového prezidenta Viktora Janukovyče v roce 2010 a posilování jeho pravomocí došlo ke zhoršení. A je otázka, zda-li se její hodnocení nebude dále zhoršovat zejména v souvislosti s uvězněním Julie Tymošenkové na konci roku 2011.

U Moldavska naopak došlo v posledních dvou letech k určitému zlepšení, tam bude situace zřejmě záviset na zklidnění vnitropolitické situace po opakovaných parlamentních volbách a vyřešení situace v Podněsteří.

Rusko a Bělorusko jsou hodnoceny jako nesvobodné země (jediné v rámci celé Evropy!). Bělorusko má dokonce jedno z nejhorších hodnocení v rámci celosvětového porovnání.

2. Hodnoty indexu ekonomické svobody (FH) od roku 1991

Druhá tabulka obsahuje data a hodnocení zemí od roku 1991. Do roku 2001 ve dvouletých, od roku 2000 v jednoletých intervalech. První údaj vyjadřuje stav politických práv, druhý stav občanských svobod a třetí status země: S – svobodná, ČS – částečně svobodná, N – nesvobodná.

Tabulka 7: Index ekonomické svobody (FH) od roku 1991

	Bělorusko	Estonsko	Lotyšsko	Litva	Moldavsko	Rusko	Ukrajina
1991	4 4 ČS	2 3 S	2 3 S	2 3 S	5 4 ČS	3 3 ČS	3 3 ČS
1993	5 4 ČS	3 2 S	3 3 ČS	1 3 S	5 5 ČS	3 4 ČS	4 4 ČS
1995	5 5 ČS	2 2 S	2 2 S	1 2 S	4 4 ČS	3 4 ČS	3 4 ČS
1997	6 6 N	1 2 S	1 2 S	1 2 S	3 4 ČS	3 4 ČS	3 4 ČS
1999	6 6 N	1 2 S	1 2 S	1 2 S	2 4 ČS	4 5 ČS	3 4 ČS
2001	6 6 N	1 2 S	1 2 S	1 2 S	2 4 ČS	5 5 ČS	4 4 ČS
2002	6 6 N	1 2 S	1 2 S	1 2 S	3 4 ČS	5 5 ČS	4 4 ČS
2003	6 6 N	1 2 S	1 2 S	1 2 S	3 4 ČS	5 5 ČS	4 4 ČS
2004	7 6 N	1 1 S	1 2 S	2 2 S	3 4 ČS	6 5 N	4 3 ČS
2005	7 6 N	1 1 S	1 1 S	1 1 S	3 4 ČS	6 5 N	3 2 S
2006	7 6 N	1 1 S	1 1 S	1 1 S	3 4 ČS	6 5 N	3 2 S
2007	7 6 N	1 1 S	2 1 S	1 1 S	3 4 ČS	6 5 N	3 2 S
2008	7 6 N	1 1 S	2 1 S	1 1 S	4 4 ČS	6 5 N	3 2 S
2009	7 6 N	1 1 S	2 1 S	1 1 S	3 4 ČS	6 5 N	3 2 S
2010	7 6 N	1 1 S	2 2 S	1 1 S	3 3 ČS	6 5 N	3 3 ČS
2011	7 6 N	1 1 S	2 2 S	1 1 S	3 3 ČS	6 5 N	4 3 ČS

Zdroj: Freedom House, vlastní úprava

Z tabulky vyplývá, že po vyhlášení nezávislosti jednotlivých zemí v roce 1991 nebyla žádná z nich hodnocena jako nesvobodná. V první polovině devadesátých let, tedy v době zavádění reforem, došlo ve všech zemích k mírnému zhoršení ukazatelů.

Pobaltské státy byly od počátku vnímány jako svobodné (případně krátkodobě jako částečně svobodné) a jejich hodnocení se začalo výrazněji zlepšovat od roku 1995, kdy byla mj. zahájena hlubší spolupráce s EU. Od roku 2004 (Estonsko), resp. 2005 (Litva, Lotyšsko), tedy po vstupu do EU dosáhly všechny tři země nejvyššího možného hodnocení. V Lotyšsku ovšem od roku 2007 dochází k mírnému zhoršování sledovaných ukazatelů, a to zejména v důsledku zhoršování svobody tisku (Gwartney, Lawson and Hall, 2012, s. 19).

Z nečlenských států na status svobodný nedosáhl žádný, Ukrajině se to sice v letech 2005 – 2009 podařilo, v posledních letech se ale situace znovu zhoršuje.

Ukrajina a Rusko měly na počátku devadesátých let jen nepatrně horší hodnocení než pobaltské státy (hodnoty 3). U Ukrajiny poté nastalo mírné zhoršení a až do roku 2004 byl jeden nebo oba ukazatele hodnoceny známkou 4. Ovšem v roce 2005 došlo k významnému

zlepšení a země získala status svobodná. Je to zřejmě důsledek „oranžové revoluce“ z roku 2004, která byla vnímána jako příklon Ukrajiny k „Západu“ a demokratickým hodnotám. V roce 2010 se prezidentem stal V. Janukovyč se spíše prorusky orientovanou politikou a hodnocení se od tohoto roku zhoršuje.

Rusko si drželo do roku 1998 hodnocení bez zásadních změn (hodnoty 3, 4). Ke konci prezidentské funkce B. Jelcina ale došlo ke zhoršení (na hodnoty 5), které pokračovalo i po nástupu V. Putina. V jeho druhém volebním období se situace ještě zhoršila na hodnotu 6 u politických práv a země dostala status nesvobodná.

Moldavsko mělo na počátku devadesátých let nejhorší hodnocení ze všech postsovětských republik, a to hlavně v důsledku vojenského konfliktu v Podněsteří v roce 1992. Nicméně nikdy nebylo hodnoceno jako nesvobodná země. Od roku 1994 se situace začala zlepšovat a na přelomu tisíciletí byla země dokonce hodnocena v oblasti politických práv známkou 2. Od roku 2002 se hodnocení mírně zhoršilo, po roce 2009 se ale jako u jediné nečlenské země zlepšilo na známky 3 pro oba ukazatele.

Bělorusko bylo až do roku 1995 hodnoceno jako částečně svobodná země. V roce 1994 se stal prezidentem A. Lukašenko a již v roce 1995 měla země o stupeň horší hodnocení. Od roku 1996 je hodnocena jako nesvobodná. Od roku 2004 je potom oblast politických práv hodnocena nejnižší možnou známkou 7.

3. Shrnutí

I index ekonomické svobody společnosti FH ukazuje na značné rozdíly mezi unijními a ostatními postsovětskými státy. Zatímco pobaltským zemím se po zahájení užší spolupráce s EU dařilo soustavně zlepšovat oblast politických práv a občanských svobod a jsou vnímány jako vyspělé demokracie, nečlenské země od 90. let spíše stagnují nebo se jejich situace zhoršuje. Případné zlepšení nemá trvalý charakter a stále se těmto státům nedaří přiblížit se k zemím s vyspělou demokracií. Rusko a Bělorusko jsou navíc hodnoceny stejně jako státy s nedemokratickým, či totalitním režimem.

4.1.3 Index ekonomické svobody: Heritage Foundation

Poslední zpráva společnosti Heritage Foundation (HF) byla vydána v únoru 2012 pod názvem *2012 Index of Economic Freedom* a poslední index ekonomické svobody je rovněž datován k roku 2012. Index může dosahovat hodnot od 0 do 100, podle skóre jsou země rozděleny na svobodné (nad 80 bodů), téměř svobodné (70 – 80 bodů), mírně svobodné (60 – 70 bodů), nesvobodné (50 – 60 bodů) a utlačované (pod 50 bodů) – viz kapitola 2.1.3.

1. Hodnota indexu HF za rok 2012

První tabulka obsahuje pořadí země, celkovou hodnotu indexu a hodnoty dílčích složek za rok 2012. Pro porovnání je opět uvedena hodnota indexu ČR a průměr 27 států EU.

Tabulka 8: Index ekonomické svobody (HF) 2012

Pořadí země	Index	Vlastnická práva	Osvobození od korupce	Velikost vlády	Fiskál. svob.	Svob. podnikání	Svob. práce	Monetární svob.	Svob. obchodu	Investiční svob.	Finanč. svob.
16. Estonsko	73,2 (-2,0)	80,0	65,0	38,8	79,1	75,7	56,9	79,3	87,1	90,0	80,0
23. Litva	71,5 (+0,2)	60,0	50,0	41,7	93,6	79,2	64,6	79,3	87,1	80,0	80,0
56. Lotyšsko	65,2 (-0,6)	50,0	43,0	43,8	84,3	75,9	59,1	79,1	87,1	80,0	50,0
124. Moldavsko	54,4 (-1,3)	40,0	29,0	38,7	86,5	70,0	41,7	74,4	79,0	35,0	50,0
144. Rusko	50,5 (0,0)	25,0	21,0	48,6	82,5	65,1	63,5	66,3	68,2	25,0	40,0
153. Bělorusko	49,0 (+1,1)	20,0	25,0	34,9	86,6	71,3	77,0	56,3	80,4	20,0	10,0
163. Ukrajina	46,1 (+0,3)	30,0	24,0	29,4	78,2	46,2	51,2	67,7	84,4	20,0	30,0
30. ČR	69,9	70,0	46,0	36,8	82,0	67,7	77,9	81,5	87,1	70,0	80,0
Průměr EU	68,43	71,11	63,0	29,21	67,17	80,96	59,65	80,14	86,55	77,78	69,2

Zdroj: 2012 Index of Economic Freedom, vlastní úprava

Z tabulky vyplývá, že v roce 2012 žádná z postsovětských zemí nedosáhla na nejvyšší hodnocení svobodná (v rámci EU tohoto hodnocení nedosahuje také žádná země, nejvyšší postavení má Irsko – 9. místo; hodnota indexu 76,9 – viz příloha č. 4). Na hodnocení téměř svobodná země (70-80 bodů) dosáhly Estonsko a Litva, které se pohybují nad unijním průměrem. Lotyšsko je hodnoceno jako mírně svobodné (60-70 bodů) a pohybuje se pod průměrem (nejhůře je v rámci EU hodnocené Řecko – 119. místo; hodnota indexu 55,4 – viz příloha č. 4).

Naopak nečlenské státy nedosáhly na status svobodné země. Nejlépe je hodnocené Moldavsko, které je společně s Ruskem zařazeno mezi nesvobodné země (do této skupiny jsou v rámci EU zařazeny i Itálie a Řecko). Bělorusko a Ukrajina jsou dokonce zařazeny, jako jediné evropské země, do skupiny utlačovaných států, přičemž Ukrajina má trochu překvapivě horší hodnocení než Bělorusko. Jednotlivé komponenty jsou opět hodnoceny na škále 0 (minimum) až 100 (maximum).

V oblasti **ochrany soukromého vlastnictví** vyniká Estonsko, které se pohybuje nad uniijním průměrem. Litva a Lotyšsko už mají podprůměrné hodnoty (nejhůře hodnocené v EU je Bulharsko – 30 bodů). Z nečlenských států je nejlépe hodnoceno Moldavsko a poté Ukrajina, která dosahuje stejné hodnoty jako zmiňované Bulharsko. Nejhorší je ochrana vlastnických práv v Rusku a Bělorusku.

V oblasti **osvobození od korupce** dosahuje nadprůměrných hodnot opět pouze Estonsko. Litva a Lotyšsko jsou podprůměrné (nejhůře je v rámci EU hodnoceno Řecko – 35 bodů viz příloha č. 4), nicméně jsou na tom výrazně lépe než nečlenské země. Z nich má nejlepší hodnocení Moldavsko, poté následují Bělorusko a Ukrajina a nejhůře je na tom v této oblasti Rusko. Podrobněji se korupcí zabývá index vnímání korupce – viz kapitola 4.2.

Hodnoty obou ukazatelů, které určují kvalitu právního prostředí, jsou u všech států s výjimkou Estonska podprůměrné a nízké. Potvrzuje to skutečnost, že korupce a nízká úroveň právního prostředí stále zůstávají v postsovětských zemích zásadním problémem, který je brzdou jejich hospodářského rozvoje. Členskými státy EU se nicméně daří dosahovat lepších hodnot než těm zbývajícím.

Ukazatel **velikosti vlády** je velmi variabilní a nedá se stanovit jeho ideální hodnota. Jeho velikost závisí na mnoha faktorech: kulturní vyspělosti a geografickou polohou počínaje a stupněm rozvinutosti země konče. Podle metodologie HF je východiskem nulová hodnota a zaostalejší státy mívají zpravidla vysoké skóre, nicméně tato hodnota může záviset i na aktuální hospodářské politice. Proto toto kritérium nelze dost dobře použít pro porovnávání jednotlivých států.

Z tabulky vyplývá, že nejvyšší skóre má Rusko, poté následují pobaltské státy, zatímco Ukrajina, Bělorusko a Moldavsko mají skóre nižší. V rámci EU (viz příloha č. 4) má nejnižší skóre Dánsko (0,0) a nejvyšší Rumunsko (55,10). Nelze ovšem říci, že by „původní“ země EU měly nižší hodnoty než nové členské země. Hodnoty postsovětských států se tedy pohybují ve stejném rozsahu jako hodnoty zemí EU.

Fiskální svoboda je ukazatelem daňového zatížení domácností i podnikatelských subjektů. Všechny postsovětské státy se pohybují nad průměrem EU, nejvyšší skóre má Litva a nelze říci, že by se hodnoty členských a nečlenských států výrazně lišily.

V oblasti **svobody podnikání**, která sleduje zejména byrokratickou náročnost podnikatelských aktivit a tedy překážky kladené podnikatelům ze strany státu, se všechny sledované státy pohybují pod průměrem EU. Ze členských států má nejvyšší hodnocení Litva, která se blíží průměru, poté následují Lotyšsko a Estonsko. Nečlenské státy mají nižší hodnocení. Trochu překvapivě dosahuje nejlepších výsledků Bělorusko, které je hodnoceno lépe než např. ČR, a za ním následuje Moldavsko. Největší administrativní náročnost a byrokratické překážky podnikání jsou na Ukrajině. Podrobněji tuto oblast popisuje Doing Business Index – viz kapitola 4.3, kde naopak pobaltské státy dosahují velmi dobrých výsledků a jsou hodnoceny jako nadprůměrné.

V oblasti **svobody pracovního trhu**, která sleduje mobilitu trhu práce, opět nelze pozorovat velké rozdíly mezi členskými a nečlenskými státy. V rámci EU jsou ovšem značné rozdíly (92,10 – Dánsko; 32,5 – Portugalsko; viz příloha č. 4). Z postsovětských států je z hlediska svobody pracovního trhu nejlépe hodnocené Bělorusko, teprve poté následují pobaltské státy, které se od sebe výrazně neliší, přičemž Litva má téměř stejné hodnocení jako Rusko. Ukrajina a Moldavsko mají nižší hodnoty, nicméně stále lepší, než některé země EU.

V hodnocení **monetární svobody**, které sleduje cenovou stabilitu a cenovou regulaci, se pobaltské státy pohybují mírně pod průměrem EU (nejnižší hodnota je v Řecku – 72,6). Z nečlenských států má nejlepší hodnocení Moldavsko, jehož skóre je vyšší než řecké, poté následuje Ukrajina a Rusko, Bělorusko mírně zaostává.

Svoboda obchodu, která sleduje překážky kladené zahraničnímu obchodu, je v pobaltských zemích nad průměrem EU (nejnižší skóre mají Francie, Řecko, Kypr – 82,10). Z nečlenských zemí je na tom nejlépe Ukrajina hodnocená vyšším skóre než výše zmínění členové EU. Bělorusko a Moldavsko nijak výrazně nezaostávají, největší překážky klade zahraničnímu obchodu Rusko.

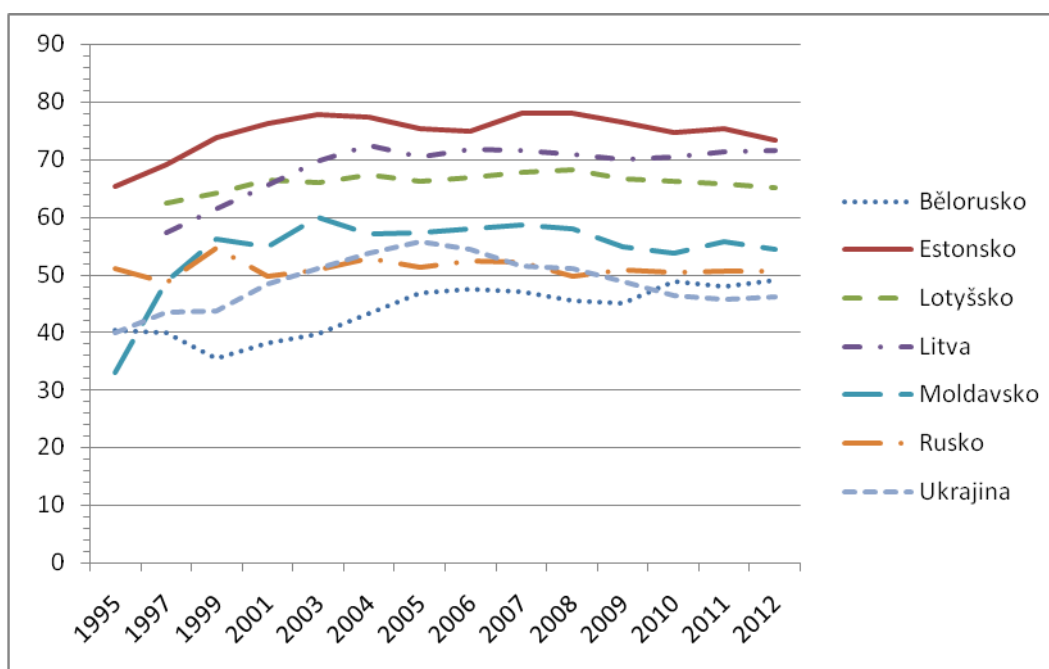
Investiční svoboda sleduje překážky kladené přesunům kapitálu jak v rámci státu, tak do zahraničí. Zde jsou vidět velmi výrazné rozdíly mezi pobaltskými státy, kde je svoboda pohybu kapitálu vysoká a nad průměrem EU, a nečlenskými státy, kde je naopak volný pohyb kapitálu značně omezen.

Finanční svoboda vyjadřuje nezávislost bankovního a finančního sektoru na vládě. V Estonsku a Litvě je finanční svoboda vysoká, nad průměrem EU. V Lotyšsku v důsledku finanční krize, kdy stát musel zachraňovat některé banky, je skóre nižší. Z nečlenských států si nejlépe vede Moldavsko, ve zbývajících zemích je finanční svoboda již značně omezena.

Hodnota 80 bodů, které dosahuje Estonsko a Litva, znamená jen nepatrné zásahy státu do bankovní sféry a minimum restrikcí. Skóre 50 bodů (Lotyšsko a Moldavsko) znamená značné zásahy státu, které se týkají hlavně poskytování úvěrů, ale i nutnosti sanovat některé banky a přejímat nad nimi kontrolu. Skóre 40 (Rusko) znamená velmi intenzivní zásahy státu, kdy se centrální banka stává nástrojem státní kontroly bankovního sektoru. Skóre 30 (Ukrajina) znamená plošnou kontrolu finančních institucí, kdy má stát majoritní podíl ve většině z nich. Skóre 10 (Bělorusko) představuje represí bankovního sektoru ze strany státu, kdy je přidělování úvěrů zcela kontrolováno, činnost bank je omezována a přístup zahraničním finančním institucím zakázán.

2. Vývoj indexu ekonomické svobody (HF) od roku 1995

Graf obsahuje vývoj hodnot indexu od roku 1995 (do roku 2003 v dvouletých intervalech, od roku 2004 za každý rok).



Obrázek 11: Vývoj indexu ekonomické svobody (HF) od roku 1995

Zdroj: Heritage Foundation, vlastní úprava

Z grafu vyplývá, že pobaltské státy již od počátku dosahovaly vyššího skóre indexu ekonomické svobody a byly hodnoceny jako svobodné. Oproti tomu nečlenské státy s výjimkou Moldavska se neustále pohybují na hranici utlačované země (50 bodů).

Nejlépe je hodnoceno Estonsko, jehož skóre se až do roku 2003 zvyšovalo, poté došlo ke krátkodobému poklesu, v roce 2007 opět ke zvýšení a od roku 2008 hodnocení mírně klesá.

Litva měla z pobaltských států na počátku nejhorší hodnocení, dokonce měla status nesvobodné země, nicméně její skóre s výjimkou let 2005, 2008 a 2009 stabilně rostlo, takže se v hodnocení za rok 2012 přibližuje Estonsku a je hodnocena jako téměř svobodná.

Hodnoty Lotyšska se pohybují na stabilní úrovni, do roku 2008 každoročně nepatrně rostly, od tohoto roku klesají. Země je po celé období hodnocena jako mírně svobodná

Z nečlenských států v současnosti dosahuje nejlepšího hodnocení Moldavsko, ačkoliv mělo na počátku nejhorší výchozí pozici. Hodnota indexu poměrně výrazně rostla až do roku

2003, poté se stabilizovala a od roku 2008 klesala. Nicméně se zemi nepodařilo dosáhnout statutu mírně svobodná, stále je hodnocena jako nesvobodná.

Rusko dosáhlo na nejvyšší hodnoty indexu na konci devadesátých let, tedy na konci funkčního období B. Jelcina, poté došlo k mírnému poklesu a hodnota indexu se pohybuje na hranici 50 bodů, což je dělící čára mezi nesvobodnou a utlačovanou zemí.

Ukrajina podobně jako Litva a Moldavsko zaznamenala zpočátku poměrně výrazný nárůst hodnot. Od roku 2006 ale hodnoty klesají a po roce 2009 je země opět hodnocena jako utlačovaná.

Bělorusko se z postavení utlačované země zatím nevymanilo, ale hodnota jeho indexu s výjimkou poklesu na konci 90. let a v letech 2008 a 2009 stabilně roste.

I u tohoto grafu, stejně jako v případě indexu FI, lze nalézt určitou souvislost mezi hospodářským vývojem (obr. č. 10) a vývojem indexu HF. V období hospodářského růstu od konce devadesátých let do roku 2008 hodnoty indexu postupně rostly. Od let 2007 a 2008 převážně stagnují nebo klesají.

3. Shrnutí

Index ekonomické svobody společnosti Heritage Foundation potvrdil značné rozdíly mezi členskými a nečlenskými státy, i když v rámci některých kritérií dosahují nečlenské státy hodnoty nad průměrem EU.

Opět je nejlépe hodnoceno Estonsko, které lze zařadit jak v celkovém hodnocení, tak v rámci dílčích ukazatelů k nadprůměrným unijním státům. U všech zbývajících postsovětských republik zůstává hlavním problémem korupce a špatná ochrana vlastnických práv.

Litva a Lotyšsko dosahují podobných hodnot a zpravidla se pohybují mírně pod unijním průměrem. Jejich největší slabinou je již zmiňovaná nedostatečná kvalita právního

prostředí, naopak v oblasti fiskální a investiční svobody a svobody obchodu se pohybují nad průměrem EU.

Nečlenské státy navíc (kromě korupce a ochrany vlastnických práv) výrazně zaostávají v hodnocení investiční a finanční svobody, méně výrazně v oblasti svobody podnikání a monetární svobody. Rusko má horší skóre v hodnocení svobody zahraničního obchodu. Naopak v oblasti svobody práce se postsovětské země vyrovnají státům EU a v rámci fiskální svobody jsou dokonce hodnoceny nad unijním průměrem.

4.1.4 Ekonomická svoboda – shrnutí

Výsledky všech tří organizací potvrzují, že lepších výsledků dosahují pobaltské státy, tedy členské země EU. Zbývající státy již výrazně zaostávají. Z pobaltských republik je shodně nejlépe hodnoceno Estonsko, které lze zařadit i mezi nadprůměrné státy v rámci EU. Vývoj Litvy a Lotyšska je podobný, v posledních letech je všemi organizacemi lépe hodnocena Litva.

U pobaltských států také není rozpor mezi indexem FH, který je zaměřen hlavně na oblast lidských práv, a zbývajících dvěma indexy, které sledují širší politicko-ekonomické souvislosti. Estonsko je nejlépe hodnoceno jak společností FH, tak společnostmi FI a HF. Litva je v oblasti lidských práv na stejné úrovni jako Estonsko, hodnocení podle zbývajících indexů je mírně horší. Lotyšsko je shodně všemi třemi organizacemi hodnoceno jako nejslabší z pobaltských republik.

Je nutné také poznamenat, že pobaltské státy byly už od počátků měření hodnoceny výrazněji lépe než ostatní postsovětské země a tento náskok se jim dařilo udržet.

V hodnocení nečlenských států už výsledky tak jednoznačné nejsou. Dá se říci, že nejlepších výsledků dosahuje Moldavsko, které je v posledních dostupných měřeních nejlépe hodnoceným státem podle indexů FH a HF. Podle HF je nejlépe hodnoceno již od konce devadesátých let, podle FH byla v letech 2005 – 2010 lépe hodnocena Ukrajina.

V rámci indexu FI je sice lépe hodnoceno Rusko, Moldavsko je ale hned za ním na druhém místě, historické údaje ovšem nejsou k dispozici.

Podle indexů FH i HF mělo Moldavsko na počátku devadesátých let nejhorší výchozí pozici ze všech postsovětských států, a tudíž se mu podařilo dosáhnout největšího zlepšení.

Bělorusko a Rusko jsou hodnoceny dosti rozporuplně. Podle indexu FH je Bělorusko jako nesvobodné nejhůře hodnoceným státem v rámci Evropy a patří mezi nejhůře hodnocené státy světa, přičemž se jeho hodnocení stále zhoršuje. Podle indexu HF bylo Bělorusko nejhůře hodnoceným státem do roku 2009, poté se za něj dostala Ukrajina. Přičemž v tomto případě se hodnota indexu HF naopak neustále zvyšuje. Což může znamenat, že zhoršující se stav lidských práv a svobod nemusí nutně znamenat zhoršování dalších složek ekonomické svobody. Index FI bohužel není k dispozici.

Podobně je vnímáno Rusko. Podle indexu FH je hodnoceno jako nesvobodné a druhé nejhorší v Evropě s neustále se zhoršujícími výsledky. Podle FI je naopak v posledním měření nejlépe hodnoceným nečlenským státem. Hodnota indexu FI se navíc neustále zvyšuje, a dokonce se přibližuje na úroveň pobaltských států. Podle HF je sice horší než Moldavsko, ale hodnota jeho indexu se nijak výrazně nemění.

Ukrajina je podle posledních indexů FI a HF nejhůře hodnoceným státem. Společností FI byla takto hodnocena sice již od počátku měření, ale hodnota jejího indexu se stabilně zvyšuje. Společnost HF oproti tomu až do roku 2010 hůře hodnotila Bělorusko. Hodnota indexu HF pro Ukrajinu až do roku 2005 výrazně rostla a předčila i hodnoty Ruska, od tohoto roku (na rozdíl od indexu FI) naopak výrazně klesala a Ukrajina se postupně stala nejslabším státem.

Společnost FH naproti tomu hodnotí Ukrajinu na podobné úrovni jako Moldavsko, a tedy výrazněji lépe než Rusko a Bělorusko. V letech 2005 až 2009 je dokonce nejlépe hodnoceným nečlenským státem a ke zhoršení došlo (na rozdíl od indexu HF) až v roce 2010.

Indexy FI a HF se shodují i při hodnocení dílčího ukazatele kvality právního prostředí (u HF zahrnuje vlastnická práva a osvobození od korupce). Nad průměrem EU se v obou případech pohybuje pouze Estonsko, Litva a Lotyšsko již zaostávají a zbývající státy mají poměrně nízká skóre. Oba indexy potvrzují, že téma dodržování, vynutitelnosti a nezávislosti práva je v zemích bývalého SSSR stále aktuální.

4.2 Index vnímání korupce

Poslední index vnímání korupce (CPI) byl společností Transparency International (TI) zveřejněn v roce 2011, kdy bylo hodnoceno celkem 183 zemí. Index se pohybuje na škále od 0 (země ovládána korupcí) do 10 (země bez korupce).

První tabulka obsahuje hodnotu indexu a pořadí země (ze 183 států) v roce 2011. Pro porovnání je doplněna hodnota České republiky a průměr EU.

Tabulka 9: Index vnímání korupce (2011)

	pořadí	index CPI
Estonsko	29.	6,4
Litva	50.	4,8
Lotyšsko	61.	4,2
Moldavsko	112.	2,9
Bělorusko	143.	2,4
Rusko	143.	2,4
Ukrajina	152.	2,3
ČR	57.	4,4
Průměr EU		6,27

Zdroj: Transparency International, vlastní úprava

Vzhledem k tomu, že nejlépe hodnocené státy EU dosahují hodnot nad 9 bodů (viz příloha č. 6), je zřejmé, že korupce stále zůstává palčivým problémem všech bývalých sovětských republik.

Nejlépe se s tímto problémem daří vypořádat Estonsku, které je dokonce nejlépe hodnoceným státem z nových členských zemí EU – viz příloha č. 6. Nicméně ani zde není

situace ještě optimální a Estonsko v hodnocení zaostává za vyspělými evropskými státy (s výjimkou jihoevropských).

Druhá Litva a třetí Lotyšsko nedosahují ani hodnoty pěti bodů, takže jsou TI považovány za země s přebujelou korupcí, i když nepatří mezi nejhůře hodnocené státy EU (za Lotyšskem se v roce 2011 umístily Slovensko, Itálie, Rumunsko, Řecko a Bulharsko – viz příloha č. 6).

Nečlenské státy EU mají velmi nízké hodnocení a jsou v roce 2011 dokonce nejhůře hodnocenými zeměmi v rámci celé Evropy a blíží se tak k zemím, které jsou zcela ovládány korupcí. Ukazuje to na neschopnost tamních administrativ účinně tento problém řešit, pokud k tomu je vůbec politická vůle.

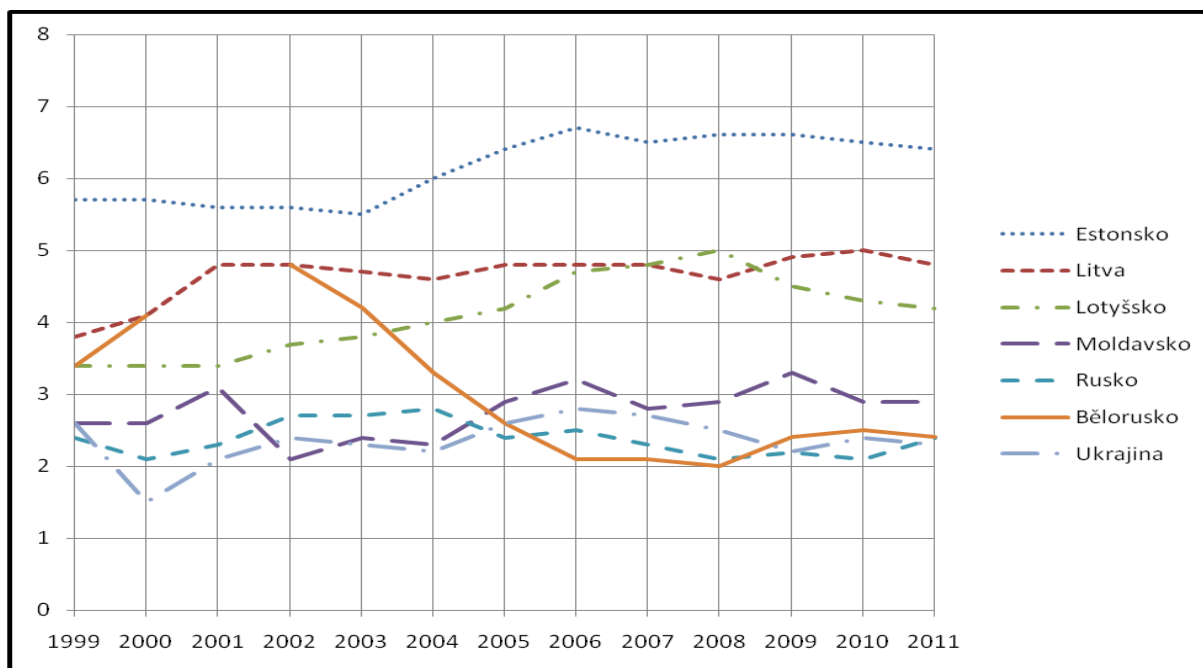
Z výsledků jednotlivých zemí EU je jasné, že korupce je problémem všech tranzitivních ekonomik. Rovněž je zřejmé, že nejlepších hodnot dosahují skandinávské státy a po nich následují země západní Evropy. Oproti tomu původní členské státy z jihu Evropy – tedy Španělsko, Portugalsko, Řecko a Itálie jsou hodnoceny hůře než některé postsocialistické státy. Nabízí se tedy otázka, zda je přebujelá korupce pouze důsledkem komunistické minulosti a podcenění institucionálního rámce transformace, či zda také nevychází z určitých kulturních specifik a společenských zvyklostí jednotlivých států.

Druhá tabulka a graf zobrazují hodnoty indexu CPI od roku 1999 – odkdy byly monitorovány všechny postsovětské státy. Vzhledem k tomu, že se počet zdrojů použitých při vytváření indexu a metodika v průběhu času měnily, nelze z těchto dat přesně určit, jakým způsobem se úroveň korupce v dané zemi vyvíjí. Stejně tak nelze vycházet z pořadí zemí, neboť množství států zapojených do výzkumu se každoročně mění. Údaje lze tedy použít hlavně pro porovnání úrovně korupce v jednotlivých zemích v rámci sledovaných období.

Tabulka 10: Index CPI od roku 1999

země/rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Estonsko	5,7	5,7	5,6	5,6	5,5	6	6,4	6,7	6,5	6,6	6,6	6,5	6,4
Litva	3,8	4,1	4,8	4,8	4,7	4,6	4,8	4,8	4,8	4,6	4,9	5	4,8
Lotyšsko	3,4	3,4	3,4	3,7	3,8	4	4,2	4,7	4,8	5	4,5	4,3	4,2
Moldavsko	2,6	2,6	3,1	2,1	2,4	2,3	2,9	3,2	2,8	2,9	3,3	2,9	2,9
Rusko	2,4	2,1	2,3	2,7	2,7	2,8	2,4	2,5	2,3	2,1	2,2	2,1	2,4
Bělorusko	3,4	4,1		4,8	4,2	3,3	2,6	2,1	2,1	2	2,4	2,5	2,4
Ukrajina	2,6	1,5	2,1	2,4	2,3	2,2	2,6	2,8	2,7	2,5	2,2	2,4	2,3

Zdroj: Transparency International, vlastní úprava



Obrázek 12: Index CPI od roku 1999

Zdroj: Transparency International, vlastní úprava

Z grafu i tabulky vyplývá jasný náskok Estonska, kterému se ostatní státy ani nepřibližují. Druhá Litva dosahovala poměrně stabilních hodnot. Nejvíce se k Estonsku přiblížila v letech 2001 až 2003, poté se odstup Estonska zvýšil od roku 2005 je rozdíl mezi nimi přibližně stejně velký.

Lotyšsko bylo až do roku 2006 hodnoceno hůře než Litva, v letech 2007 a 2008 Litvu nakrátko předstihlo, poté se rozdíl mezi nimi opět zvýšil.

Nečlenské státy s výjimkou Běloruska byly od počátku hodnoceny hůře než pobaltské země. Moldavsku se v roce 2001 podařilo přiblížit hodnotě Lotyšska (rozdíl činil jen 0,3 bodu), pak se rozdíl zvýšil. Od roku 2005 je Moldavsko nejlépe hodnoceným nečlenským státem a hodnota jeho indexu se pohybuje na hranici 3 bodů.

Rusko a Ukrajina mají v oblasti korupce podobný vývoj a hodnoty jejich indexů se nijak výrazně neliší.

Zajímavý je vývoj Běloruska. Až do roku 2004 bylo hodnoceno výrazněji lépe než zbývajících nečlenských zemí. V roce 2002 byl rozdíl mezi ním a Ruskem 2,1 bodu! Až do roku 2002 bylo hodnoceno stejně jako Litva, v roce 2003 mělo lepší výsledek než Lotyšsko, ale již v roce 2005 bylo hodnoceno na podobné úrovni jako Rusko a Ukrajina, na které setrvává do současnosti.

Výsledky TI opět potvrzují výrazný náskok Estonska před ostatními postsovětskými státy a skutečnost, že členské země EU dosahují lepších výsledků než ty zbývajících, a tudíž se jim daří s korupcí účinněji bojovat.

Z nečlenských států získává v posledních letech mírný náskok Moldavsko. Zvláštní je vývoj v Bělorusku, kde se ještě na počátku století zřejmě dařilo režimu A. Lukašenka s korupcí úspěšně bojovat a situace se tam výrazně zhoršila až v průběhu posledních let.

Výsledky indexu CPI korespondují s výsledky indexu ekonomické svobody HF, kde je CPI základem pro hodnocení oblasti osvobození od korupce.

4.3 Doing Business Index

Doing Business Index (DB), někdy česky nazývaný index snadnosti podnikání, vnáší další rozměr do hodnocení institucionální kvality, neboť přináší pohled z hlediska podnikové sféry a sleduje, zda jsou v dané zemi příznivé podmínky pro podnikání a činnost podniků.

V poslední zprávě Světové banky *Doing Business Index 2012* bylo hodnoceno celkem 183 zemí a data jsou z období červen 2010 až květen 2011. Hodnota hlavního indexu (stejně

jako hodnoty dílčích ukazatelů) udává zároveň pořadí země, takže země s nejnižšími hodnotami jsou na tom v rámci podnikatelské sféry nejlépe.

První tabulka uvádí hodnotu indexu, a tedy pořadí země za rok 2012, pořadí zemí v rámci EU (hodnoceno 26 států – bez Malty) a hodnotu indexu v předcházejícím roce 2011.

Tabulka 11: Doing Business Index 2012

DB 2012	Země	Pořadí v EU	<i>DB 2011</i>
21	Lotyšsko	7.	<i>31</i>
24	Estonsko	8.	<i>18</i>
27	Litva	9.	<i>25</i>
69	Bělorusko	x	<i>91</i>
81	Moldavsko	x	<i>99</i>
120	Rusko	x	<i>124</i>
152	Ukrajina	x	<i>149</i>

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní útrava

Z tabulky vyplývá, že pobaltské státy dosáhly v roce 2012 nízkého skóre a patří mezi prvních deset nejlépe hodnocených zemí EU. Před nimi se nachází pouze Dánsko, Švédsko, Finsko, Německo, Velká Británie a Irsko (viz příloha č. 7), a tudíž mají příznivější podmínky pro podnikání než některé „staré“ členské státy EU. Mezi zeměmi přistoupivšími v roce 2004 a později jsou hodnoceny nejlépe.

Zde lze nalézt částečný rozpor mezi indexem DB, který hodnotí pobaltské státy v rámci EU jako nadprůměrné, a indexem HF, který je v oblasti svobody podnikání vnímá spíše jako podprůměrné členy EU. Tento rozpor je zřejmě dán rozdílnými zdroji a metodikami používanými k výzkumu a ukazuje na určité slabiny měkkých dat.

I rámci samotné EU jsou dost značné rozdíly - první Dánsko je na 5. místě, poslední Řecko na 100. Takže Bělorusko, ačkoliv je hodnoceno výrazněji hůře než pobaltské státy, dosáhlo lepšího výsledku než Rumunsko, Itálie a Řecko a v tabulce je jen těsně za Českou republikou (64.)! A Moldavsko, které za Běloruskem mírně zaostává, má lepší hodnocení než Itálie a Řecko (viz příloha č. 7). Členství v EU tedy automaticky nezaručuje lepší podmínky pro podnikání.

Rusko a Ukrajina již za státy EU značně zaostávají a zejména na Ukrajině jsou podmínky pro podnikání dost nepříznivé.

V rámci indexu DB jsou také monitorovány reformy, které se uskutečnily ve sledovaném období a které mají vliv na podnikatelské prostředí, a tudíž i na změnu hodnoty indexu.

Nejvýraznější posun směrem vzhůru (o 22 míst) zaznamenalo oproti předchozímu období Bělorusko, kde došlo ke zjednodušení administrativy při převodu vlastnických práv, dále byla posílena ochrana investorů díky zavedení povinnosti zveřejňovat závěry jednání správních rad podniků a rovněž došlo ke zjednodušení daňového systému a odstranění několika poplatků. Na druhou stranu byla oslabena vymahatelnost smluv zkrácením lhůty pro vyřešení obchodních sporů (Doing Business 2012, s. 66).

Výrazný posun (o 18 míst) zaznamenalo i Moldavsko, kde byly zjednodušeny podmínky pro zahájení podnikání, byl zlepšen informační systém o poskytovaných úvěrech, byla posílena vymahatelnost smluv zavedením funkce soudních vykonavatelů a byla posílena práva věřitelů (Doing Business 2012, s. 72).

Rusko zlepšilo své postavení o 4 místa. Reformy se týkaly snížení nákladů na získání elektrické přípojky, zjednodušila se registrace vlastnictví půdy, snížilo se množství dokumentů, a tedy i nákladů nutných pro import, a byla zavedena elektronická kartotéka obchodních smluv. Na druhou stranu byly zvýšeny odvody sociálního pojištění pro zaměstnavatele (Doing Business 2012, s. 73).

Ukrajina si naopak o několik míst pohoršila, ačkoliv se tam ve sledovaném období zjednodušily podmínky pro zahájení podnikání, sjednotila a zjednodušila daňová legislativa, zlepšila vymahatelnost smluv a posílila práva věřitelů. Na druhou stranu se kvůli zavedení dodatečných kontrol zhoršily podmínky pro import (Doing Business 2012, s. 75).

Z členských zaznamenalo největší posun Lotyšsko, které dokonce předstihlo do té doby vedoucí Estonsko. Nejvýznamnější reformy provedené ve sledovaném období se týkaly zjednodušení podmínek pro zahájení podnikání a získání elektrické přípojky, byla

zavedena elektronická registrace do daňové databáze a přijat nový insolvenční zákon (Doing Business 2012, s. 71).

Litva na jedné straně zlepšila ochranu investorů a zjednodušila proceduru reorganizace, na straně druhé ztížila technické podmínky pro získání elektrické přípojky (Doing Business 2012, s. 70).

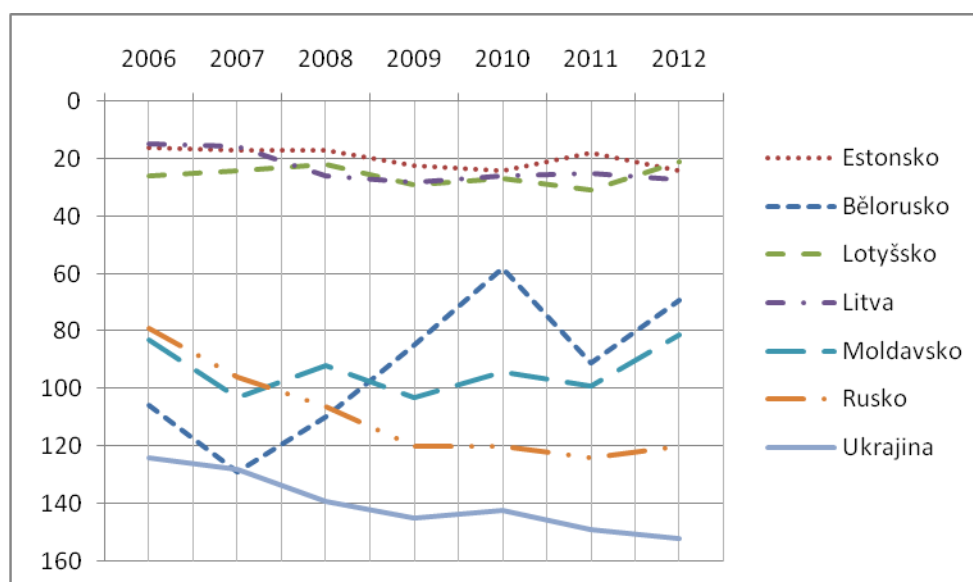
Estonsko naopak zaznamenalo největší propad, když dočasně zvýšilo daňové zatížení firem (Doing Business 2012, s. 69).

Následující tabulka a graf obsahují vývoj indexu DB od roku 2006.

Tabulka 12: Vývoj indexu DB od roku 2006

Země	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bělorusko	106	129	110	85	58	91	69
Estonsko	16	17	17	22	24	18	24
Lotyšsko	26	24	22	29	27	31	21
Litva	15	16	26	28	26	25	27
Moldavsko	83	103	92	103	94	99	81
Rusko	79	96	106	120	120	124	120
Ukrajina	124	128	139	145	142	149	152

Zdroj: www.doingbusiness.org, vlastní úprava



Obrázek 13: Vývoj indexu DB od roku 2006

Zdroj: www.doingbusiness.org, vlastní úprava

Z historických hodnot indexu DB je již od roku 2006 zřejmý náskok pobaltských zemí, v nichž byly podmínky pro podnikání od počátku hodnoceny jako velmi příznivé. Na rozdíl od předchozích indexů zde není tak výrazný náskok Estonska.

Z nečlenských zemí je od počátku nejhůře hodnocena Ukrajina, jejíž pozice se neustále zhoršuje. Rusko zaznamenalo poměrně výrazný propad v umístění mezi lety 2006 až 2009, od tohoto roku se hodnota indexu pohybuje kolem 120. Moldavsko se nejprve propadlo až na pořadí kolem stého místa, v posledním hodnocení ale došlo opět k výraznějšímu zlepšení.

Největší výkyvy jsou zaznamenány u Běloruska, které bylo v roce 2007 až na 129. pozici, poté se ale pohybovalo směrem vzhůru, takže v posledních letech patří mezi nejlépe hodnocené nečlenské státy.

Následující tabulky a zobrazují hodnoty dílčích složek indexu DB v roce 2012. Lze z nich přesněji určit, které oblasti v rámci činnosti podniku jsou v dané zemi problematické a kde naopak daná legislativa podnikání usnadňuje. U některých tabulek (zejména tam, kde se hodnota indexu určuje podle počtu dokumentů a procedur a množství času a nákladů) jsou uvedeny grafy, které informace blíže upřesňují.

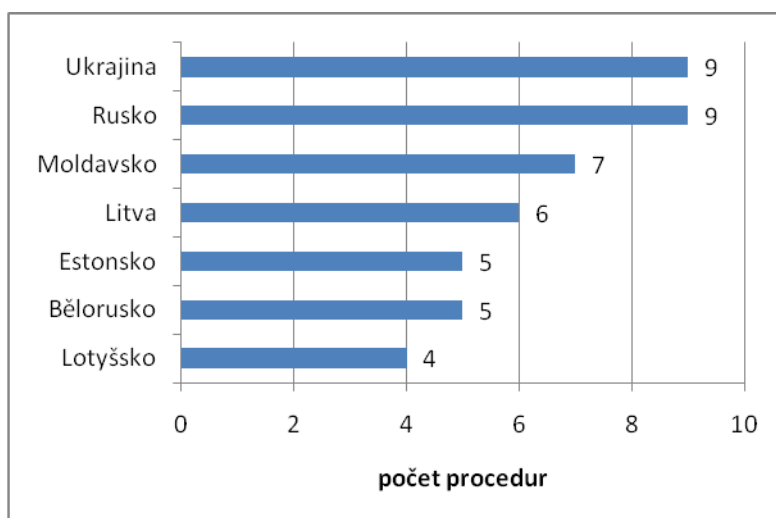
1. Zahájení podnikání

Tabulka 13: Zahájení podnikání

	zahájení podnikání
Bělorusko	9
Estonsko	44
Lotyšsko	51
Moldavsko	88
Litva	101
Rusko	111
Ukrajina	112

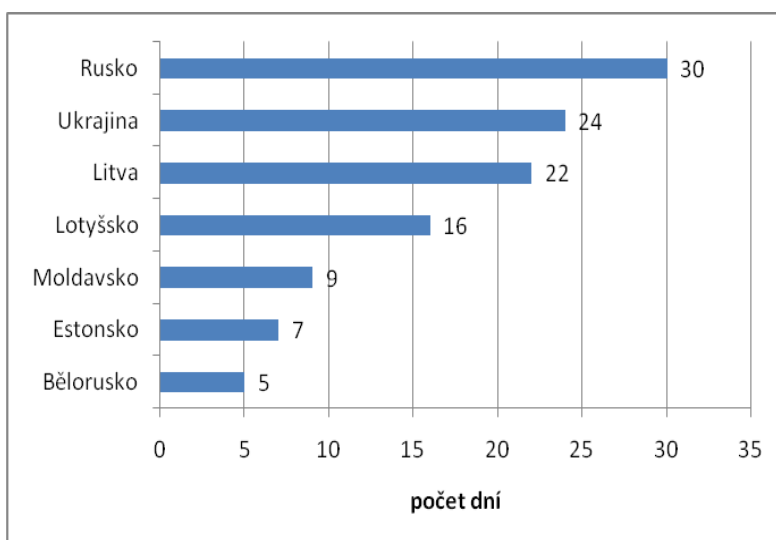
Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Nejméně náročné je zahájení podnikání v Bělorusku, které je dokonce na 9. místě v celosvětovém hodnocení. Poté následují Estonsko a Lotyšsko, Moldavsko je v rámci této kategorie hodnocené lépe než Litva.



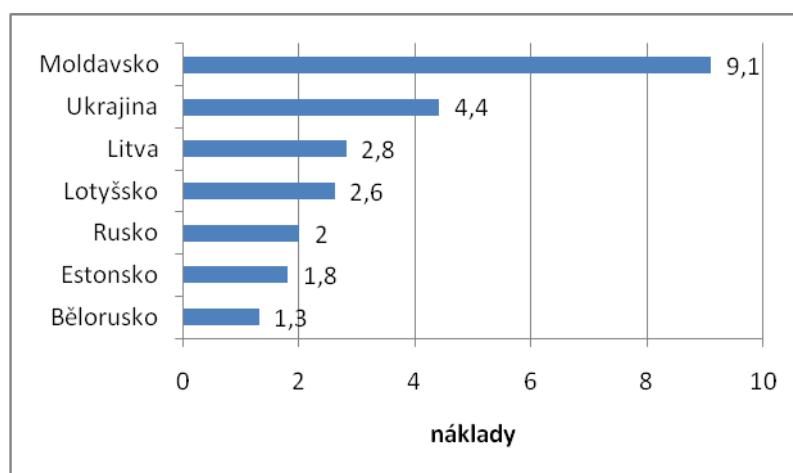
Obrázek 14: Zahájení podnikání – počet procedur

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 15: Zahájení podnikání – počet dní

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 16: Zahájení podnikání – náklady

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Z grafů vyplývá, že zahájení podnikání je v Bělorusku výhodné jak z hlediska administrativní náročnosti (je nutné absolvovat pouze pět procedur, na jejichž vyřízení stačí pět dní), tak z hlediska nákladů zahrnujících veškeré poplatky, které se jsou uvedeny v procentech průměrného ročního příjmu na obyvatele. Podobně administrativně i nákladově náročné je zahájení podnikání v Estonsku.

V Lotyšsku sice lze absolvovat nejméně úkonů, je na ně ale potřeba více dní a i náklady jsou vyšší. Horší postavení Litvy je dáno zejména delší dobou a vyššími náklady nutnými pro založení firmy. V Moldavsku trvá založení firmy pouze devět dní, ale finanční náklady jsou značné, nejvyšší ze sledovaných zemí.

V Rusku je zahájení podnikání zejména administrativně náročné kvůli počtu úkonů a době, potřebné na jejich vykonání, náklady tak vysoké nejsou. Založení firmy na Ukrajině je náročné jak kvůli byrokracii, tak kvůli vysokým nákladům.

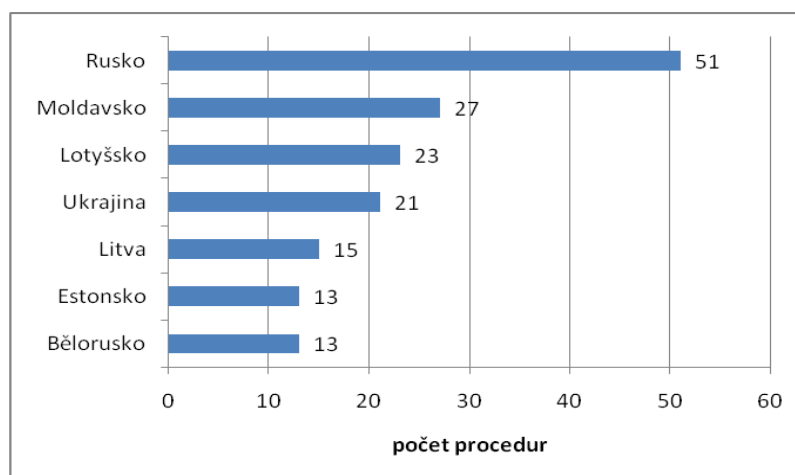
2. Získání povolení na výstavbu skladových prostor

Tabulka 14: Získání povolení na výstavbu skladových prostor

	stavební povolení
Bělorusko	44
Litva	47
Estonsko	89
Lotyšsko	112
Moldavsko	164
Rusko	178
Ukrajina	180

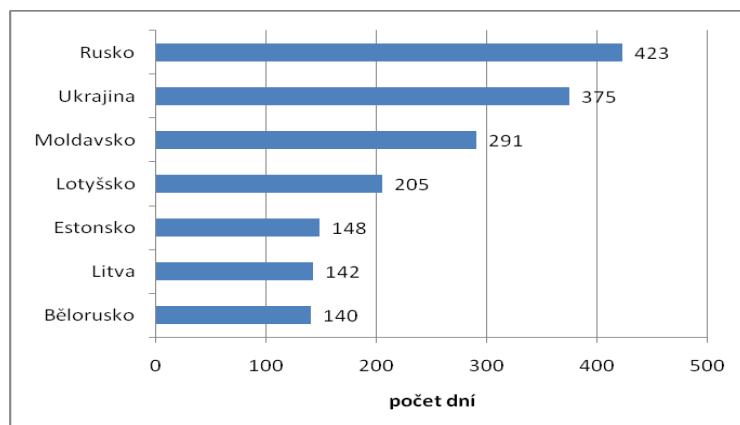
Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Získání stavebního povolení je opět nejjednodušší v Bělorusku, které předstihlo i pobaltské státy. Naopak Moldavsko, Rusko a Ukrajina se pohybují na konci žebříčku.



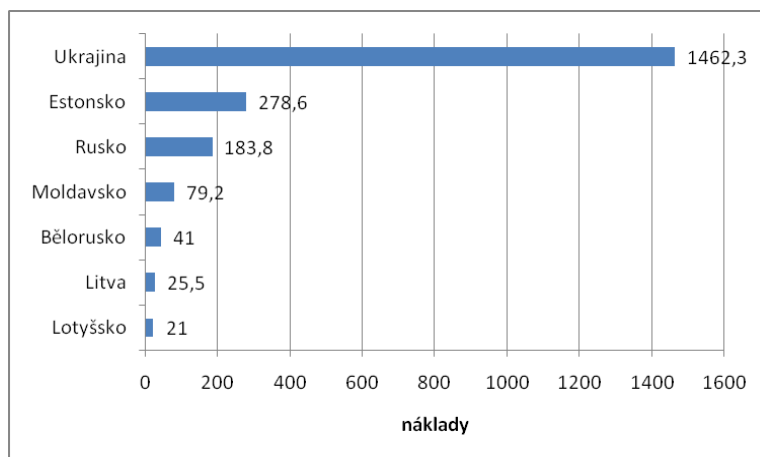
Obrázek 17: Stavební povolení – počet procedur

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 18: Stavební povolení – počet dní

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 19: Stavební povolení - náklady

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Získání stavebního povolení je v Bělorusku nejjednodušší jak z hlediska administrativy, tak z hlediska nákladů, které jsou opět uvedeny v procentech průměrného ročního příjmu na obyvatele.

Estonsko a Litva rovněž nevyžadují tolik administrativních úkonů, získání povolení v Estonsku je ale značně nákladné. Lotyšsko má oproti tomu nejnižší náklady, je ale více zatížené administrativou.

Nejnákladnější je získání stavebního povolení na Ukrajině a jeho získání navíc trvá poměrně dlouho. Nejvíce byrokraticky náročné je získání povolení v Rusku, i když náklady nedosahují ukrajinské výše.

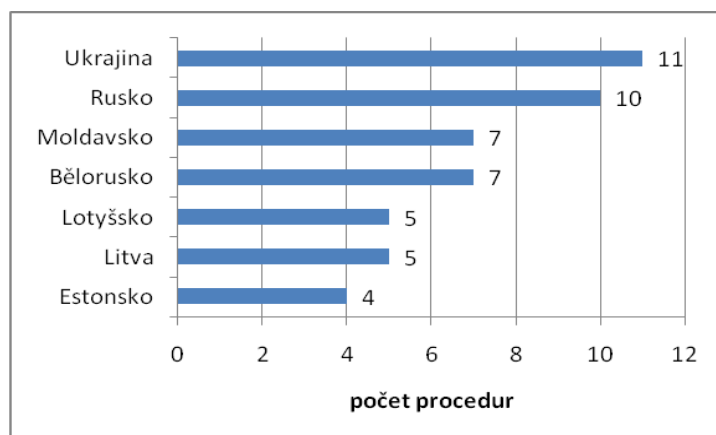
3. Získání připojení na elektřinu

Tabulka 15: DB – Získání připojení na elektřinu

	elektrická přípojka
Estonsko	48
Litva	81
Lotyšsko	84
Moldavsko	160
Ukrajina	169
Bělorusko	175
Rusko	183

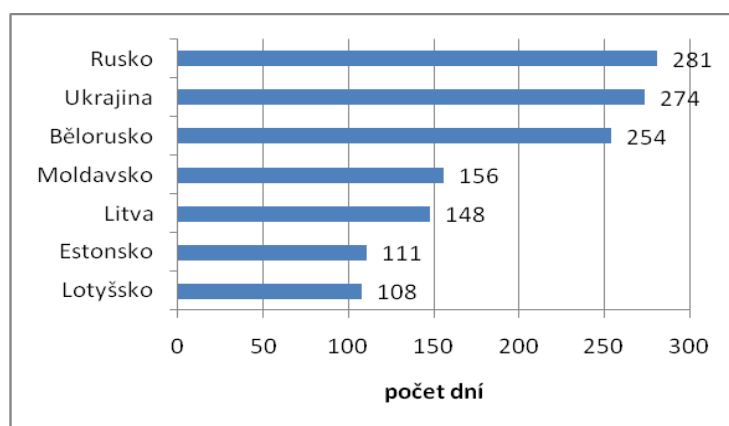
Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Vyřízení přípojky na elektřinu je jednodušší v pobaltských státech než v nečlenských zemích, které se pohybují na konci žebříčku.



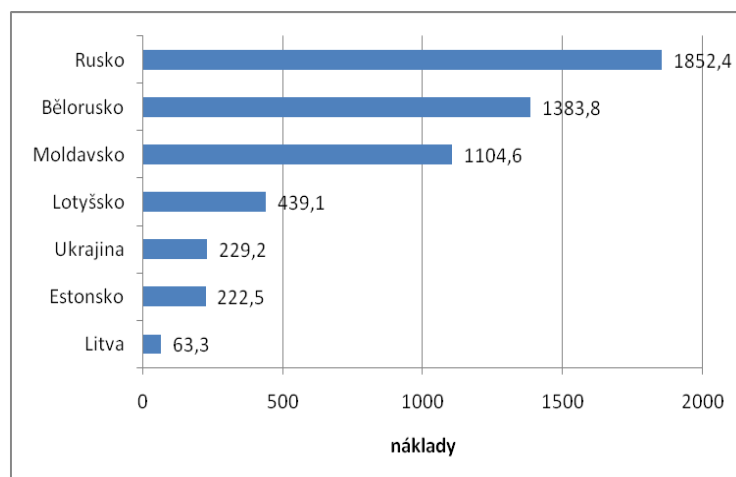
Obrázek 20: Připojení na elektřinu – počet procedur

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 21: Připojení na elektřinu – počet dní

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 22: Připojení na elektřinu – náklady

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Pobaltské země mají při vyřizování připojení do elektrické sítě jednodušší jak administrativu, tak náklady (opět uvedeny v procentech průměrného ročního příjmu na obyvatele). Z nečlenských států je v tomto případě na tom nejlépe Moldavsko. Ukrajina má sice nižší náklady než Lotyšsko, administrativní náročnost je tam ale podobná jako v Bělorusku a Rusku.

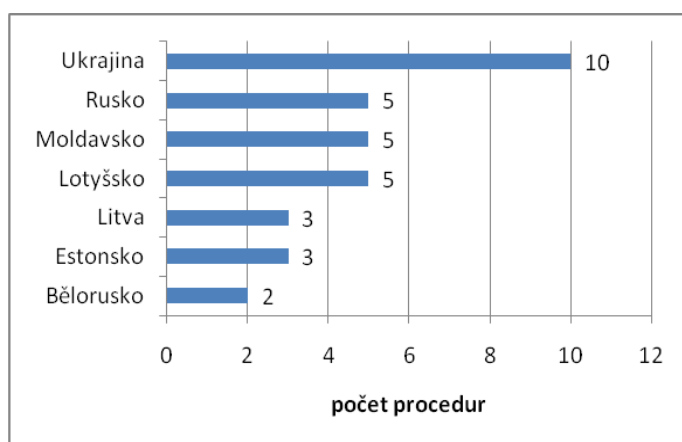
4. Registrace vlastnictví

Tabulka 16: DB – Registrace vlastnictví

	registrace vlastnictví
Bělorusko	4
Litva	7
Estonsko	13
Moldavsko	18
Lotyšsko	32
Rusko	45
Ukrajina	166

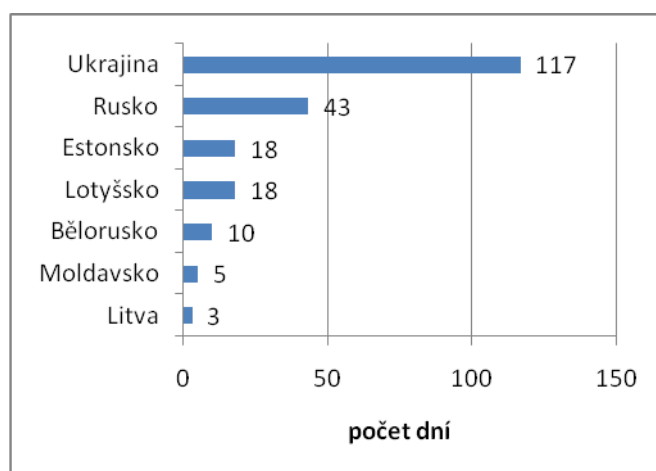
Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Převod a registrace vlastnických práv je opět nejjednodušší v Bělorusku, dobrého umístění dosáhlo i Moldavsko, které je hodnoceno před Lotyšskem a ani Rusko výrazně nezaostává. Ukrajina se naopak opět pohybuje na konci žebříčku.



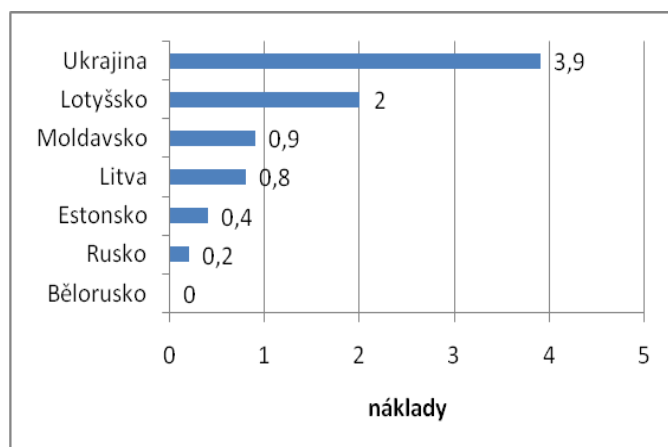
Obrázek 23: Registrace vlastnictví – počet procedur

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 24: Registrace vlastnictví – počet dní

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 25: Registrace vlastnictví – náklady

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Z grafů vyplývá, že pro převod a evidenci změny vlastnických práv jsou v Bělorusku potřebné jen dvě procedury a nulové náklady. Na opačném pólu se pohybuje Ukrajina, kde je nutné absolvovat minimálně dvojnásobné množství procedur oproti ostatním státům, jejichž vyřízení trvá až 117 dní a náklady se blíží k čtyřem procentům průměrného ročního příjmu na obyvatele. Náročnější administrativa je i v Rusku, zde jsou ale náklady poměrně nízké.

5. Získávání úvěrů

Tabulka 17: DB – Získávání úvěrů

	získávání úvěrů
Lotyšsko	4
Ukrajina	24
Estonsko	40
Moldavsko	40
Litva	48
Bělorusko	98
Rusko	98

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Podmínky pro získávání úvěrů jsou v postsovětských zemích poměrně příznivé. Nejlépe je i po hluboké finanční krizi hodnoceno Lotyšsko. Velmi dobrého umístění tu na rozdíl od předchozích indexů dosahuje Ukrajina. Bělorusko je naopak společně s Ruskem hodnoceno nejhůře, nicméně se obě země pohybují v první stovce všech hodnocených států.

6. Ochrana investorů

Tabulka 18: DB – Ochrana investorů

	ochrana investorů
Estonsko	65
Litva	65
Lotyšsko	65
Bělorusko	79
Moldavsko	111
Rusko	111
Ukrajina	111

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Ochrana investorů mírně pokulhává a není na rozdíl od předchozí oblasti hodnocena tak příznivě. Pobaltské státy jsou shodně hodnoceny na 65. místě. Z nečlenských zemí je na tom nejlépe Bělorusko, ostatní státy se pohybují na konci žebříčku.

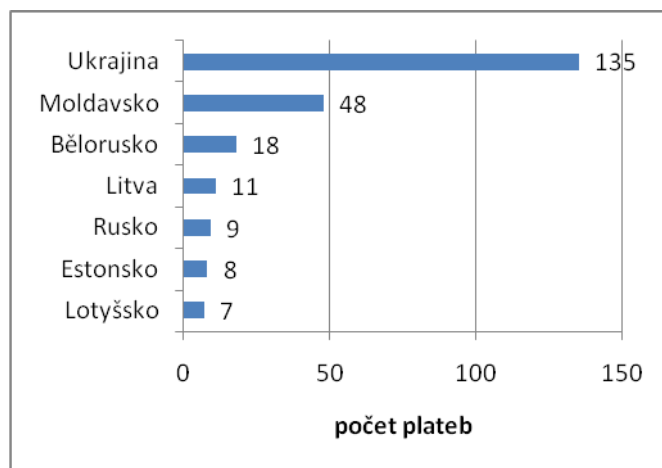
7. Daňová regulace

Tabulka 19: DB – Daňová regulace

	daně
Estonsko	51
Litva	62
Lotyšsko	67
Moldavsko	83
Rusko	105
Bělorusko	156
Ukrajina	181

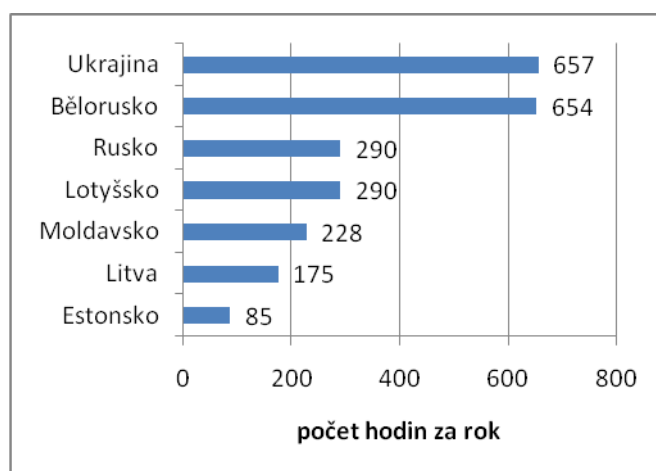
Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

V oblasti daňové zátěže, která sleduje jak administrativní náročnost, tak výši odváděných daní, jsou výrazněji lépe hodnoceny pobaltské státy. Z nečlenských států je nejlépe hodnoceno Moldavsko, naopak Ukrajina je mezi posledními ze všech sledovaných zemí.



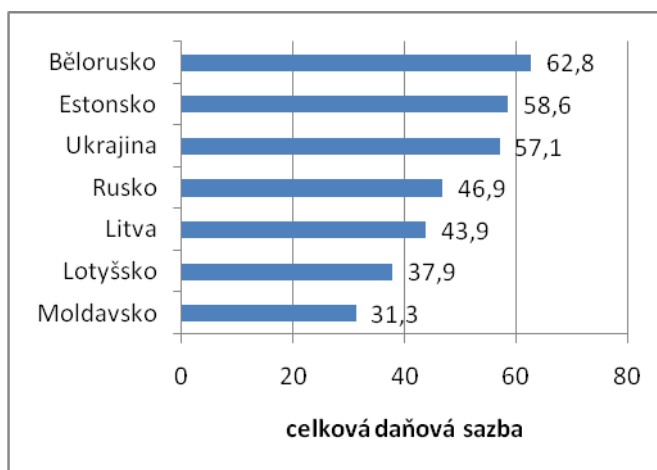
Obrázek 26: Daňová regulace – počet plateb

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 27: Daňová regulace – počet hodin

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 28: Daňová regulace – celková daňová sazba

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Estonská daňová soustava je administrativně nejméně náročná a díky vysokému stupni elektronizace státní správy je potřeba na vyřízení daňové povinnosti výrazně méně času než ve zbývajících státech. Celkové daňové zatížení (tj. všechny povinné daně a poplatky, které podnik platí, vyjádřené jako podíl hrubého obchodního zisku společnosti) je ale poměrně vysoké. Litva a Lotyšsko mají celkovou daňovou sazbu nižší, zato administrativa je zejména v Lotyšsku náročnější.

Z nečlenských států je na tom nejlépe Moldavsko, které má nejnižší celkovou daňovou zátěž ze všech států. Naopak Ukrajina velmi výrazně převyšuje ostatní země v počtu povinně odváděných plateb a objemu administrativy s tím spojené.

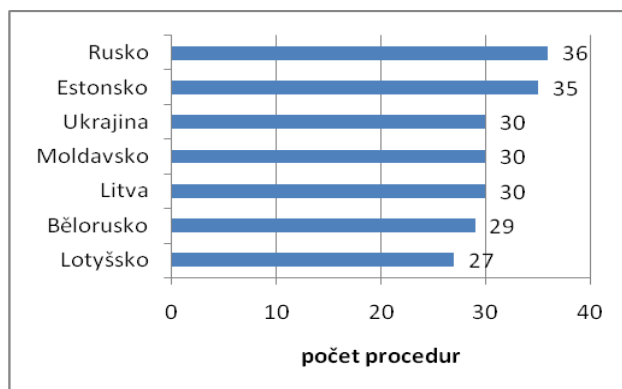
8. Vymahatelnost smluv

Tabulka 20: DB – Vymahatelnost smluv

	vymahatelnost smluv
Rusko	13
Bělorusko	14
Litva	15
Lotyšsko	17
Moldavsko	26
Estonsko	29
Ukrajina	44

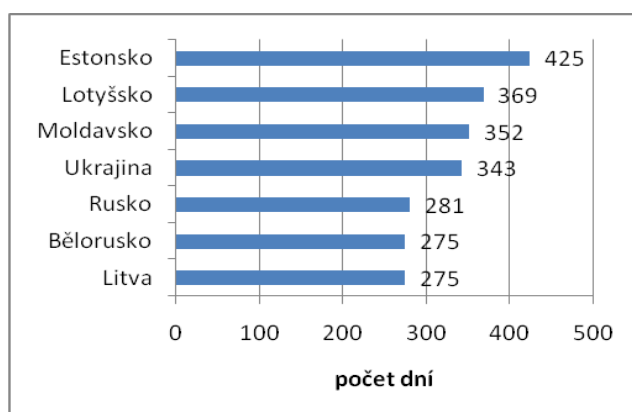
Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

V oblasti vymahatelnosti smluv se překvapivě všechny postsovětské země pohybují na předních pozicích a není výraznější rozdíl mezi členskými a nečlenskými státy. Estonsko je dokonce v rámci tohoto dílčího indexu až předposlední, nejhorší hodnocení má opět Ukrajina.



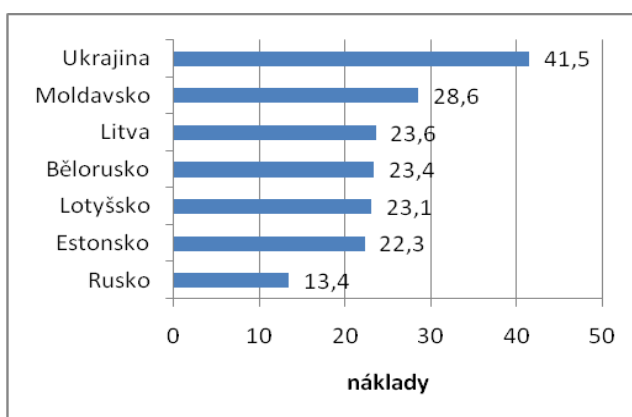
Obrázek 29: Vymahatelnost smluv – počet procedur

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 30: Vymahatelnost smluv – počet dní

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 31: Vymahatelnost smluv - náklady

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Z grafů vyplývá, že ani v dílčích úkonech nejsou výrazné rozdíly mezi členskými a nečlenskými státy. Estonsko má nejnáročnější administrativu, náklady (které zahrnují všechny oficiální poplatky na soudní řízení procentuelně vypočítané z 200 % příjmu na hlavu) jsou ale poměrně nízké. Nejnížší náklady má Rusko, kde je ale nutné absolvovat nejvíce procedur. Bělorusko má nejméně náročnou administrativu. Výrazně vyšší náklady než zbývající státy má Ukrajina.

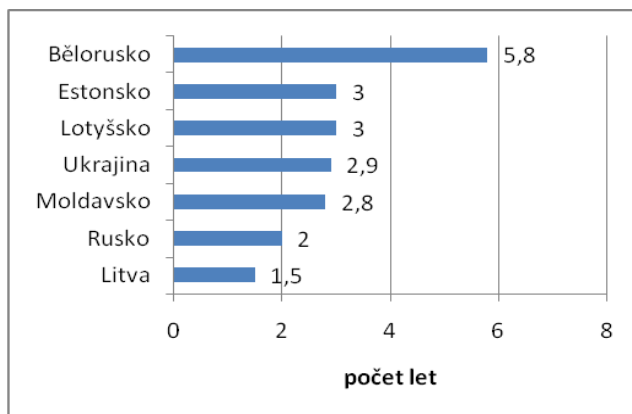
9. Vyhlášení insolvence

Tabulka 21: DB – Vyhlášení insolvence

	vyhlášení insolvence
Lotyšsko	32
Litva	40
Rusko	60
Estonsko	72
Bělorusko	82
Moldavsko	91
Ukrajina	156

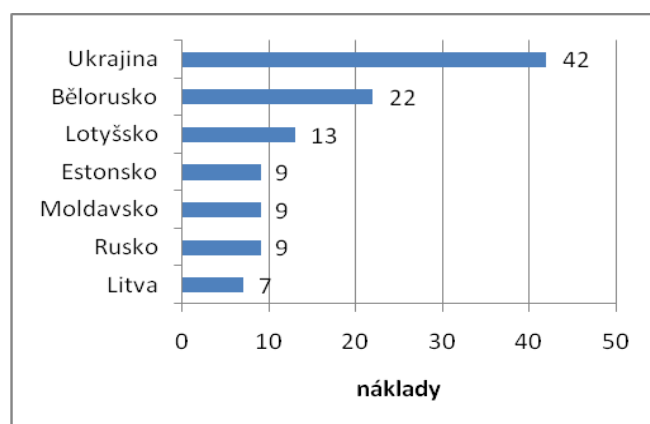
Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Vyhlášení insolvence je nejsnadnější v Lotyšsku a v Litvě, lépe než Estonsko je hodnoceno Rusko, Ukrajina má opět výrazně horší hodnocení.



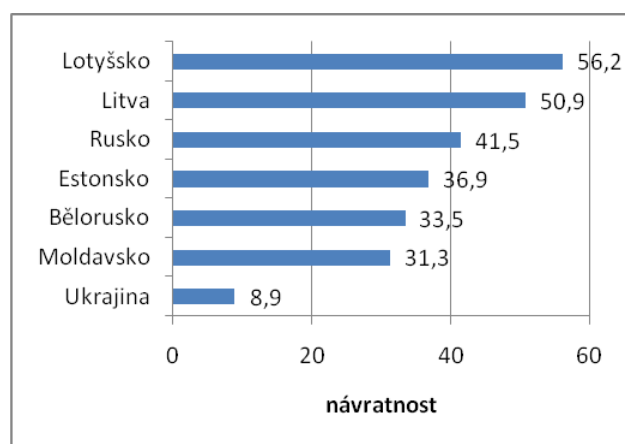
Obrázek 32: Vyhlášení insolvence – počet let

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 33: Vyhlášení insolvence - náklady

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 34: Vyhlášení insolvence – návratnost

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Lotyšsko je na vedoucím místě díky nejvyšší míře návratnosti prostředků, které věřitelé vložili do insolventní společnosti. V Litvě je průběh insolvenčního řízení nejrychlejší a náklady nejnižší, návratnost je také vysoká. Estonsko se sice vejde do tříleté lhůty, návratnost vložených prostředků ale není nijak vysoká. V Rusku trvá vyhlášení insolvence jen dva roky, náklady nejsou vysoké a návratnost je přes 40 %. V Bělorusku trvá insolvenční řízení téměř šest let, vrátí se ale jen třetina z vložených vkladů. Ukrajina má nejvyšší náklady na řízení, ovšem návratnost nedosahuje ani 10 %.

10. Zahraniční obchod

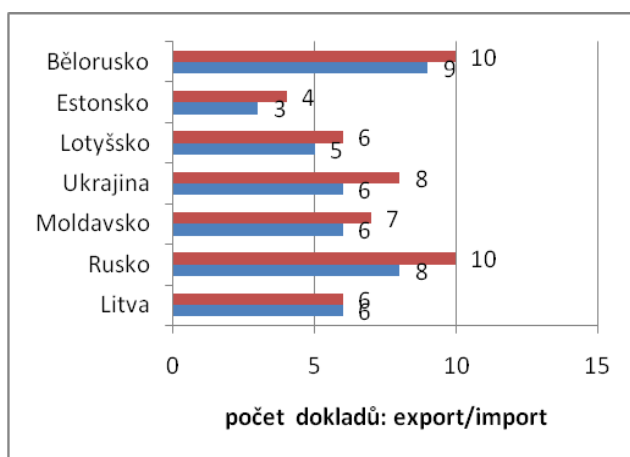
Tabulka 22: DB – Zahraniční obchod

	zahraniční obchod
Estonsko	3
Lotyšsko	15
Litva	28
Moldavsko	134
Ukrajina	140
Bělorusko	152
Rusko	160

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

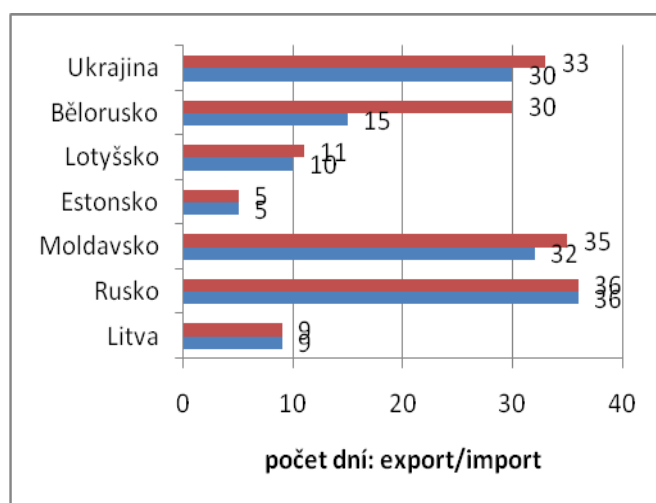
V případě zahraničního obchodu jsou zřetelné značné rozdíly mezi členskými a nečlenskými státy. Zatímco státy EU jsou velmi otevřené a podmínky pro zahraniční obchod jsou příznivé, nečlenské země, zejména Bělorusko a Rusko, příliš dobré klima pro obchodování nemají.

Grafy u každé země obsahují dva sloupce. První sloupec uvádí údaje pro export, druhý pro import.



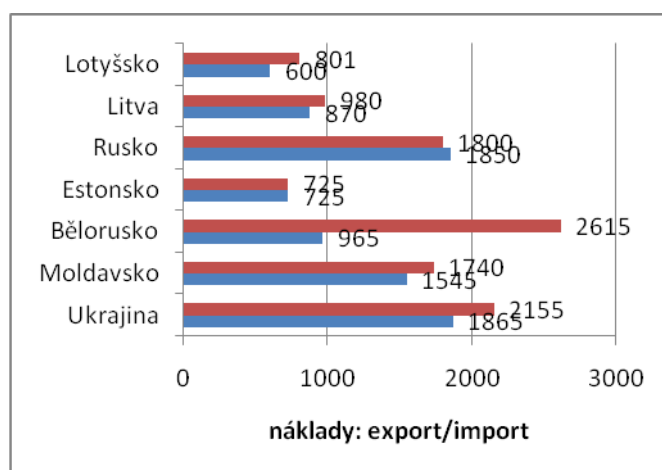
Obrázek 35: Zahraniční obchod – počet dokladů

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 36: Zahraniční obchod – počet dní

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava



Obrázek 37: Zahraniční obchod – náklady

Zdroj: Doing Business 2012, vlastní úprava

Pobaltské státy mají jak menší administrativní nároky, co se počtu dokumentů a délky doby na jejich vyřízení týká, tak nižší náklady (jsou vyjádřeny v USD a zahrnují veškeré poplatky nutné k vývozu/dovozu kontejneru o rozměru 20 stop).

Moldavsko se vyrovná pobaltským státům počtem požadovaných dokumentů, doba na odbavení i náklady jsou mnohem větší. V Bělorusku je dost zřetelný rozdíl mezi exportem a importem. Náklady na dovoz jsou mnohem vyšší než na vývoz a i doba potřebná na vyřízení exportní zásilky je mnohem delší.

Shrnutí

I hodnoty indexu DB potvrdily náskok pobaltských, a tedy členských zemí EU, před ostatními postsovětskými státy. Všechny pobaltské státy jsou hodnoceny poměrně příznivě, tudíž podmínky pro podnikání a podnikovou činnost by v nich měly být velmi dobré. Na rozdíl od indexů ekonomické svobody a CPI zde není tak výrazný odstup Estonska a všechny tři země jsou srovnatelné.

Nečlenské státy sice celkově zaostávají, nicméně v některých dílčích oblastech se jim daří lépe než pobaltským republikám a některým zemím EU. Hlavním problémem těchto zemí je nepřehledná a nákladná administrativa, projevující se velkým objemem požadovaných dokumentů a množstvím času a nákladů potřebným na jejich vyřízení, což samozřejmě může být živná půda pro korupci.

Estonsko má velmi příznivé podmínky pro zahraniční obchod a jeho silnou stránkou je i jednoduchá daňová soustava. Slabou stránkou je horší vymahatelnost smluv, hlavně co se doby a počtu administrativních úkonů týče.

Lotyšsko – podle posledního hodnocení nejlepší z pobaltských států – má vynikající podmínky pro získávání úvěrů a zahraniční obchod. Vymahatelnost smluv i návratnost vložených prostředků při vyhlášení insolvence je hodnocena poměrně příznivě. Nejhorší hodnocení Lotyšsko obdrželo za vyřízení povolení na výstavbu skladových prostor.

V **Litvě** je složitější zahájení podnikání, naopak převod a registrace vlastnických práv jsou hodnoceny lépe. Stejně příznivé hodnocení je i v oblasti vymahatelnosti smluv.

Bělorusko je i přes stávající nedemokratický režim nejlépe hodnoceným nečlenským státem. Nicméně dosažené hodnoty jsou dosti rozdílné. Zatímco v některých oblastech země dosahuje výborných výsledků (např. zahájení podnikání, získání stavebního povolení, registrace vlastnictví a vymahatelnost smluv) a překonává i členské země EU, v jiných je hodnocení slabší (např. získávání úvěrů, daňové regulace a zahraniční obchod).

Moldavsko se často pohybuje uprostřed žebříčku hodnocených zemí. Nejlépe jsou hodnoceny registrace vlastnictví, vymahatelnost smluv a poskytování úvěrů. Naopak získání stavebního povolení a elektrické přípojky je poměrně složité.

Rusko příliš příznivé podmínky pro podnikání nemá. Jak už bylo uvedeno, hlavním problémem je náročná a nepřehledná byrokracie, která s sebou nese i zvyšování nákladů. Zahájení podnikání, získání stavebního povolení i elektrické přípojky je poměrně složité, ochrana investorů je slabá a daňová regulace vysoká. Podmínky pro zahraniční obchod nejsou příliš příznivé. Jedinou oblastí, kde Rusko vyniká a je hodnoceno i před zeměmi EU, je vymahatelnost smluv.

Podmínky pro podnikání na **Ukrajíně** jsou hodnoceny velmi nepříznivě, země se zpravidla pohybuje na posledních místech celosvětového hodnocení a zaostává i za Běloruskem, Moldavskem a Ruskem. Jedinou zajímavou pobídkou může být dostupnost úvěrů a poměrně dobrá vymahatelnost smluv.

4.4 Komparace zvolených indexů a jejich vztah k hospodářskému vývoji

V poslední tabulce jsou shrnuty hodnoty všech indexů a dat týkající se hospodářského vývoje za rok 2010. Tento rok byl vybrán jako první „pokrizový“ rok, za který jsou k dispozici data ke všem vybraným ukazatelům s výjimkou indexu Fraser Institute, který byl naposledy zveřejněný k roku 2009. Hodnoty zbývajících indexů jsou vybrány tak, aby zahrnovaly data popisující situaci v roce 2010.

Tabulka 23: Údaje za rok 2010

země	FI 2009 (MAX 10) (pořadí)	FH (MAX 1 1)	HF (MAX 100)	CPI (MAX 10)	DB (pořadí)	GDP per capita (USD)	růst GDP (%)
Bělorusko	x	7 6 N	47,9	2,5	91.	5765	7,6
Estonsko	7,52 (15.)	1 1 S	75,2	6,5	18.	14345	3,1
Litva	7,40 (24.)	1 1 S	71,3	5	25.	10933	1,3
Lotyšsko	6,92 (60.)	2 2 S	65,8	4,3	31.	10705	-0,3
Moldavsko	6,29 (96.)	3 3 ČS	55,7	2,9	99.	1631	6,9
Rusko	6,55 (81.)	6 5 N	50,5	2,1	124.	10440	4,0
Ukrajina	5,70 (120.)	3 3 ČS	45,8	2,4	149.	3007	1,4

Zdroj: vlastní

Z tabulky i z předchozího porovnávání je zřejmé, že v rámci všech sledovaných ukazatelů jsou lépe hodnoceny pobaltské země – tedy členské státy EU. Zbývající země více či méně zaostávají, i když v rámci některých dílčích ukazatelů se jim daří přiblížit se vyspělým státům.

Pobaltské státy byly zpravidla lépe hodnoceny již od počátku sledování, ačkoliv na začátku jejich náskok nebyl tak výrazný, jako je v posledních letech. Stejně tak i tyto země prošly na počátku devadesátých let obdobím hlubokého hospodářského propadu (výraznějšího než např. v Rusku) a hyperinflace, problematickou privatizací a musely se zbavit závislosti na Rusku a radikálně přebudovat strukturu celého hospodářství. Pobaltské země se ale již během procesu vyhlášení nezávislosti snažily důrazně vymanit ze sovětského, respektive ruského područí, a to jak politicky, tak ekonomicky i kulturně, a přihlásit se k evropským hodnotám, což zajisté významně přispělo k jejich lepším výsledkům. Stejně tak zájem o členství v EU, NATO a dalších uskupeních je již od poloviny devadesátých let nutil reformovat legislativu tak, aby odpovídala evropským normám.

Největších úspěchů pobaltské země dosahují v oblasti svobody podnikání, kdy leckdy předstihnou i vyspělejší a bohatší evropské země. Příznivé podnikatelské prostředí je samozřejmě lákadlem i pro případné zahraniční investory. Slabou stránkou zůstává zejména korupce a horší kvalita právního prostředí.

Z pobaltských států dosahuje nejlepších výsledků **Estonsko**. V oblasti politických a občanských práv a svobod (index HF) je naprosto bezproblémovou zemí, v rámci

ekonomické svobody (indexy FI a HF) i v rámci podmínek pro podnikání (index DB) vykazuje nadprůměrné výsledky, je na tom lépe než některé původní země EU a patří mezi nejlépe hodnocené státy světa. Přitom co se hospodářské úrovně týče, náskok i nejslabších členů původní evropské patnáctky se mu zatím překonat nepodařilo. Nedořešenou zůstává i otázka korupce, kde je hodnota indexu stále příliš nízká a je jasné, že se jedná o dědictví minulosti.

Na toto výsadní postavení Estonska má zřejmě vliv několik faktorů. Jak již bylo uvedeno v kapitole 3.5, Estonsko v roce 1992 přijalo plán transformace, ve kterém kladlo důraz nejen na dosažení ekonomické stability, ale i na reformu legislativní a institucionální, na technologický pokrok, který zjednoduší a zprůhlední administrativu, a zejména na dodržování zákonů a pravidel.

Další roli mohou hrát i určité historické a kulturní faktory, kdy Estonsko mělo potřebu ostře se vymezit vůči ruskému vlivu. Estonci jsou ugrofinský národ, tedy nejsou příbuzní Litevcům a Lotyšům patřícím mezi baltské národy, ale Finům, které považují za svůj vzor. A již tradičně mají velmi vřelé vztahy i k ostatním severským národům, které se umisťují v hodnocení institucionální kvality na předních místech.

Na druhém místě se zpravidla pohybuje **Litva**, i když její výsledky jsou u řady ukazatelů srovnatelné s Lotyšskem. Velmi dobrých výsledků dosahuje v oblasti ekonomické svobody, index DB ji dokonce hodnotí lépe než některé vyspělejší evropské země. Problematickou opět zůstává vysoká míra korupce, horší hospodářské výsledky a nižší životní úroveň, než je ve vyspělých evropských ekonomikách – společně s Lotyšskem, Bulharskem a Rumunskem patří mezi nejchudší země EU.

Nejslabším z trojice pobaltských zemí je **Lotyšsko**, ačkoliv v posledním hodnocení jednoduchosti podnikání bylo nejlépe hodnoceným postsovětským státem, dokonce na sedmém místě v EU. Hlavním problémem Lotyšska bylo přehřátí ekonomiky v polovině prvního desetiletí a následná ekonomická krize v letech 2008/2009, popisovaná v kapitole 3.7, jejíž důsledky se promítly i do hodnocení institucionální kvality.

Nečlenské státy EU jsou vybranými ukazateli institucionální kvality hodnoceny hůře než členské země, i když v některých dílčích oblastech se jim daří přiblížit se vyspělým ekonomikám. A zároveň u některých států neplatí, že občanská a politická svoboda znamená vyšší ekonomickou úroveň a lepší podmínky pro podnikání. Na rozdíl od pobaltských států se Bělorusku, Moldavsku a Ukrajině nepodařilo vymanit z ruského politického, ekonomického i kulturního područí, a tudíž o hlubší spolupráci s EU, či dokonce o členství zatím výrazněji neusilují.

U **Ruska** je zřejmý rozpor mezi dosahovanými hospodářskými výsledky a hodnocením institucionální kvality. Hospodářský růst v letech 1999 až 2008 činil průměrně 6,9 % ročně, výši GDP na hlavu se Rusko vyrovná pobaltským státům a v posledních letech patří do první desítky nejsilnějších ekonomik světa. Je ale nutné si uvědomit, že Rusko mělo nejvýhodnější „startovní pozici“, neboť jeho hospodářství nebylo po rozpadu orientováno tak jednostranně jako u zbývajících států. Rovněž má značné zásoby ropy a zemního plynu a dalších nerostných surovin, které se značnou měrou podílí na vytváření ruského bohatství. Toto bohatství není rovnoměrně rozděleno mezi ruské obyvatelstvo, ale zpravidla zůstává v rukou vlivných oligarchů.

I přes dosažené hospodářské výsledky je Rusko hodnoceno jako nedemokratická a nesvobodná země (FH), která je ovládána korupcí (CPI) a kde nejsou příliš příznivé podmínky pro podnikatele (DB). Podle těchto tří indexů jsou rozdíly mezi Ruskem a státy EU značné.

Indexy HF a FI ale ukazují, že se Rusku v některých dílčích oblastech i přes výše uvedené nedostatky daří přiblížit se vyspělejšími zemím. Podle indexu HF je Rusko sice ekonomicky nesvobodná země (stejně jako Řecko a Itálie), ale v dílčích oblastech fiskální svobody a svobody pracovního trhu je hodnoceno lépe, než některé země EU. Podobně poslední hodnocení FI z roku 2009 přiřadilo Rusku stejnou hodnotu indexu jako Řecku.

Podobné rozpory lze nalézt i u **Běloruska**. Bělorusko sice nedosahuje takové úrovně GDP na hlavu jako má Rusko (ale blíží se nejchudšímu státu EU Bulharsku), ale od roku 1996

jeho ekonomika stabilně roste a ani v krizovém roce 2009 se nedostala do záporných čísel, což je zřejmě jeden z triumfů, který drží u moci prezidenta Lukašenka.

Nejhůře je Bělorusko hodnoceno indexem FH, který jej zařadil mezi totalitní a nedemokratické země. S tím koresponduje vysoká úroveň korupce (CPI). Podle indexu HF je Bělorusko utlačovaným státem. Naproti tomu podmínky pro podnikání nejsou hodnoceny tak nepříznivě, v posledních letech se Bělorusko značně zlepšilo a předstihlo i některé státy EU. Pozitivně jsou vnímány oblasti, které se týkají zakládání firmy, ale i vymahatelnost smluv.

Moldavsko má nejnižší GDP na hlavu z postsovětských evropských zemí, ale i přesto prošlo v letech 2000 – 2008 obdobím stabilního ekonomického růstu. Hlavním problémem kromě chudoby zůstává složitá vnitropolitická situace, ekonomická a surovinová závislost na Rusku a nerozvinutá infrastruktura. Přesto je z hlediska institucionální kvality s výjimkou indexu FI nejlépe hodnocenou nečlenskou zemí. Navíc se Moldavsku, které mělo nejhorší výchozí podmínky, podařilo dosáhnout u řady indexů nejvýraznějšího zlepšení.

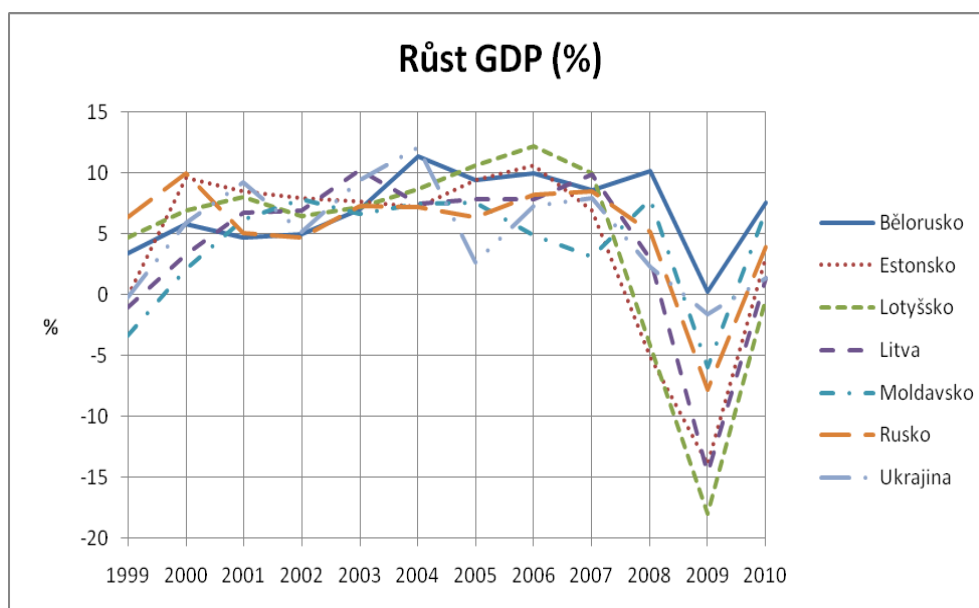
Index FH Moldavsko hodnotí jako částečně svobodnou zemi, kde v posledních dvou letech došlo k mírnému zlepšení. Podle HF je Moldavsko nesvobodnou zemí s podobným výsledkem, jako má Řecko. Korupce zůstává stále velkým problémem, i když je na tom Moldavsko nejlépe z nečlenských států. Podmínky pro podnikání jsou lepší než v Itálii a Řecku a navíc došlo v posledních letech v této oblasti k výraznému zlepšení.

Ukrajina se naopak pohybuje na konci všech žebříčků. K určitému zlepšení došlo v době vlády V. Juščenka, kdy se zdálo, že se Ukrajina více přikloní k evropské integraci. Po nástupu prezidenta V. Janukovyče ale byly tyto snahy zastaveny a navíc se začaly projevovat některé nedemokratické tendence podobné režimům v Rusku a Bělorusku, což vedlo i ke zhoršení hodnocení institucionální kvality. Nejvíce je to patrné u indexů FH, CPI a DB.

Ekonomická svoboda je velmi omezená, podmínky pro podnikání jsou na Ukrajině nepříznivé a navíc je země promořena korupcí, což samozřejmě odrazuje jak zahraniční

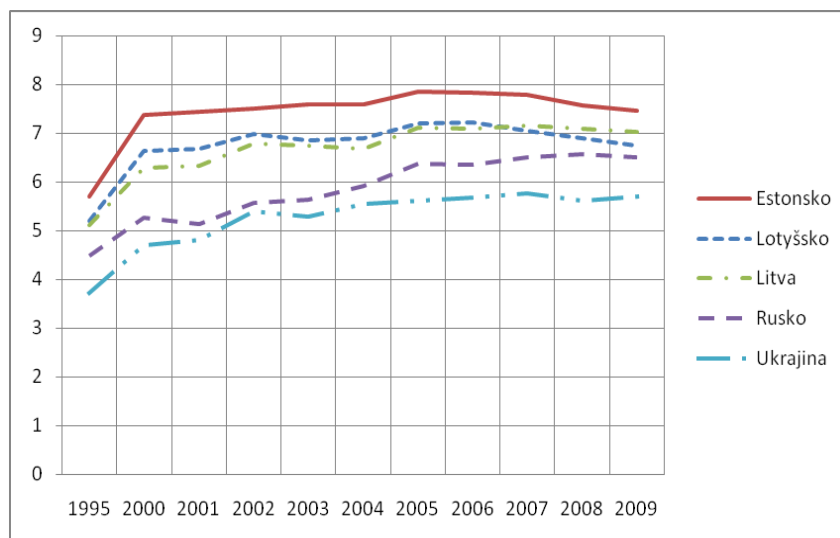
investory a zájemce o obchodní spolupráci, tak omezuje rozvoj vlastního svobodného podnikatelského prostředí. I přes to Ukrajina stejně jako ostatní sledované ekonomiky prošla v letech 2000 až 2008 obdobím ekonomického růstu, i když její výsledky byly velmi nevyrovnané (např. 12,1 % v roce 2004 a 2,7% v následujícím roce).

Co se týká vztahu ukazatelů **institucionální kvality a hospodářského růstu**, nelze na základě této práce mezi nimi vyvodit žádnou hlubší souvislost. Pro vyvození závislosti by bylo nutné vzít v úvahu i další existující ukazatele institucionální kvality a provést hlubší makroekonomický rozbor sledovaných zemí, což samozřejmě není v rámci rozsahu této práce možné. Indexy CPI a DB navíc nelze použít pro sledování dlouhodobého vývoje (CPI mění počty zdrojů a metodologii, DB je vydáván jen krátce). Z historických dat indexů FI a HF ale lze vysledovat určitou souvislost mezi hospodářským růstem v období 2000 – 2007, kdy se hodnoty těchto dvou indexů zvyšovaly, a následným ekonomickým útlumem po roce 2008, kdy hodnoty indexů stagnují nebo klesají – viz následující grafy.



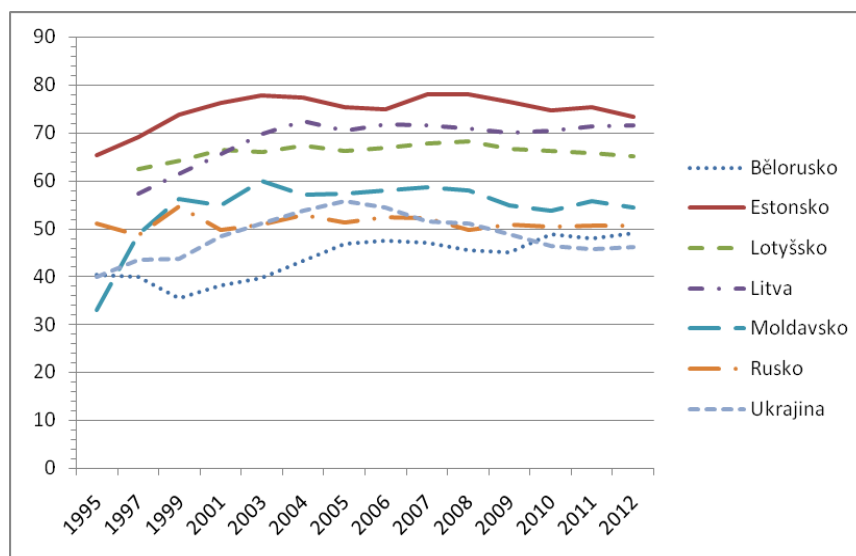
Obrázek 38: Růst GDP (%)

Zdroj: Světová banka, vlastní úprava



Obrázek 39: Chain-Linked Summary Index

Zdroj: Economic Freedom of the World, 2011 Annual Report, vlastní úprava



Obrázek 40: Vývoj indexu HF od roku 1995

Zdroj: Heritage Foundation, vlastní úprava

Závěr

Cílem práce bylo určit, zda členství v Evropské unii má vliv na hodnocení institucionální kvality sledovaných zemí. Z komparace vyplynulo, že Estonsko, Litva a Lotyšsko, jakožto členské země EU, dosahují opravdu výrazně lepších výsledků než Bělorusko, Moldavsko, Rusko a Ukrajina. Pobaltské státy již krátce po vyhlášení nezávislosti vyjádřily zájem o členství v evropských strukturách, a tudíž již od počátku reformovaly své ekonomické, politické, sociální i kulturní struktury podle evropských požadavků. To se následně promítlo i do pozitivního hodnocení institucionální kvality.

Zvláště progresivně si pobaltské země vedou v oblasti vytváření příznivých podnikatelských podmínek, přístupu k finančním zdrojům a flexibility trhu práce, kde často překonávají i původní členské státy EU. Naopak nízká kvalita právního prostředí a vysoká úroveň korupce zůstávají problematickými oblastmi, které mohou být brzdou jejich výraznějšímu hospodářskému rozvoji.

Na příkladu Estonska lze dobře demonstrovat, že zahrnutí institucionálních reforem do politicko-ekonomické transformace se příznivě projevilo jak v hodnocení země vybranými indexy, kdy je Estonsko v převážné většině případů nejlépe hodnocenou tranzitivní ekonomikou, tak v dosažených hospodářských výsledcích.

Rusko, Bělorusko, Moldavsko a Ukrajina se zatím nepřibližují evropským standardům a rozdíly mezi nimi a pobaltskými státy jsou poměrně výrazné. Hlavním problémem všech čtyř zemí je vysoká úroveň korupce, která znemožňuje jejich hospodářský rozvoj, je brzdou mezinárodní spolupráce a obchodu a promítá se do všech oblastí hodnocení institucionální kvality. S korupcí souvisí i nedostatečná kvalita právního prostředí, horší vymahatelnost práva a náročná a často nepřehledná administrativa.

Nepříznivý je i vývoj v oblasti občanských a politických svobod, který snad s výjimkou Moldavska zatím nedává moc nadějí do budoucna. I přesto se těmito zemím v některých dílčích položkách jednotlivých indexů daří dosáhnout určitého pokroku a vyrovnat se

vyspělým zemím. Zpravidla se ale jedná o jednotlivosti, které na celkové hodnocení zásadní vliv nemají.

Závěrem lze shrnout, že členství v Evropské unii pomáhá sledovaným státům lépe se vyrovnat s dědictvím totalitní minulosti, má pozitivní vliv na zlepšování kvality institucionálního prostředí a následný ekonomický, politický, sociální i kulturní rozvoj.

Seznam citací:

- [1] *Bělorusko – Souhrnná teritoriální informace*, 2011 [online]. BusinessInfo.cz, 2011-10-15 [vid. 2011-12-15]. Dostupné z:
<http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/belorusko/1000782>.
- [2] *Dějiny Běloruska*, 2012 [online]. Wikipedie, 2012-01-16 [vid. 2012-01-18].
Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_B%C4%9Bloruska
- [3] *Dějiny Ruska*, 2011 [online]. Wikipedie, 2011-12-10 [vid. 2011-12-20]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Dějiny_Ruska.
- [4] Doing Business, 2012. *Doing Business 2012: Doing Business in a More Transparent World*. 1st ed., Washington, DC: The World Bank, 2012. ISBN 978-0-8213-8833-4.
- [5] *Ekonomická charakteristika země Litva*, 2011 [online]. BusinessInfo.cz, 2011-10-01 [vid. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/litva-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000691>.
- [6] *Ekonomika Estonska*, 2012 [online]. Wikipedie, 2012-01-05 [vid. 2012-01-07].
Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Ekonomika_Estonska&printable=yes.
- [7] *Estonsko v Evropské unii*, 2012 [online]. Euroskop.cz [vid. 2012-1-25]. Dostupné z:
<http://www.euroskop.cz/515/sekce/estonsko-v-evropske-unii/>.
- [8] Freedom in the World, 2012. *Freedom in the World 2012* [online]. 1st ed. Freedom House, 2012. [vid 2012-02-08]. Dostupné z:
<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2012>.
- [9] GWARTNEY, James, Robert LAWSON and Joshua HALL, 2011. *Economic Freedom in the World: 2011 Annual Report*. 1st ed., Fraser Institute, 2011. ISBN 978-0-88975-252-8 (2011 edition).
- [10] *Indicators, 2012* [online]. World Bank, 2012 [vid 2012-03-08]. Dostupné z:
<http://data.worldbank.org/indicator>.

- [11] KADERÁBKOVÁ, A. a M. ŽÁK, 2002. Politicko-ekonomické faktory hodnocení transformace. In: SPĚVÁČEK, V., et al. *Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty*. 1. vyd. Praha: Linde, 2002, s. 31-70. ISBN 80-86131-32-7.
- [12] Kolektiv CES VŠEM, NOZV NVF, 2010. 1. *Konkurenční schopnost České republiky*. 1. vyd. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-86131-87-0.
- [13] KOŽUŠKOVÁ, M., 2008. *Dvě prezidentská období – Analýza vlády Vladimira Putina* [online]. RUSKODNES.cz 2008-5-13 [vid. 2012-1-13]. Dostupné z: <http://www.ruskodnes.cz/index.php?page=rubrika&id=45>.
- [14] LAAR, Mart, 2007. *Estonský zázrak* [online]. Lupa.cz, 2007-03-07 [vid 2012-01-07]. Dostupné z: <http://www.lupa.cz/clanky/mart-laar-estonsky-zazrak/>.
- [15] *Litva – Souhrnná teritoriální informace*, 2011 [online]. BusinessInfo.cz, 2011-10-01 [vid. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/litva/1000691>.
- [16] *Lotyšsko – Souhrnná teritoriální informace*, 2011 [online]. BusinessInfo.cz, 2011-11-04 [vid. 2011-02-04]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/belorusko/1000682>.
- [17] MILLER, Terry and Kim R. HOLMES, 2011. *2011 Index of Economic Freedom*. 1st ed., Washington, DC: The Heritage Foundation and Dow Jones & Company, Inc., 2011. ISBN 978-0-89195-282-9.
- [18] MILLER, Terry, Kim R. HOLMES and Edwin J. FEULNER, 2012. *2012 Index of Economic Freedom*. 1st ed., Washington, DC: The Heritage Foundation and Dow Jones & Company, Inc., 2012. ISBN 978-0-89195-283-1.
- [19] MLČOCH, L., P. MACHONIN a M. SOJKA, 2000. *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989 (alternativní pohled)*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0119-2.
- [20] *Moldavsko – Souhrnná teritoriální informace*, 2011 [online]. BusinessInfo.cz, 2011-10-17 [vid. 2012-01-17]. Dostupné: <http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/moldavsko/1001087>.

- [21] NEČASOVÁ, Hana, 2008. *Mediální mapa Běloruska*. Brno, 2008. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/171834/fssb/BakalarskapraceHanaNecasova.txt>
- [22] NORTH, Douglass C., 1990. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. 1st ed., Cambridge University Press, 1990. ISBN 0-521-39734-0.
- [23] *Ruská ekonomika po reformách a propadu nabrala sílu*, 2011 [online]. Informační a podnikatelský systém i-RU.CZ [vid. 2011-12-5]. Dostupné z: <http://www.irucz.ru/cz/zpravy/1-/114000000000-ruska-federace/114001000000-centralni-fo/0-/213-analyzy-rozborny/22216-ruska-ekonomika-po-reformach-a-propadu-nabrala-silu-highlight-Ruská%20ekonomika%20po%20reformách%20a%20propadu%20nabrala%20sílu/>.
- [24] *Rusko – Souhrnná teritoriální informace*, 2011 [online]. BusinessInfo.cz, 2011-10-24 [vid. 2011-12-30]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/rusko/1000580>.
- [25] SOJKA, M., 2008. Stane se institucionální ekonomie paradigmatickým 21. století? In: JUREČKA, V. (ed.). *Institucionální ekonomie a její pedagogizace*. 1. vyd. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, 2008. ISBN 978-80-248-1944-0.
- [26] SOJKA, M., 2010. *Dějiny ekonomických teorií*. 1. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-21-2.
- [27] Transparency International ČR, 2010. *Index vnímání korupce CPI 2010: Otázky a odpovědi* [online]. Transparency international [vid. 2011-11-25]. Dostupné z: http://www.transparency.cz/doc/publikace/indexy/CPI_2010/CPI2010_FAQ_cz.pdf.
- [28] *Ukrajina – Souhrnná teritoriální informace*, 2011 [online]. BusinessInfo.cz, 2011-09-30 [vid. 2012-01-18]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/ukrajina/1000905>.
- [29] *Ukrajina*, 2012 [online]. Wikipedie, 2012-01-12 [vid. 2012-01-18]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Ukrajina&printable=yes>.

- [30] VOIGHT, S., 2008. *Institucionální ekonomie*. 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství a Liberální institut, 2008. ISBN 978-80-87197-13-4.
- [31] ŽÁK, M., 2004. Korupce v transformujících se ekonomikách. In:
KADERÁBKOVÁ, A. et al. *Růst, stabilita, konkurenceschopnost II*. 1. vyd. Praha:
LINDE, 2004. ISBN 80-86131-49-1.

Seznam použité literatury:

- [1] *About* [online]. The Heritage Foundation, 2012 [vid. 2011-12-30]. Dostupné z: <http://www.heritage.org/about>.
- [2] CERUZIS, R. *Dějiny Lotyšska* [online]. Velvyslanectví Lotyšské republiky v Praze, Lotyšský institut, 2004. [vid 2012-02-08]. Dostupné z: <http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/dejiny-lotysska/>
- [3] *Doing Business 2012: Doing Business in a More Transparent World*. 1st ed., Washington, DC: The World Bank, 2012. ISBN 978-0-8213-8833-4.
- [4] *Estonsko – Souhrnná teritoriální informace 2010* [online]. BusinessInfo.cz, 2010-05-01 [vid. 2012-01-07]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/estonsko/1000907>.
- [5] GWARTNEY, James, Robert LAWSON and Joshua HALL. *Economic Freedom in the World:2011 Annual Report*. 1st ed., Fraser Institute, 2011. ISBN 978-0-88975-252-8 (2011 edition).
- [6] KADERÁBKOVÁ, A. a kol. *Růst, stabilita a konkurenceschopnost II*. 1. vyd. Praha: LINDE, 2004. ISBN 80-86131-49-1.
- [7] KADERÁBKOVÁ, A. a kol. *Růst, stabilita a konkurenceschopnost IV*. 1. vyd. Praha: LINDE, 2008. ISBN 978-80-86131-79-5.
- [8] Kolektiv CES VŠEM, NOZV NVF. 1. *Konkurenční schopnost České republiky*. 1. vyd. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-86131-87-0.
- [9] MILASIUS, L. *Hospodářský vývoj Litvy* [online]. Exporter.iHNed.cz, 2005-03-17 [vid. 2012-01-17]. Dostupné z: http://exporter.ihned.cz/1-10110660-15814030-r00000-_d-d9.
- [10] MILLER, Terry and Kim R. HOLMES. *2011 Index of Economic Freedom*. 1st ed., Washington, DC: The Heritage Foundation and Dow Jones & Company, Inc., 2011. ISBN 978-0-89195-282-9.

- [11] MILLER, Terry, Kim R. HOLMES and Edwin J. FEULNER. *2012 Index of Economic Freedom*. 1st ed., Washington, DC: The Heritage Foundation and Dow Jones & Company, Inc., 2012. ISBN 978-0-89195-283-1.
- [12] MLČOCH, L., P. MACHONIN a M. SOJKA. *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989 (alternativní pohled)*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0119-2.
- [13] *Moldavsko* [online]. Wikipedie, 2011-12-28 [vid 2012-01-17]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Moldavsko&printable=yes>.
- [14] NORTH, Douglass C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. 1st ed., Cambridge University Press, 1990. ISBN 0-521-39734-0.
- [15] SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. 1. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-21-2.
- [16] *Současná Litva* [online]. Wikipedie, 2011-12-29 [vid. 2011-12-29]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Litvy.
- [17] SPĚVÁČEK, V., et al. *Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty*. 1. vyd. Praha: Linde, 2002, s. 31-70. ISBN 80-86131-32-7.
- [18] *Svoboda ve světě – Bělorusko* [online]. Civic Belarus, 2010-03-09 [editováno 2011-12-09]. Dostupné z: <http://www.civibelarus.eu/index.php/cs/obelorusku>.
- [19] ŠTÁHLAVSKÝ, D. *Rusko mezi řádky*. 1. vyd. Praha: Radioservis, 2000. ISBN 80-86212-14-9.
- [20] ŠVANKMAJER, M. et al. *Dějiny Ruska*. 1. vyd. Praha: NLN, 1999. ISBN 80-71066-58-3.
- [21] VARADZIN, F. *Růstové a cyklické souvislosti vývoje transformujících se ekonomik*. 1. vyd. Ostrava: VŠB, 2002. ISBN 80-248_0148-5.
- [22] VINOGRADOV, Michail. *Hodnocení příčin rozpadu sovětského svazu* [online]. Euroasia Express [vid. 2011-11-30]. Dostupné z: http://euroasia.euweb.cz/6-2001_ru_vinogradov.htm.

- [23] VOIGHT, S. *Institucionální ekonomie*. 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství a Liberální institut, 2008. ISBN 978-80-87197-13-4.
- [24] *Who we are* [online]. Fraser Institute, 2012 [vid. 2011-12-30]. Dostupné z: <http://www.fraserinstitute.org/about-us/who-we-are/overview.aspx>.

Seznam příloh

Příloha 1	Obecné informace o evropských státech bývalého SSSR	I
Příloha 2	GDP per capita EU (2010)	II
Příloha 3	Zdroje používané při vytváření indexů	III
Příloha 4	Index ekonomické svobody Fraser Institute 2009 (EU)	VI
Příloha 5	Index ekonomické svobody Freedom House 2011 (EU)	VII
Příloha 6	Index ekonomické svobody Heritage Foundation 2012 (EU)	VIII
Příloha 7	CPI 2011 (EU)	IX
Příloha 8	Hodnoty indexu DB v roce 2012 (EU)	X

Příloha 1 Obecné informace o evropských státech bývalého SSSR

Tabulka 24: Obecné informace o evropských státech bývalého SSSR

Oficiální název státu	Hlavní město	Rozlo ha (tis. km ²)	Počet obyv. (tis.)	Administra- tivní členění	Peněžní jednotka	Podíl sektorů na HDP (%)			Hlavní obch. partne ři
						Zem.	Prům. a staveb.	Služby	
Ruská federace	Moskva	17075	141900 (2010)	21 republik, 2 města federál. významu, 9 krajů, 46 oblastí, 1 aut. oblast, 4 aut. okruhy	1 rubl (RUB) – 100 kopějek	4,2	33,8	62	EU, Čína, Japon., USA, Korea
Ukrajina	Kyjev	603,7	45 680 (2011)	24 oblastí, Autonomní republika Krym	1 hryvna (UAH) – 100 kopějek	7,3	28,3	64,4	Rusko, země SNS, EU
Běloruská republika	Minsk	207,6	9481 (2011)	6 oblastí	1 běloruský rubl (BYR)	7,5	37,8	54,7	Rusko, Němec ko, Holand sko, Ukrajina
Moldavská republika	Kišiněv	33,84 4 + 4,163 (Podn ěsteří)	4100 (2011)	42 okresů, 2 samosprávná města, Gagauzská aut. oblast, Podněsterská a Moldavská republika	1 Leu – 100 bani	16,3	20,1	53,6	Rusko, Rumun sko, Ukrajina, Itálie
Estonská republika	Tallinn	45,22 7	1 342,4 (2011)	15 krajů	1 Euro – 100 centů	2,5	21,3	76,3	EU, SNS
Litevská republika	Vilnius	65,30 3	3 210,8 (2011)	10 krajů	1 Litas (LTL) – 100 cenas				EU, Rusko
Lotyšská republika	Riga	64,58 9	2 230,5 (2009)	11 oblastí	1 Lats (LVL) – 100 santimů	4,7	21,3	74,1	EU, Rusko

Zdroj: www.businessinfo.cz, vlastní úpravy

Příloha 2 GDP per capita EU (2010)

Tabulka 25: GDP per capita EU

země	2010
Lucembursko	105438
Dánsko	55891
Švédsko	48936
Irsko	47170
Nizozemsko	46915
Rakousko	45209
Finsko	44512
Belgie	43144
Německo	40152
Francie	39460
V. Británie	36144
Itálie	33917
Španělsko	30542
Kypr	28779
Řecko	26600
Slovinsko	22851
Portugalsko	21505
Malta	19991
ČR	18245
Slovensko	16061
Estonsko	14345
Maďarsko	12852
Polsko	12293
Litva	10933
Lotyšsko	10705
Rumunsko	7538
Bulharsko	6325

Zdroj: www.worldbank.org, vlastní úprava

Příloha 3 Zdroje používané při vytváření indexů

1. Fraser Institute (Economic Freedom of the World: 2011 Annual Report)

World bank (World Development Indicators; Governance Indicators; Doing Business)
International Monetary Fund (International Financial Statistics; Government Finance Statistics Yearbook)
United Nations National Accounts
World Economic Forum (Global Competitiveness Report)
EBRD (Transition Indicators)
PricewaterhouseCoopers (Worldwide Tax Summaries Online)
PRS Group (International Country Risk Guide)
WTO (World Tariff Profiles)

2. Freedom House

V každé zemi je sestaven tým z řad vědců, nezávislých expertů, vysokoškolských pedagogů, podnikatelů, apod., který vyplňuje příslušný dotazník.

3. Heritage Foundation (2011 Index of Economic Freedom, s. 459 – 460)

African Development Bank, Statistics Pocketbook 2010;
African Development Bank and Organisation for Economic Co-operation and Development, African Economic Outlook 2010;
Asian Development Bank, Asian Development Outlook 2010: Macroeconomic Management Beyond the Crisis;
Key Indicators for Asia and the Pacific 2009;
Country statistical agencies, central banks, and ministries of finance, economy, and trade;
Deloitte, International Tax and Business Guide, Country Highlights;
Economist Intelligence Unit, Ltd., Country Commerce, London, U.K., 2007–2010.
Country Finance, London, U.K., 2007–2010.
Country Report, London, U.K., 2007–2010.
European Bank for Reconstruction and Development, Country Strategies, 2007–2010;
European Commission, Eurostat, European Statistics;
Statistics in Focus: Tax Revenue in the European Union;
International Monetary Fund, Article IV Consultation Staff Reports, various countries, Washington, D.C., 2007–2010;
Country Information; available at <http://www.imf.org/external/country/index.htm>.
Selected Issues and Statistical Appendix, various countries, Washington, D.C., 2005–2010.
World Economic Outlook Database, April 2010;
Low Tax Network, various countries;
Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD Economic Outlook, No. 87.
OECD Factbook 2010;

OECD Statistics Portal;
PricewaterhouseCoopers, Worldwide Tax Summaries;
Transparency International, The Corruption Perceptions Index, Berlin, Germany, 1999–2009;
United Nations Conference on Trade and Development, World Investment Report 2010: Investing in a Low-Carbon Economy;
United States Central Intelligence Agency, The World Factbook 2010;
United States Department of Commerce, Country Commercial Guides, Washington, D.C., 2005–2009;
United States Department of State, Country Reports on Human Rights Practices for 2009, released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, March 2010;
Investment Climate Statements: 2007–2010, released by the Bureau of Economic, Energy and Business Affairs;
United States Trade Representative, Office of the, 2010 National Trade Estimate Report on Foreign Trade Barriers, Washington, D.C., 2009;
World Bank, World Bank World Development Indicators Online, Washington, D.C., 2010;
Country Briefs and Trade-at-a-Glance (TAAG) Tables, Washington, D.C., 2009/2010;
Doing Business, 2005–2011;
World Trade Organization, Trade Policy Reviews, 1995–2010;

4. CPI (Corruption Perceptions Index 2011)

African Development Bank Governance Ratings 2010
Asian Development Bank Country Performance Assessment 2010
Bertelsmann Foundation Sustainable Governance Indicators
Bertelsmann Foundation Transformation Index
Economist Intelligence Unit Country Risk Assessment
Freedom House Nations In Transit
Global Insight Country Risk Ratings
IMD World Competitiveness Year Book 2010
IMD World Competitiveness Yearbook 2011
Political and Economic Risk Consultancy Asian Intelligence 2010
Political and Economic Risk Consultancy Asian Intelligence 2011
Political Risk Services International Country Risk Guide
Transparency International Bribe Payers Survey
World Bank - Country Performance and Institutional Assessment
World Economic Forum Executive Opinion Survey (EOS) 2010
World Economic Forum Executive Opinion Survey (EOS) 2011
World Justice Project Rule of Law Index

5. Doing Business Index (Doing Business 2012, s. 157)

ALLEN & OVERY LLP

BAKER & MCKENZIE

CLEARY GOTTlieb STEEN & HAMILTON LLP

ERNST & YOUNG

IUS LABORIS, ALLIANCE OF LABOR, EMPLOYMENT, BENEFITS AND
PENSIONS LAW FIRMS

KPMG

LAW SOCIETY OF ENGLAND AND WALES

LEX MUNDI, ASSOCIATION OF INDEPENDENT LAW FIRMS

PANALPINA

PWC

RAPOSO BERNARDO & ASSOCIADOS

RUSSELL BEDFORD INTERNATIONAL

SDV INTERNATIONAL LOGISTICS

TOBOC INC.

Dále spolupracovníci z řad představitelů firem a podniků působících ve sledovaných zemích vyplňují dotazníky. Jejich přesný seznam lze nalézt na konci zprávy Doing Business 2012 (s. 157).

Příloha 4 Index ekonomické svobody Fraser Institute 2009 (EU)

Tabulka 26: Index ekonomické svobody FI 2009 (EU)

	Hodnota indexu (pořadí země)	Velikost vlády	Právní prostředí	Přístup k zdravým penězům	Zahraniční obchod	Regulace trhů
V. Británie	7,71 (8.)	5,7	8,2	9,6	7,7	7,4
Finsko	7,59 (11.)	5,2	8,7	9,6	7,2	7,4
Slovensko	7,56 (13.)	6,4	6,0	9,7	8,3	7,3
Dánsko	7,52 (15.)	4,1	8,5	9,5	7,4	8,1
Estonsko	7,52 (15.)	5,5	7,2	9,5	7,8	7,7
Maďarsko	7,52 (15.)	6,2	6,5	9,5	7,9	7,4
Kypr	7,51 (18.)	7,3	6,8	9,4	6,7	7,3
Rakousko	7,50 (19.)	4,8	8,3	9,6	7,3	7,4
Lucembursko	7,49 (20.)	4,4	8,3	9,6	8,0	7,3
Německo	7,45 (21.)	5,4	8,2	9,5	7,5	6,6
Litva	7,40 (24.)	6,7	6,5	9,2	6,9	7,7
Irsko	7,38 (25.)	4,6	7,8	9,1	8,3	7,0
Bulharsko	7,34 (28.)	7,3	5,1	9,4	7,2	7,7
Holandsko	7,32 (30.)	3,4	8,1	9,5	8,1	7,4
Malta	7,31 (33.)	5,8	7,5	9,5	7,0	6,9
Švédsko	7,24 (39.)	3,2	8,4	9,3	6,6	8,1
Francie	7,16 (42.)	4,7	7,5	9,7	7,1	6,9
Belgie	7,15 (43.)	4,1	6,8	9,6	7,7	7,5
ČR	7,13 (46.)	4,9	6,4	9,5	7,6	7,3
Rumunsko	7,08 (48.)	6,3	5,9	9,0	7,4	6,8
Polsko	7,0 (53.)	5,6	6,3	9,3	6,8	6,9
Španělsko	6,99 (54.)	5,6	6,5	9,6	6,9	6,4
Portugalsko	6,93 (59.)	5,6	6,7	9,6	7,1	5,7
Lotyšsko	6,92 (60.)	4,8	6,4	8,9	7,1	7,4
Itálie	6,81 (70.)	5,3	5,8	9,6	6,9	6,6
Slovinsko	6,78 (74.)	4,6	6,2	9,6	6,7	6,7
Řecko	6,55 (81.)	6,0	5,6	9,6	6,1	5,4

Zdroj: Fraser Institute, vlastní úprava

Příloha 5 Index ekonomické svobody Freedom House 2011 (EU)

Tabulka 27: Index ekonomické svobody FH 2011 (EU)

	Politická práva	Občanské svobody
V. Británie	1	1
Finsko	1	1
Slovensko	1	1
Dánsko	1	1
Estonsko	1	1
Maďarsko	1	2
Kypr	1	1
Rakousko	1	1
Lucembursko	1	1
Německo	1	1
Litva	1	1
Irsko	1	1
Bulharsko	2	2
Holandsko	1	1
Malta	1	1
Švédsko	1	1
Francie	1	1
Belgie	1	1
ČR	1	1
Rumunsko	2	2
Polsko	1	1
Španělsko	1	1
Portugalsko	1	1
Lotyšsko	2	2
Itálie	1	1
Slovinsko	1	1
Řecko	2	2

Zdroj: Freedom in the World 2012, vlastní úprava

Příloha 6 Index ekonomické svobody Heritage Foundation 2012 (EU)

Tabulka 28: Index ekonomické svobody HF 2012 (EU)

Stát	Index	<i>Svob. podniká ní</i>	<i>Svob. obchod u</i>	<i>Fiskál ní svob.</i>	<i>Veliko st vlády</i>	<i>Monetár ní svoboda</i>	<i>Investič ní svoboda</i>	<i>Finanč ní svob.</i>	<i>Vlastnic ká práva</i>	<i>Osvoboze ní od korupce</i>	<i>Svob. práce</i>
Rakousko	70,30	70,30	87,20	50,50	15,40	82,20	80,00	70,00	90,00	79,00	78,10
Belgie	69,00	92,30	87,10	44,80	12,10	81,20	80,00	70,00	80,00	71,00	71,30
Kypr	71,80	81,60	82,10	83,30	37,10	85,70	75,00	70,00	70,00	63,00	69,90
ČR	69,90	67,70	87,10	82,00	36,80	81,50	70,00	80,00	70,00	46,00	77,90
Dánsko	76,20	99,10	87,10	39,80	0,00	80,70	90,00	90,00	90,00	93,00	92,10
Estonsko	73,20	75,70	87,10	79,10	38,80	79,30	90,00	80,00	80,00	65,00	56,90
Finsko	72,30	94,90	87,10	65,40	5,20	81,30	85,00	80,00	90,00	92,00	42,40
Francie	63,20	83,70	82,10	53,80	5,30	82,30	55,00	70,00	80,00	68,00	51,60
Německo	71,00	90,50	87,10	61,30	32,20	83,50	85,00	60,00	90,00	79,00	41,40
Maďarsko	67,10	79,80	87,10	78,60	24,40	76,10	70,00	70,00	70,00	47,00	67,60
Irsko	76,90	92,80	87,10	73,90	30,40	76,70	90,00	70,00	90,00	80,00	78,40
Itálie	58,80	77,40	87,10	55,00	19,40	82,00	75,00	60,00	50,00	39,00	43,00
Lotyšsko	65,20	75,90	87,10	84,30	43,80	79,10	80,00	50,00	50,00	43,00	59,10
Litva	71,50	79,20	87,10	93,60	41,70	79,30	80,00	80,00	60,00	50,00	64,60
Lucembursko	74,50	75,90	87,10	63,60	46,60	81,30	95,00	80,00	90,00	85,00	40,90
Malta	67,00	70,00	87,10	67,80	43,80	80,50	75,00	60,00	70,00	56,00	60,00
Polsko	64,20	61,40	87,10	74,40	40,30	79,10	65,00	60,00	60,00	53,00	61,30
Portugalsko	63,00	92,19	87,10	59,00	25,50	82,60	70,00	60,00	70,00	60,00	32,50
Nizozemí	73,30	83,00	87,10	51,20	20,90	83,60	90,00	80,00	90,00	88,00	60,00
Velká Británie	74,10	94,70	87,10	56,40	25,50	73,90	90,00	80,00	90,00	76,00	71,50
Rumunsko	64,40	70,50	87,10	87,40	55,10	74,30	80,00	50,00	40,00	37,00	62,60
Bulharsko	64,70	72,70	87,10	93,60	50,30	77,80	55,00	60,00	30,00	36,00	84,20
Slovensko	67,00	71,00	87,10	84,20	48,20	83,50	75,00	70,00	50,00	43,00	58,10
Slovinsko	62,90	81,40	87,10	64,80	27,90	81,20	70,00	50,00	60,00	64,00	42,20
Španělsko	69,10	81,30	87,10	61,30	37,10	81,50	80,00	80,00	70,00	61,00	51,80
Švédsko	71,70	94,60	87,10	39,10	8,80	80,90	90,00	80,00	90,00	92,00	54,60
Řecko	55,40	76,30	82,10	65,30	16,20	72,60	60,00	60,00	50,00	35,00	36,60

Zdroj: Heritage Foundation, vlastní úprava

Příloha 7 CPI 2011 (EU)

Tabulka 29: CPI 2011 (EU)

	pořadí	index CPI
Dánsko	2.	9,4
Finsko	2.	9,4
Švédsko	4.	9,3
Nizozemsko	7.	8,9
Lucembursko	11.	8,5
Německo	14.	8
Rakousko	16.	7,8
Velká Británie	16.	7,8
Belgie	19.	7,5
Irsko	19.	7,5
Francie	25.	7
Estonsko	29.	6,4
Kypr	30.	6,3
Španělsko	31.	6,2
Portugalsko	32.	6,1
Slovinsko	35.	5,9
Malta	39.	5,6
Polsko	41.	5,5
Litva	50.	4,8
Maďarsko	54.	4,6
ČR	57.	4,4
Lotyšsko	61.	4,2
Slovensko	66.	4
Itálie	69.	3,9
Rumunsko	75.	3,6
Řecko	80.	3,4
Bulharsko	86.	3,3
Průměr		6,27

Zdroj: Transparency International, vlastní úprava

Příloha 8 Hodnoty indexu DB v roce 2012 (EU)

Tabulka 30: DB 2012 (EU)

DB 2012	<i>DB 2011</i>	Země	Pořadí v EU
5	5	Dánsko	1.
7	6	Velká Británie	2.
10	8	Irsko	3.
11	14	Finsko	4.
14	9	Švédsko	5.
19	19	Německo	6.
21	31	Lotyšsko	7.
24	18	Estonsko	8.
27	25	Litva	9.
28	27	Belgie	10.
29	26	Francie	11.
30	30	Portugalsko	12.
31	29	Nizozemsko	13.
32	28	Rakousko	14.
37	37	Slovinsko	15.
40	49	Kypr	16.
44	45	Španělsko	17.
48	43	Slovensko	18.
50	44	Lucembursko	19.
51	46	Maďarsko	20.
59	57	Bulharsko	21.
62	59	Polsko	22.
64	70	ČR	23.
72	65	Rumunsko	24.
87	83	Itálie	25.
100	101	Řecko	26.

Doing Business 2012, vlastní úprava